UNIVERSITY OF ALBERTA
QUAECUMQUE VERA

Василь Тлокура

КАНАДИЙСКИМ РУСИНАМ

Василь Кокуро

НАПИСАВ

Митрополит Андрей Шептицкий.

ЖОВКВА
Печатня ОО. Василиян
1911.

Вступне слово.

Я обіцяв, будучи в Канадї, що як лиш верну домів, буду старати ся о те, щоб більше наших сьвящеників до Вас поїхало. Перший поїхав о. Єрми, котрий, як думаю, вже днесь в Торонто в Онтарії працює, а може принагідно до Монтреаль доїзджає. Другий їде О. Ваньо, котрий і то письмо моє з собою за море бере. Бо я й се обіцяв, що напишу для Вас книжочку, і докладно спишу всї науки сьв. нашої віри, котрі Вам треба знати, і о котрих Вам потреба памятати та і ті науки і ради, які я Вам давав будучи з Вами.

Прийміть ту книжочку так щиро, як Ви щпро мене принимали в церквах і в своїх хатах, коли я мав щастє бути з Вами і для Вас працювати. Прийміть єї так щиро, як з щирої любови до Вас писана.

Посилаючи сю книжочку до Вас, прошу Господа Бога, щоби много добра поміж Вами зробила, щоби принесла в Ваші хати сьвітло Божої науки і тепло любови Божої.

Найбільша потреба.

Не знати, мої дорогі братя, мої дорогі сестри, чи може бути на сьвіті щось, чого би більше чоловікови було потреба, як сьвітла Божої науки і тепла Божої любови.

Так, як для тїла то ясне сонечко на небі, що дає сьвітло і тепло, є так для житя потрібним, що єслиб загасло, нїхто би з нас нї одної днини на сьвітї не пожив, так для души потреба Божої благодати, що розум просьвічає і загріває серце.

Без неї наше смертне тїло, а сто раз важнїйша від тїла душа не має надприродного житя і є близькою вічного затраченя.

У кого в души сьвітить небесне сонце Божої благодати, той щасливий і безпечний, хотяй би не знати як тяжке мав житє.

Але хто жиє без Божої благодати в тяжкім грісї, постав єго серед розкоший і богатих цїсарских палат, щастя і супокою не знайде, а єсли перед смертию не спокутує ся, пропаде на віки.

Найбільша потреба Канадийских Русинів.

А єсли сьвітла і тепла Божої благодати всюди на цїлім сьвітї християнам потреба перед усїм иньшим, то Вам в Канадї єще більше потреба так жити і так о Божу благодать старати ся, щоб Вам нїколи не забракло Божого сьвітла, сьвятої віри і Божого тепла, любови.

В старім краю хотяй християнин і стратить Божу благодать через тяжкий гріх, то все таки легко може висповідати ся і до Божої ласки вернути, а вже певно перед смертю жаден християнин не залишить завчасу закликати сьвященика, щоб поєднати ся з Богом і приняти сьвяті Тайни спасеня.

Але у Вас в Канаді як же легко так умирати, що анї висповідати ся анї запричащати ся не можна.

Хотяй би зі старого краю до Канади і виїхало і сто і двіста сьвящеників, — а дай, Боже, щоби так було, — але і тогди кілько буде єще людий, що і по сто миль будуть мусїли їхати до найблизшого сьвященика.

А навіть єсли би так цїлий наш край перенїс ся до Канади зі всїми нашими сьвящениками і єпископами і всї рускі хати і руских сьвящеників розкинув на ті простори від нової Фунляндиї або Галїфаксу по Ванкувер, де всюди наші люди чи на роботах чи на фармах перебувають, то єще церков від церкви, сьвященик від сьвященика мешкав би дальше як о сто миль, а знайшло би ся єще много-премного людий, котрі би до церкви мали так далеко, що в случаю наглої хороби не могли би легко закликати сьвященика.

Найбільший клопіт.

Чоловік дорослий, котрий знає науку сьв. віри і розуміє чим є в житю Божа ласка,

дасть собі раду еще і в найтруднійшім положеню. Але що буде з Вашої молодїжи, если не будуть знати сьвятої віри, і если не будуть дбати о Божу ласку. Зі всїх трудностий Вашого положеня се відай найбільша, як річи уложити, щоб дїти виросли на християн.

Я переїхав цїлу Канаду, старав ся по можности всюди бути і всьо пізнати. Всюди у всїх церквах одно мене найбільше вразило, що в церкві нема і половини тої молодїжи, як буває в Галичинї, хотяй дїтий по родинах в Канадї більше чим в Галичинї, хотяй би длятого, що молодцї могуть скорше женити ся, бо не мають обовязку війскової службн.

Аж страх подумати, кілько соток, кілько тисяч є руских дїтий, котрі зовсїм нїколи катехизму не учили ся, зовсїм не знають сьв. віри, а проте не будуть в житю християнами.

Правительство канадийске дуже дбає о школи і всюди школи закладають ся. Маємо навіть дві висші школи, в котрих старші хлопцї учать ся на професорів до наших руских шкіл по кольонїях. За основанє тих шкіл ми повинні Правительству Канадийскому бути дїйсно вдячними і є надїя, що з тих шкіл вийдуть учителї, котрі ревно і з пожертвованєм і добре будуть для наших дїтий в школах працювати. Знайдуть ся певно межи ними і такі, що бодай в части заступять сьвященика, з'уміють і схотять дїтий катехизму навчити та виховати їх на християн.

Але як раз в тім найбільша трудність. Чи ті молодцї, що дїтьми майже опустили

старий край і виросли, виховали ся поміж чужими, чи они самі не затратять того, що є найбільшим нашим народним добром — нашу сьвяту віру, наш сьвятий обряд, нашу мову, що єї нам наші дїди і прадїди передали? Чи поміж ними не знайдуть ся такі, котрі дадуть ся перекупити і за чужі гроші будуть поміж нашим народом нищити і псувати то, що є найцїннїйшим в нашій батьківщинї і болотом будуть обкидувати наші сьвятощі.

Одна просьба.

На кождий спосіб, Братя, памятайте, що родичі більше єще як в старім краю мають сьвятий обовязок дбати о те, щоби дїти вміли катехизм. Най же Вам та книжочка буде помочию в сповненю того обовязку. Одну маю до Вас лишень просьбу, читайте ту книжочку не раз, а частїйше читайче єї дїтям, а радше старайте ся навчити дїтий всего того, що самі о вірі знаєте, чи то з сеї книжочки, чи з иньшої що доброго прочитаєте. Старайте ся завсїгди мати в хатї побожну книжку і єсли вже не можете послухати Божого слова голошеного в церкві, то бодай послухайте слова Божого з книжочки.

А Ви, що маєте щирійше серце для Бога і Єго сьвятої Церкви, Ви, що чуєте і розумієте сей голосний крик тисяч руских і християньских душ, що кличуть о хлїб Божої науки, Ви, що розумієте, як страшним небез-

печеньством для дїтий вирости без віри, без релїґії, без моральности, Ви, що дбаєте о те, щоби нарід руский не пропав на чужинї, щоб був окрасою і славою нашої вітчини, підойміть ся тої задачі, з побожною книжкою, з катехизмом в руках ідїть до тих, що або Божого слова не знають, або після него не жиють. Читаючи побожну книжку, станьте проповідниками Божого слова, учіть дїти, учіть молодїж, подавайте старцям що стоять над гробом здорову науку, записану в добрих книжочках.

Єсли Бог поблагословить Вашій працї і єсли Вам удасть ся приєднати для сьвятої віри і для вічного спасеня хотяй би лишень одну душу, велика Ваша заплата в небі і велика заслуга для ближних, для народа, для вітчини.

До молодїжи в середних і висших школах.

І ти руско-українська молодїже, що в учительских нормальних школах виховуєш ся на се, щоб стати провідниками дїтий, не забувайте, що Ви дїти християньских родичів, дїти християньского народа, боронїть ся перед злими впливами чужих, котрі хотять Вам віру Вашу відобрати і ужити Вас за оруде против власного Вашого народа.

Вороги хотять народови відобрати єго народність, єго віру, єго обряд, самі не могли би нїчого доказати, шукають таких, котрі би

продали їм свої услуги і помогли їм знищити руский нарід в Канаді, знають що о таких трудно, поміж дорослими, длятого до молодїжи звертають ся. Пресвитеряни платять тим котрі схотять до їх школи записати ся і пристати на їх віру. Знають, що коли підкопають віру, в коротці відберуть обряд і затратить ся народність. Бо, єсли в чім є надія, що наш нарід не стратить своєї мови і народности, то як раз в вірі і в обряді. Перед злими виливами боронїть же себе і товаришів.

Єсли Ваша праця має бути хосенною для народа, то мусить відповідати єго потребам. Єсли хочете мати вплив на нарід, не можете бути єму чужими, як би Ви були єсли би Ви не знали, не розуміли, не цінили християньско-католицкої віри і нашого обряду.

Ваша задача не полягає лиш в тім, щоб дїти навчити читати, писати, рахунків. Ви маєте ті дїти і виховати, виробити їх характер, навчити Божий закон заховувати, родичів слухати і поважати, маєте поставити основи моральности під їх будуче житє. Не сповните сеї задачі, єсли самі не будете глубоко пересьвідченими християнами, людьми о сильних характерах и чистих совістях.

Віра загрожена.

Нїгде на сьвітї не находять ся Русини в більшім небезпеченьстві о вічне спасенє, як в Канадї, бо і нїгде на сьвітї нема так за-

взятих і могучих противників нашої віри. Конечно напосїли ся на те, щоб наш нарід від Церкви відорвати і сотки тисячів долярів дають на сю цїль. Певно не з християньскої любови, не з ревности о спасенє душ. Іде їм лиш о те, щоби Русинів запрячи до своєї цїли, а тою цїлию є знищенє нашої сьвятої віри і нашої сьвятої Церкви. Они спостерегли, що положенє в Канадї таке, що Русини дійдуть колись до великих маєтків і будуть мати в краю велике значінє. Порозуміли і то, що вже само положенє і брак сьвященників і трудности душпастирскої працї є для наших людий таким утрудненєм в заховуваню сьвятої віри і вихововуваню в нїй своїх дїтий, що і без усильної працї противників, много з наших стратить віру. Длятого надїють ся, що зможуть і всїх Русинів привести в свій табор. На жаль в деяких околицях і з деяких взглядів то їм удало ся. Потягнули за собою нещасливих людий, з котрих однї для гроша і без пересьвідченя, иньші в добрій вірі з несьвідомости віддали ся під їх провід і разом з ними зачали працювати для їх справи против нас. Небезпеченьство велике не лиш для того, що йде о преважну і найважнїйшу справу, о сьвяту віру, о Церков, о вічне спасенє, але і длятого, що єсли не зробимо всї, що лиш дасть ся, то дїти ваші, дорогі Братя цїлком затратять свою віру, свій сьв. обряд, і стануть ворогами тої Церкви, котра їх предків боронила перед многими ворогами і спасла наш нарід від цїлковитого винародовленя,

стануть ся ворогами сьв. Унії то є, сьвятої католицкої Церкви в нашім греко-рускім обряді. Щоби ціль свою осягнути, взяли ся на дивні способи, котрі самі суть доказом, що їх ціль не є благородною, бо нечестними средствами, неправдою, ошуканьством не йде ся до доброї мети. Ціль ніколи не осьвячає средств.

Серафим, що удавав Єпископа.

Знали вороги нашої сьв. віри, що канадийским Русинам потреба єпископа, знали що сю потребу відчувають всї вірні. З того прийшли на гадку знайти чоловіка, котрий би міг так добре єпископа вдати, щоб за собою всїх Русинів потягнути. І знайшли якогось росийского попа, котрого росийска церков не знати для яких провин покарала, заказуючи єму справовати сьв. Тайни і Службу Божу відправляти. Нещасливий Серафим, бо так назиrав ся, втїк з Росиї а думаючи що на тім інтересї добрі заробить гроші, наняв ся пресвитерянам за комедиянта і став всюди удавати єпископа.

Такий сумний початок тої отруї, котра доси єще на погибель веде сотками наших бідних добрих, а збаламучених людий.

Такий сумний початок нової независимої, як себе хотять называти, руской Церкви.

Чоловік без науки, без совісти, без чести хоче заступати самого Ісуса Христа і нову Церков основувати. Не знати лиш, як міг

вмовити в людий, що єго, та „серафимска“ церков є християньскою і апостольскою?

Християньскою называє ся Церков, що від самого Ісуса Христа походить, що єї Христос установив; Апостольскою, котра має неперерване переданє і непомильну науку самих сьвятих Апостолів.

Дивна також річ, длячого пресвитеряни, (бо такими були люди, що Серафима наняли) не дали Русинам правдивого єпископа, длячого мусїли від самого початку грати комедию?

Отже треба Вам знати, що пресвитеряни то така секта, котра жадного єпископа не узнає, і жадного єпископа не має, то значить, не лишень не має переданя Апостольского Єпископского чина, яке приміром мають православні, не лиш поміж собою не мають людий, котрих єпископами называють як прим. мають Англїкани (єпископальна, Англїканьска церков), але навіть мають таку науку, що жадних єпископів не потреба, що взагалї єпископского чина в Церкві Христовій нема.

Чотири ріжні науки що до єпископства.

З того маєте, дорогі Братя, які то ріжницї заходять поміж ріжними сектами, що то християньскими хотять називати ся і церквами дїйсно християньскими, але відлученими від вселеньскої Церкви з одної сторони а правдивою Церквою установленою через Ісуса Христа з другої:

Чин епископский установлений через Ісуса Христа, має дві річи від себе ріжні, котрі в кождім епископі треба розріжняти: сьвяту Тайну і епископску власть. Сьвята Тайна епископского чина полягає на тім, що переданєм з поколїня в поколїнє сила справувати сьв. Тайну сьвяценьства переходить через положенє рук від Апостолів аж на всїх правдивих епископів наших часів. Хто ту власть посвячувати сьвящеників дістав положенєм рук від правдивого епископа, той має ту силу аж до смерти, хотяй би навіть відступив від сьв. віри і став еретиком або против власти сьв. Церкви збунтував ся і від сьв. Церкви відлучив ся. Таким способом мають правдивих епископів що до сьвятої Тайни і еретицкі секти як янсенїсти і старокатолики і відлучені від вселеньскої Церкви церкви восточні, котрі православними називають ся, а перебувають в схизмі,' то є в відлученю.

Крім сили посьвячувати сьвящеників, може мати епископ і власть церковну над вірними, може мати епархію, дієцезію. Очивидно не може її мати анї брати сам від себе. Мусить її дістати так, що знова з поколїня в поколїнє та власть від самих Апостолів мусить походити.

У вселеньскій католицкій Церкві мають епископи назначені через Апостольский Престол римский і силу сьв. Тайни і епископску власть, яку їм Церков, то є Апостольский Престол надає. І в сьв. Тайнї і в церковній власти мають наші епископи Апостольске переданє.

В православних церквах відлучених від Риму мають єпископи передане Апостольске положеня рук, мають силу посьвячувати сьвящеників, але власти церковноі ніякоі не мають, бо іх назначає цар, котрий не може ім власти церковноі дати, котроі сам не має.

В англійскій церкві єпископальній хотіли би мати Апостольске передане і бодай в науці своій кажуть, що потреба єпископів, але жадного переданя Апостольского не мають і длятого лишило ся ім лишень назва єпископів і в дечім наука о єпископстві. Річи же самоі єпископства не мають, то є іх єпископи хотяй називають ся єпископами і як єпископи убирають ся, не мають ані сьвятоі сили посьвячувати сьвящеників, ані жадноі власти над вірними, бо очивидно власть над вірними, котра би не походила від Ісуса Христа, не була би жадною властию церковною.

В кінци секта пресвитерянів всьо скрізь відкинула. Відкинула Тайну Сьвященьства і Єпископство яко силу посьвячувати сьвящеників, відкинула і науку о єпископстві і назву „єпископ.“

Тому і „пресвитерянами“ називають ся, щоби самою своєю назвою показати, що єпископства не узнають, що узнають лишень пресвитерів.

Своєю дорогою ті іх пресвитері не є сьвящениками, бо без єпископів не може бути сьвящеників. Ті пресвитері, то лишень старші в громаді, що за всіх молять ся. І слово

„пресвітер“ то грецке слово, котре означає тілько що „старший.“

З того вже видите, чому коли пресвитеряни, взяли ся до діла дати Русинам єпископа мусїли зачати аж комедию грати, бо поміж своїми не могли найти навіть чоловіка, котрого би они бодай єпископом називали, хотяй би єпископом і не був. — А мусїли комедию грати хотяй і для того, що наші люди не були би хотїли їх аґентів приняти, єсли би були до всього признавали ся. Бо якже тут давати кому єпіскопа, коли має ся науку, що єпіскопство цїлком не потрібне, якже трафити до наших людий, єсли би ся щиро сказало від першої хвилї, що треба знести, скасувати і єпіскопство і сьвященьство і Службу Божу і більшу часть сьвятих Тайн і почитанє Пречистої Дїви. Ба то всьо і з обряду вимазати і Достойно єсть і Честнїйшую і Богородице Дїво і сьв. Отця Николая і сьв. Йоана Золотоустого і сьв. Василия Великого і Атаназия і Кирила.

І щож з обряду лишило би ся? А вжеж не много, треба би знести і фелони і кадильницї і іконостаси і сьв. образи і сьвятий Божий жертвенник і більшу часть празників в роцї і йорданьске водосьвятє, ну і так скрізь всї благословеня, всї молитви, всї звичаї і обряди. Пресвитеряни всьо то у себе позносили і зі всїх тих наших установ по всїх книжках і часописях висьмівають ся.

Але коли йде о те, щоби зловити „дурного руского мужика,“ як котрий з них в ґа-

зетах написав, то всї способи добрі. Хотять єпископа, треба їм такого тумана пустити, щоби через якийсь час думали, що мають єпископа. Добре, заплатить ся котрому з укараних попів в Росиї. А є їх там много таких, що за пияньство, за крадїж скинені є з уряду тай мусять або сидїти в тюрмі або утїкати.

Тай так зробило ся.

Як люди наші приняли Серафима?

Памятаєте добре ті сумні часи, де наші люди, як явив ся поміж ними Серафим, стали до него приставати. Зразу і найлїпші дали збаламутити ся. І не дивота. Так потреба руского єпіскопа, що не розбирали хто і як, а сотками до него приставали.

Він же зачав всюди посьвячувати сьвящеників. Не переберав много, не питав о науку, о чесноту, хто заплатив, той зістав сьвящеником.

Нї! заплатив тай не зістав сьвящеником. Бо хотяй і Серафим на него руки клав, не міг єму сьвященьства дати. Міг навчити як ошукувати людий — тай того вчив, бо в тім був майстром. Але не довго тревали ті єго успіхи. Цїлком так як та єго катедра, котру в Віннїпеґу зі старих пак і з кусників старої бляхи позбивав, так розлїзла ся і та церков, котру установив. Єго попи, чи дяки, бо сьвящениками не були, в короткім часї єго

нагнали, а щоби не стратити не злого, як здає ся зарібку і гроші дальше від пресвитерянів брати, зложили „консисторию,“ єго нагнали тай дальше самі стали працювати над побудованєм єго катедри-столиці серафимскої церкви.

Назвали ся „незалежними“ хотяй не сказали, за що від пресвитерянів гроші беруть.

Незалежні.

І тут, доперва зачали ся сумні дїйсно подїї. Зразу могли ті люди думати, що Серафим епископ а они сьвящениками. Але від хвилї, коли переконали ся, що був ошустом, виконувати дальше уряд сьвященичий і єго дїло дальше провадити, то вже виразно було стати співвинними, то вже виразно було сьвідомо людий дурити і ошукувати. А крім того допускали ся страшних сьвятокрацтв, бо рішучо є сьвятокрацтвом зневажанєм сьвятих річей удавати сьвящеників і правити на глум служби церковні.

Колись в старім краю лучило ся таке, що якийсь парібок по пяному, в товаристві пустих як він сам молодцїв натягнув на себе якусь верету гейби фелон тай на сьміх зачав сьпівати так як сьвященик при жертвеннику. Покарав єго суд сьвітский за зневажанє релїґії. В Канадї такого параґрафу нема, але через те гріх не менший і против Бога і проти людий.

Яку совість має чоловік, котрий не встидає ся прилюдно допускати ся наймерзеннїйших сьвятокрацтв, котрий не боїть ся всїх людий ошукувати і видурювати від них гроші і вводити їх в пропасть погибели. Страшний рахунок здадуть перед Господом Богом за ті душі, які заводять на бездорожа.

При тих нещасних провідниках лишили ся доси єще деякі бідні збаламучені християни, котрі чи то єще не знають чого держати ся, чи встидають ся признати ся до вини, чи жалують даних гроший на ті пресвитеряньскі церкви, чи якимнебудь способом є затримувані при блудній науцї.

Упавший в руки розбійників.

Христос коли хотїв описати милосердє Боже для людий, порівнав гріх з положенєм чоловіка, котрий попав в руки розбійників. Обрабували єго, здерли з него одежу, зраненого покинули на дорозї.

То цїлковитий образ положеня і тих бідних наших християн, котрі повірили „незалежним,“ і віддали ся в їх руки. Стратили в одній хвили не лишень ласку Божу і сьвяту віру, але стратили і можність до ласки Божої вернути, бо стратили і всї сьвяті Тайни установлені через Ісуса Христа для нашого спасеня.

Пресвитеряни всї Тайни відкинули, хотяй задержали бодай в части науку о сьвя-

тім Хрещеню, але і Хрещенє у них дуже часто не важне, бо много з їх пастирів не захову-ють тої форми і тої материї, без котрих нема сьвятої Тайни Хрещеня. Вже висше сказав я як то они відкинули цїлу сьвяту Тайну Сьвященьства, як не мають анї єпископів анї сьвящеників, а за тим йде, що не могуть мати анї Миропомазаня, анї Євхаристиї, анї Покути, анї Маслосьвятя. Хотяй ті рускі независимі сьвященики удають, що всї ті Тайни справують, то коли они сьвящениками не є, жадна з тих Тайн справована через них не є важною. Хиба одно хрещенє може бути важне, єсли до него правдивої води уживають, і цїлу форму добре, з належитим наміренєм відмовляють, то є, єсли поливаючи голову дитини водою і кажуть, крещаетсѧ рабъ Божій во имѧ Оца и Сна и стагѡ Дха. Амíнь.

Навіть і супружество перед таким попом заключене є не важне. Хотяй ще кілька лїт тому назад закон католицкої Церкви узнавав за важне супружество заключене без сьвященика і без сьвідків. Заказував так заключати Супружество але узнавав важним таке супружество. Тепер вже такі супружества знесені, католицка Церков приняла в тім зглядї давний закон східної Церкви, після котрого супружества нема без сьвященика.

І так нещасні християни, що попали ся в руки несовістних платних аґентів, дїйсно обрабовані зі всього, позбавлені Божої ласки, позбавлені сьв. Сповіди і сьв. Причастия,

позбавлені і Маслосьвятя і відпущеня гріхів в годині смерти, позбавлені Служби Божої і Божого слова, є дійсно так як той бідний, що попав в руки розбійників на дорозї поміж Єрусалимом а Єрихоном. Обрабовані, зранені, кинені, лишені на дорозї.

Як маємо з незалежними поступати?

Тож ви, дорогі братя, котрим Бог дав ту велику ласку, що ви або доси витревали в сьвятій правдивій вірі або вернули до неї по короткім заблудженю, будьте для тих нещасних наших братів добрими, милосерними Самарянами. Працюйте над ними, щоби їх всїх привернути до Христового стада. А маєте много способів на те, щоби се зробити.

Передовсїм треба за них молити ся. Чим більше будемо за них молити ся, тим більше їх верне до нас. Я сего року в пастирскім посланю, написанім до вірних моєї єпархиї, поручив всїм вірним молити ся за тих заблуканих братів наших в Канадї, котрі відступили від правдивої Церкви, а пристали чи то до відлучених православних, чи то до так званих незалежних протестантів. І вас тепер усильно прошу: пожертвуйте і ви свої молитви, свої Причастия і добрі дїла, пости і милостинї за їх наверненє.

Крім того потягайте їх до себе любовю, не сварнею, не ненавистю. Не ганьбіть їх, не прозивайте, не називайте образливими назва-

ми, не осуджуйте їх, не кидайте на них камінями, они більше нещасливі, чим винні; винними ті, котрі їх збаламутили і спровадили на бездорожа.

Ви же братя не забувайте ꙗко ѡбратївый грѣшника ѿ заблꙋжденїѧ пꙋтѝ егѡ, спасетъ дꙋшꙋ ѿ смерти и покрыетъ множество грѣхѡвъ (Як. V., 29).

До їх церквей або радше треба сказати до тих домів, котрі они церквами називають, не входіть і не лучіть ся з ними в жадних богослуженях. Не беріть участи в їх похоронах, вінчанях і в иньших службах церковних, бо то не є церковні служби, то страшні сьвятокрацтва, котрі наслїдують церковні служби. Не запрашайте їх також на кумів, анї на сьвідків при вінчанях.

Особлившим способом уникайте ті доми, в котрих они в недїлю сходять ся, бо то доми гріха.

В хвили коли всї християни, котрі лишень можуть, йдуть до церкви, щоби в нїй Богу помолити ся, ті нещасні в день сьвятий, в день Господень сходять ся разом, щоби спільно здїлати страшний гріх сьвятокрацтва.

Ах, якими сльозами, якими молитвами упросити їм Божого милосердя, як виратувати їх перед страшним засудженєм, на яке наражають ся.

До незалежних.

До вас тепер звертаю ся, що ви відступили від сьв. нашої віри. Братя! дїти, вер-

тайтесь до нас, покиньтеж свої гріхи, наверніть ся до Господа Бога!

Поступіть як блудний син — верніть як він до милосерного, свого доброго Вітця до Бога. Як він скажіть: „согрішив я на небо і перед тобою.“ Не встидайте ся признатись до гріха. Проч далеко відкиньте від себе ту гордість, котра вам не позваляє упокорити ся, признати ся до вини.

Нема чого встидати ся, признати ся до вини, то прекрасне діло християньскої чесноти. Ми всї грішниками, всїм нам потреба покаяня, без покаяня нема для нас спасеня. Чому боїтесь покаяня, чомуж боїте ся сповіди. Чи для того, що духовні отцї жадають торжественного приреченя, що до своїх гріхів не вернете. А як же мали би инакше робити? якжеж вас мають ратувати перед гріхом, єресею, невірою? Ви тяжко согрішили відступаючи від сьв. віри, наразилисте ся на тяжкий гнїв Бога живого в небі. Опамятайте ся поки час, поки Бог душ ваших не кличе перед свій страшний суд, доки Бог со́лнце своѐ сїа́етъ на ѕлы́а и҆ благі́а, і҆ дождѝтъ на пра́ведныа и҆ непра́ведныа (Мат. V., 45.

Користайте з того Божого милосердя, ратуйте свої душі, доки час, сѐ ны́нѣ вре́мя благопрїа́тно, днесь час спасеня, час милосердя, завтра може бути за пізно; днесь Бог милосерний Отець чекає вашого наверненя, завтра може страшний Судия буде вас карати. Днесь Ісус Христос кличе до вас з любовю: прїидѝте ко мнѣ всѝ (Мат. XI., 28) тру́ждающїися и҆ ѡ҆бремен-

ненїи и азъ оупокою вы; завтра не дай то Боже моглибисте почути те страшне слово: идите ѿ мене проклятїи въ огонь вѣчный оуготованный дїаволу и аггеломъ его (Мат. XXV., 40).

Ви відступили від Христа, відступаючи від тих, до котрих сказав: слушаяй васъ мене слушаетъ а ѿметаяйся васъ мене ѿметается. Ви покинули Христову Церкву — Христа покинули, відрікаючи ся Єго Церкви, ви відрікли ся Єго. Бійте ся, щоби на вас не справдила ся та страшна погроза иже ѿвержется мене предъ человѣки, ѿвергуся его и азъ предъ Отцемъ моимъ иже на небесѣхъ. (Мат. X).

Покайте ся, братя, наверніть ся і най Бог милосердний відпустить вам ваші гріхи і дасть вам перед смертию поправити згіршенє, яке ви дали.

Як деякі мудрійші з незалежних попів поступили?

За Божою благодатию навернуло ся вже много незалежних. Власне вчера дістав я лист з Канади, в котрім менї доносять, що в однїй кольонїї в послїдних тих тижднях кількох незалежних вернуло до нашої сьв. Церкви. Они Богу дякувати не першими і не послїдними. Бог дасть, що всї до нас вернуть, єсли лиш щиро і покірно будемо Єго о то просити. А навіть може Бог дасть, що бодай деякі з тих серафимских псевдопопів навернуть ся. Не може бути, щоби всї

між ними були так несовістними, щоби вічно мерзенну комедию відгривати.

Вже деякі з них відступили від бридкої їх роботи. Оден щирійший коли весь нарід, що єго слухав був зібраний, голосно признав ся до того, що через рік чи там кілько попросту ошукував їх, що не був сьвящеником, жадної власти не мав і лиш відгривав комедию. Иньші по тиху відступили від них і бодай тогди коли їх питають признають, що „незалежні“ суть платні через секту і не суть „незалежними“. Таке письмо одного з них сам я маю і заховую. Иньші в кінци хотяй може і до Бога не навернули ся, все таки встидають ся давного свого ошуканьчого ремесла.

Ба, трудно і думати, щоб хто довго при такім ремеслї витримав, хотяй би єго навіть і добре платили. Не знати навіть, чи єсть бруднїйше ремесло. Бути катом, ремесло грубо немиле, бруднти руки кровю сказаних злочинців. Але мій Боже, для хлїба не оден чоловік много мусить потерпіти. Бути гицльом тай по улицях пси ловити також немиле ремесло, бо хотяй нема гріха в тім щоби по улицях пси ловити а все таки не красно, коли і бідні собаки здалека перед ним втїкають, як перед якою заразою. Але єще і се дасть ся порозуміти, що хтось з біди і такого ремесла возьме ся.

Але щоб хто за гроші продавав свою совість і давав ся уживати до підпалюваня власної церкви, а до того єще в лице брав

від тих, котрі єму гроші платять, то вже дійсно трудно розуміти. Бо що ті бідаки мусять комедию грати за гроші, до того самі признають ся, то всї знають. Що така комедия з річий сьвятих єсть брудним, безличним ремеслом, то також річ ясна. Але того не всї знають, як ті пани, що їм за комедию гроші платять, ображають своїх наймитів. Отже послухайте!

Що пишуть по газетах.

Я був власне в Торонтї, коли в англїйских часописях вела ся борба о тих наших псевдопопах комедиянтах. Був хтось закинув в часописях англїйских місийному товариству протестанцкому, що нечесними способами Русинів хотять ловити до своєї віри, що насилають нашим людям аґентів, котрі сьвященників удають і зі сьвятих богослужень комедиї роблять. Уживають кадила, сьвятять воду, беруть на себе ризи церковні і уживають ікон. Уцтиві протестанти страх були тим обурені, бо вжеж єсть річею нечесною тримати ся науки, котра відкидає ба навіть висьміває церковні ризи, ікони, кадило, йорданьску воду і такі иньші річи, а тих самих річей уживати, щоби прозелитів робити. Ошуканьства уживати до розширеня своєї науки.

Секретар місийного товариства, котрому се все закидали і католики і уцтиві проте-

станти, бо і між протестантами і пресвитерянами єсть много чесних і порядних людий, зачав по часописях оправдувати ся. А оправдав ся так, що одним замахом і признав все те, що єму закидали і весь нарід руский образив і так образив тих бідних аґентів о котрих йшло, що з того показало ся, як они бідаки мусять від своїх панів по лици брати в чотири очи, коли собі ті пани аж в часописях таке позволяють!!

Всьо, що єму закидали, признав. Видно досить єще чесна людина. Тож признав, що „незалежні“ суть від него „залежними“, що єго товариство їх платить, що они нїби на їх віру пристають, а нїби нї. Тут сарачиско мняв ся і мішав ся, бо не знав, як з правим протестантизмом правдивих пресвитериян погодити кадило і ікони, ризи і йорданьску воду. Огонь з водою лекше би помішати, як протестантизм до купи зібрати з восточним нашим обрядом. Але щож робити? Ту в часописях і фотоґрафії вже тих нїби пресвитеряньских нїби руских сьвящеників, ту листи зі всїх сторін приходять, ту сьміють ся, ту кпять, ту закиди повтаряють. Так, як той заяць, що хорт за ним жене, то в оден бік суса дає, то в другий, так і наш сарачище секретар місийного товариства вививає ся, крутить ся, на всї сторони суси дає, а всї аж за животи тримають ся, так з него бідака сьміють ся.

Ображає руский нарід.

„Бо то так.... ось видите.... мушу сказати....“ пише пан секретар. А то що він по часописях тоді пописав в імени свого цїлого товариства, я собі то всьо красненько зібрав тай вам по нашому виясню то що він по англїйски написав, бо мало хто з вас має нагоду много англїйских часописей читати. Ба навіть певно не читають їх і самі ті наші бідні аґенти місийного товариства. Цїла єго бесїда сходила на те: „Руский нарід дурний, простий, як би так лишень правдою і щиростию до них йти, не зловить ся їх. Треба їх ошукувати. Як би їм так сказати, що приходимо зносити весь обряд і всїх святих, то они би нас викинули — тай слухати би нас не хотїли. Заким тих темних людий доведе ся до того сьвітла, щоби приняли нашу мудру науку, ось приміром що та, котру то они Богородицею називають, есть простою невістою — а єї Син жаден Бог, то много води уплине заким они ті дурні Русини то зрозуміють. Треба їх ошуканьством просьвітити, треба щоби лож ясними своїми проміями просьвітила їх темні, дурні, забиті рускі душі“.

Осудіть самі! Чи таке або подібне по часописях писати чи то не есть весь руский нарід ображати?

За справу сьв. віри і для Ісуса Христа треба всьо приймати, але тих ясних променїв пана секретаря таки нам не потреба, а кра-

сненько дякуємо бодай за єго щирість, будуть наші бідні ошукані братя знати чого держати ся.

Красна назва.

Але з цілої тої історії таки то найсьмішнійше як в горячці оборони образив і тих, котрими в нечеснїй своїй роботї послугує ся. Може они самі навіть не знають чого то дослужили ся. Бо як би так на чесного трафив чоловіка, то за таке красне слово сьвято подякував би за службу, хотяй би два рази лїпше хотїли платити. Отож пан секретар назвав тих своїх аґентів..... ну скажу вам так як він сказав дословно — по анґлїйски — а ви або зрозумієте або кого запитайте ся, лиш не питайте незалежних, могли би встидати ся, тай хитрити, тай і їх вожди — проводирі нїби тих незалежних не легко би то позволили як раз всьо виясннти, бо такі певно, всїх би потратили.

Отож наш секретар назвав їх.... але вибачайте, що вам таки мушу повторити, бо ужив такого слова, зробив їм таку публїку, такий встид, що як би так трафив на людий що мають троха гонору, сейчас таки першого дня покинули би єго службу. Отож назвав всїх до одного аґентів своїх, тих то нїби незалежних нїби сьвящеників, котрі дурять і ошукують руский нарід в Канадї Назвав їх Bogus Priest Bogus-ами... ой, ой....

А то красного гонору діждали ся. Укладали собі бути канонїками, деканами а навіть біскупами, а ту нараз зістали Bogus-ами.

І то з висока сплинула на них та честь, бо від самого того пана секретаря, від котрого їм йде місячна пенсия.

Цїкава річ, як тепер витолкують бідним нашим збаламученим братям, що треба до Bogus-а ходити і перед ним всїх гріхів своїх сповідати ся. Хиба отверто скажуть, що цїлком зносить ся сьв. Тайну покаяня, що як чоловік согрішить, то вже аж до смерти має в грісї лишити ся. То й лїпше буде, бо будуть бодай люди знали, чого з ними держати ся. А навіть пан секретар таке наперед заповів: — „най но тілько троха ті дурні Русини помудріють, то вже не потреба буде анї фелонів, анї ікон, анї жадних з тих річий, що до руского обряду належать.“

І вже декуди зачинають. Оден з них вже людям сказав, що до відправи не потреба єму фелона, бо єго молитви не суть лїпші з фелоном, анї без фелона. Той бідачиско казав правду, що єго молитви так само нїчого не вартують з фелоном, як і без фелона. У них фелон не має кого означувати, коли сьвящеників у них нема. Той Bogus-піп нїчогісїнько не має, чого би не мав кождий християнин. Лиш то дивно, за що він лиш оден гроші бере.

Що еще сказав пан секретар?

Найбільше того пана секретаря протестантских місий ганьбили вже самі протестанти, що він якусь Службу Божу заводить, бо треба вам знати, що зі всїх звичаїв сьвятої нашої Церкви і сьвятого нашого обряду нема звичаю, котрого би протестанти більше цурали ся як Пренайсьвятїйшої Жертви Служби Божої. З давен давна у себе цїлком залишили і страх було би їм встид, як би так сьвіт довідав ся, що они нїби від нас на ново приняли Службу Божу. На такий закид пан секретар руками і ногами перед тою Службою Божою боронить ся. „Алеж нї, нї, пише, наші аґенти серафимскі незалежні попи Служби Божої не правили нїколи анї такої як правлять в римскій церкві, анї такої як правлять в грецкій церкві. Они, каже, правлять Лїтургію сьв. Іоана Златоустого.... а бодай тя, не сьвятого, я помилив ся, они лишень так єго називають — тож наші попи правлять тоту Службу, котру називають Лїтургію Йоана Златоустого. Але з тої відправи все точно опускають тото, що становить жертву Служби Божої. Хлїба і вина не осьвячують.“

А ну, братя, щосьте ходили на відправи незалежних, чи ви спостерегли коли, що всю відправу так фалшують, то що найважнїйше опускають.

А може і не опускають, а лиш так крутять, бо відай нема лїпшого способу, щоб крутарство боронити, як нове крутарство.

А вжеж лїпше було би, щоби цїлком залишили ті Bogus-и не лишень осьвячувати хлїб і вино, але і всяку церковну відправу. Не могли би бодай дурити людий тай казати, що їм Службу Божу відправляють.

Церкви православні, шизма.

Як до церкви незавсимих, так і до православних не можете ходити. Бо хотяй православні мають правдивих сьвящеників, суть відірвані від загальної єдности вселеньскої Церкви і не мають цїлої повної науки віри, звичайно навіть в своїх церквах їх сьвященики місто Божої правди голосять єреси. Не всї науки Божого об'явленя затратили, много тих наук правдивих і сьвятих задержали, але відірвавши ся від непомильного учительства вселеньскої Церкви і римских Архиєреїв, намісників Христових і наслїдників сьв. Петра, не потрафили задержати Христової науки без многих блудних домішок людских наук. Коли проте їх сьвященик проповідає хотяй як красно говорить, не можна знати чи до науки сьвятого Євангелия не домішує якої єреси. Длятого під тяжким гріхом не вільно греко-католикови, то є католикови східного обряду в їх церквах слухати духовної науки. Був би через таку науку наражений на тяжкий гріх проти сьв. віри і на принятє єретицких наук разом з правдивими. Крім того Церков сьв. під тяжким гріхом заказує брати

участь в їх богослуженях, приняти їх за кумів або сьвідків при вінчанях. Під тяжким гріхом заказане також у їх сьвящеників сповідати ся.

Они Тайну сповіди мають так як і ми, як всї прочі Тайни установлені через Ісуса Христа. І коли у їх сьвященика сповідає ся християнин, що в їх вірі народив ся і виховав ся, то Бог так дає, що та сповідь може бути доброю і гріхи відпустити так як наша сповідь. Але для наших вірних, що свою Церков опустили, а на їх віру пристали, нїколи сповідь у їх сьвящеників не може бути важна і не може гріхів відпустити. Їх сьвященики не мають жадної власти в імени Христовім нашим вірним відпускати гріхи. А впрочім гріх відступленя від своєї віри не може бути прощеним без жалю і поправи як кождий иньший гріх, а до жалю за той гріх і до поправи належить до своєї віри назад вернути.

Власть до сповіди.

Щоби в імени Ісуса Христа відпустити грішникови гріхи, потреба двох річей. Сей, що гріхи відпускає, мусить бути сьвящеником, а крім того, то є, кромі важного одержаного сьвященьства потреба єму ще власти до слуханя сьвятої сповіди. Тим ріжнять ся сьвященики православні від серафимских невалежних, пресвитеряньских, або протестантских, що протестантскі анї власти не мають, анї сьвящениками

не суть; а православні суть сьвящениками, але власти не мають.

Ту власть слухати сьв. сповіди в кождім краю дають єпископи і такий у тій річи є всюди лад, що сьвященик, котрий хоче в якім краю, місті, чи в селї слухати сповіди вірних, мусить ту власть дістати від єпископа місця, в котрім має сповіди слухати. Єсли єму єпископ тої власти не дасть, сповідати не може, хиба припадком мав би сповідати християнина, котрий є єго парохиянином, а котрого він є парохом.

Так само в годині смерти, коли нема сьвященика з властию від єпископа, можна сповідати ся і у такого, що не має сеї власти, бо на годину смерти сьвята Церков кождому сьвященикови дає власть сповідати.

Такий самий порядок є і в наших єпархіях. Єсли який сьвященик одної єпархиї пр. львівскої, чи перемискої хоче сповідати в границях другої єпархиї прим. станиславівскої або мункачівскої на Уграх, мусить за кождим разом мати власть від єпископа того місця, де хоче сповідати і без тої власти не може важно дати розрішеня.

Як Бог дасть що будемо мати свого руського єпископа в Канадї, він буде ту власть давати всім сьвященикам, що з старого краю прийдуть. А без власти від него жаден сьвященик чи нїмецкий, чи француский, чи анґлїйский не буде міг Русинам дати розрішеня. Як довго руского єпископа нема, мусить сьвященик мати ту власть від

того одного єпископа, котрий сю власть може дати то є, від католицкого єпископа. Чи той єпископ є анґлїк, чи француз, чи нїмець все одно. Хто лишень є католицким єпископом в тій части краю, в котрій має відбути ся сповідь, має сам один право давати ту власть до слуханя сьв. сповіди і без тої власти не може бути важна сповідь.

Французи.

В многих сторонах Канади є єпископами Анґлїйцї, але в тих частях де є найбільше наших людий, католицкими єпископами є тепер Французи. Тай з того скористали вороги сьв. Церкви, щоби піддати нашим людям гадку, що Французи, то наші вороги і що кождий, котрий має власть від єпископа католицкого, є вже тим самим Французом.

Чим мали би Французи нашому народови шкодити, дїйсно не знаю. Думаю, що много з них є правдивими приятелями, як і поміж анґлїйцями можемо знайти многих приятелїв. Приятелями будуть звичайно ті, що мають ту саму віру що ми, то є католики. Чим хто більше Бога любить, чим більше держить ся сьв. науки Ісуса Христа, тим лїпшим чоловіком, тим безпечнїйшим товаришом і приятелем. Французи і Анґлїки мають крім того прикмети і чесноти, котрих треба би нам від них учити ся. Свого не встидають ся, дбають о своє, тримають ся купи. Коби то наші люди так само поступали, — всїм

нашим поселенцям і в Канаді і в Сполучених Державах і в Бразилії лучше поводило би ся. — Чуже шануймо а дбаймо о своє; та від чужих учім ся, від них принимаймо то добро, яке они мають а ми нї. Так за Божою ласкою діждемо ся, що й наш нарід, як инші великі народи світа, чимсь заслужить ся для цїлого рода людского, та через те здобуде собі почесне місце поміж иньшими народами. І наш нарід видасть колись великих сьвятих перед Богом, а заслужених для людий.

Дай то Боже!

А єсли хто каже, що Французи хотять на свій обряд перетягнути, то на се була би зарада дуже легка, добре тримати ся свого обряду. На жаль поміж нашими людьми много таки самі покинули свій обряд, але ті не зістали Французами, но протестантами.

Я переїхав цїлу Канаду, а анї одного Русина не здибав, котрий би був зістав Французом. Хоть на жаль здибав таких, котрі без нїчийої намови своє покинули а пристали на чуже так, що навіть свого стидали ся. Я не видїв Русинів, щоб навчили ся по французски, але здибав і Французів і Бельґів, котрі навчили ся по руски, щоб нашим людям помагати.

А чому французами називають тих сьвящеників, котрі дістають власть слухати сповіди від французкого єпископа, то таки вже трудно догадати ся. Русини з крови і кости по французки слова не знають, тай французами. А щож мають робити? чи людий зовсїм не сповідати чи так, щоби не да-

вати розрішеня а лиш удавати, що дає ся розрішенє. Чи мають людий дурити? То хиба такими самими французами є ті, що не відрікають ся француского католицкого єпископа як духоборами всї ті, що ся єго не тримають.

Запис церквей.

Коли я був у вас, ви в многих місцях мене питали чи і як записувати церкви? Ми всю справу обговорювали і обертали на всї сторони, щоби напевно знайти, що найбільше відповідає потребам і добру нашого народа. Я вам обіцяв списати і се в ту книжочку, щоб ви певно знали яка моя рада.

Буває, що церков поставлена є на ґрунтї християнина, що єго хоче дарувати. Таке положенє не є безпечне. Раз, що може властитель того церковного ґрунту умерти і єсли agreement т. є. контракт запису і даровизни не був зроблений, даровизна може цїлком пропасти, а разом з нею і церков побудована коштом людским. Переходить на власність дїтий малолїтних, котрі не можуть власностию своєю свобідно розпоряджувати а суд не може і не схоче позволити другий раз даровизну робити.

Але може бути небезпеченьство і таке, що властитель ґрунту зразу і найпобожнїйший дасть ся перекупити і ґрунт разом з церквою передасть иньшій вірі, чи протестантам чи шизматикам. Річ ясна, що тяжко грішить про-

тив семої Божої заповіди і що той гріх не може єму бути відпущений, як довго не зверне чужого добра. А чужим добром є і ґрунт ним дарований, а єще більше і церков, що єї люди за свої гроші поклали. Біда лиш в тім, що коли agreement-у нема, не можна в суді доходити тої тяжкої кривди заподіяної громаді.

Таке саме небезпеченьство є і тогди, коли ґрунт церковний записаний не на одного, а на двох чи трех тростисів. Як довго від їх волї лишень залежить кого до церкви хотять впустити, а кого нї, так довго анї громада анї сьвященик не може бути о церков безпечний. Она з волї тростисів може перейти в чужі руки і для нас цїлком пропасти. Були такі случаї. Наші сьвященики заохочували людий до будованя церкви, до складаня гроший, до даваня жертв, церков посьвячували і в нїй правили. Тростиси дали ся перекупити, нашого сьвященика викинули, а церков віддали в чужі руки. І сьвященика і громаду ошукали.

Не дивота проте, що наші сьвященики не хотять тепер посьвячувати таких церквей, що то їх заряд цїлковито в руках одного або другого сьвітского чоловіка. Не могуть инакше робити. Мусять уважати таку церков за приватну, а не церковну власність.

Могуть в такій церкві Службу Божу відправляти і святі Тайни справувати так само, як могуть се робити і в приватних хатах, де не можна инакше. Могуть на се дістати позволенє.

Але і сего не могуть робити, як довго не мають від людий цїлковитого забезпеченя, що до тої церкви иновірцїв недопустять, анї жадних незаконних і суспендованих сьвященників.

Такі церкви непосьвячувані і записані чи на одного властителя ґрунту, чи на кількох тростисів не були би єще домами Божими, а лиш були би на се приготовані, щоби зістали Божими домами, то значить стали би ся Божими домами в хвилї посьвяченя і відданя церковній власти.

Такий переходовий час не міг би дуже довго тревати, бо все таки було би небезпеченьство, що возьмуть церков люди чужої віри. Треба би в кінци конечно церков записати на якусь церковну власть.

Але найважнійша річ така: треба щоби чи тростиси, чи люди котрі церков хотять ставляти, виразно осьвідчали, що єсли церкви не записують на власть церковну, то не для того, що самі хотять в церкві рядити. Бо се засада протестанцка, котрої нїколи не узнасть наша церков, щоби в церкві рядили самі лишень сьвітскі люди, а сьвященик не мав жадного голосу.

Самі добре памятаєте, як є в старім краю. В церкві може брацтво церковне мати і сьвітло і скарбону і робити порядки, комітет церковний в громадї має голос і в будові і в направі церкви, але все таки господарем церкви є сьвященик, а від єпископа залежить, якого сьвященика надає і якому

поручає заряд церкви. Громада не може сказати, того сьвященика принимаємо, а того не принимаємо. Від тої засади церков не може відступити, а в Канаді та засада єще потрібнїйша як де инде, бо там у вас більше небезпеченьство, що єсли би самі люди мали принимати сьвященика, могли би нинї приняти нашого, а завтра незалежного, позавтра православного а відтак сьвященика десь караного, або суспендованого або без власти, як то подекуди стало ся. Длятого то буває, що так твердо від вас деякі духовні отцї жадають запису церкви на якусь церковну власть. Не могуть инакше робити, бо боять ся, що люди взбороняють ся записувати церкви для тої протестанскої засади, щоб церков була записана на сьвітский комітет, незалежний від всякої власти церковної.

Длятого потреба конечно, щоби всї добре порозуміли, що ви не противні записови церкви на церковну власть, як то є і в старім краю. Най буде ясним, що то не протестантский дух робить, що часом боїте ся церков записати і що люди готові записати церков свою на церковну власть, наколиби Престол Апостольский зволив дати Русинам в Канадї руского єпископа.

Добре би проте було щобисьте такі письма підписані через тростисів і людий подавали духовним Отцям а духовні Отцї ті письма могли би прислати до місцевих єпископів, щоб ті єпископи знали, що ви не стоїте за протестантскою засадою заряду церквей

через світских, але лишь стоїте за своїм обрядом і просите, щоби Сьвятїйший Отець вам назначив до Канади руского епископа.

Треба нам о епископа молити ся.

Думаю, і дїйсно так є, треба передовсїм о ту справу горячо молити ся і Всевишнього Бога передовсїм просити о ту ласку. Дуже вам проте раджу, зробити так як вже зробили в деяких церквах, що по кождій відправі в недїлї і в сьвята весь нарід співає малий молебень „Помилуй нас Господи помилуй нас...,“ виражаючи так перед Божим Престолом горяче своє бажанє і покірну свою просьбу.

Милосє́рдїѧ двє́ри ѿвє́рзи на́мъ благословє́ннаѧ Бц҃е Дв҃о, — Нехай то буде нас всїх щоденною просьбою так довго, як довго з неба не випросимо собі бажаної ласки.

Я же пересьвідчивши ся в Канадї наочно о потребі того заряджeня з сторони церкви ту цїлу справу віддаю під покров Богородицї Дїви непорочно зачатої, віддаю безконечнїй любови і милосердію Найсьвятїйшого Серця Христа Спасителя, а з своєї сторони обіцюю разом з вами і за вас о то просити.

Як Бог дасть, Сьвят. Отець Папа Римский зволить так рішити і будете мати свого епископа в Канадї, не буде вже думаю жадних трудностий. Кождий з Вас порозуміє, що всї церкви будуть мусїли бути записані

на єпископа і віддані під єго духовну власть. Від того як щиро єго приймете і як будете ся єму повинувати, буде залежати в найбільшій части і благословенє Боже для Вас і єго повага перед чужими людьми.

Однак не можемо бути певними, що осягнемо то о що просимо. Можемо просити Христового Намісника, але не годить ся ніколи анї грозити, анї відлучати ся від Єго верховної власти коли би не прихилив ся до наших просьб і не дав нам єпископа. Бо хто Єго перестає слухати, той відлучає ся від вселеньскої Церкви, від самого Господа Ісуса Христа. Нема справи так важної, щоб для неї можна наразити свою душу на вічну погибель. Єсли, не дай то Боже, Сьвятїйший Отець Папа Римский не дасть ся упросити, тогдї треба буде Єго власти, Єго воли повинувати ся.

Тай і тогдї треба буде як доси, щоби церкви були записані на імя якоїсь церковної власти.

При такім записї треба лишень на те уважати, щоби забезпечена була наша сьвята віра і наш сьвятий обряд.

Вільно нам, ми повинні обряду держати ся і заховувати сьвятий обряд, бо така воля сьвятої Церкви і така воля Сьвятїйшого Отця. Ви добре памятаєте той закон церковний, котрий з давен давна у нас в Галицкій провінциї обовязує, що під тяжким гріхом не вільно християнинови самовільно покидати

свого обряду і переходити на латиньский без позволеня Апостольского Престола.

Тож і при записї церквей треба нам застерігати собі, що церков побудована трудами і лептами нашими лишить ся по всї часи при нашім обрядї і для нашого народа. В ріжних провінциях Канади бувають ріжні права і устави, але всюди може бути agreement так зроблений, щоби в нїм церков була застережена для нашої сьвятої віри і для нашого обряду. Тай при тім може бути сказане, що як Сьвятїйший Отець назначить руского епископа, та церков має належати під єго власть.

В деяких сторонах вже є така устава, що церков може бути записана яко гр.-кат. парохія і то добрий запис, лиш мусить бути еще виразно означений, що значить гр.-кат. парохія. Яка се віра, який обряд, для якої народности. Але декуди суди такого запису не принимають і не лишає ся тогдї жаден добрий запис, як лиш на Чин Отцїв Василиян. Чин Василияньский має charter і як раз є такою церковною властию, що забезпечує сьв. віру і наш обряд. За таким записом еще не йде, щоб Отцї Василияни мали обслугувати таку церков на них записану. Знаєте самі, що Отцїв Василиян є лишень чотирох і хотяй працюють над сили, все таки не можуть обслужити всї кольонїї, котрі потребують духовної потреби. Они такі записи принимають лишень на те, щоб забезпечити сьвяту віру і церков і щоб самі люди безпечно знали, що їх церков нїколи не перейде в чужі руки.

При такім записї на їх Чин обіцюють Отцї Василияни, що віддадуть церков під власть руского єпископа, як лиш такого назначить Престол Апостольский. Люди що так позаписували свої церкви добре зробили і могуть бути бечпечними.

Обовязок утримувати сьвященика.

Ви всюда просили мене о своїх сьвящеників з старого краю, обіцяв я вам їх прислати і як я вам сказав вже двох поїхало. Де осядуть, того не могу знати. Певно там, де найбільша буде потреба, а она всюди дуже велика. Є то в тій справі і много трудностий о котрих не хочу замовчати. Всьо скажу не для того щобим, сохрани мене Боже, хотїв сам трудности робити. Цїлим серцем і всїма силами буду над тим працювати, щоби з часом виробило ся цїле духовеньство для руских канадийчиків, але в кождій справі треба знати трудности, не можна замикати на них очи.

Нашому християнинови в Канадї сто раз лїпше як в старім краю. Як би пішов сьвященик з жінкою і дїтьми, то було би єму так зле, що не знати, чи до року витримав би. Доси крім церквей Отцїв Василиян, при котрих всюда є бодай малий монастирок, майже нїгде нема помешканя для сьвященика. В деяких місцевостях люди о тім памятали і набули при церкві кусник землї на огород для

сьвященика. І дуже добре зробили. Але навіть, де є резиденция і огород, як сьвященик з Галичини з жінкою і дітьми приїде, буде мати сто раз більше трудностий чим фармар. Нашим християнам в Канаді о много лїпше чим в старім краю; нашим сьвященикам з родинами було би о много гірше. Мусїв би жити з готівки, котру складали би єму люди, а не діставав би жадної пенсиї анї від уряду анї з каси.

Знаєте добре яка то в тім ріжниця між старим краєм, а Канадою. У нас тут в Галичинї належать до кождої церкви ґрунта так звана ерекция, котрих дохід до пароха належить. А єсли той дохід не вистарчає, то доплачує парохови релїґійний фонд, то є церковний фундуш, котрим завідує правительство, а в разї потреби і сама державна каса. В Канадї самі люди мають обовязок сьвященика утримувати.

Той обовязок удержаня сьвященика є обовязком сьвятим і важним, котрий під тяжким гріхом обовязує. Опирає ся на приказї сьв. Церкви, є предметом шестої заповіди церковної. Иньші християни, Поляки, Нїмцї, Французи мають також той обовязок взлядом своїх сьвящеників. Платять пересїчно шість до вісїм долярів на рік від родини. Не всюда однаково, але майже нїгде меньше від шістьох долярів. Наші люди ледви половину того дають, то є ледви три доляри річно від родини і то єще много наших людий від того обовязку відтягає ся. Тяжко через те

грішать. Отцї духовні могли би таким грішникам, що важних обовязків не хотять сповняти, відмовляти всяких духовних послуг, а навіть в самій сьвятій сповіди як би показало ся, що християнин дїйсно о тім обовязку знає і розуміє єго а не хоче єго сповнити, могли би відмовити розрішеня так, як кождому грішникови, що не хоче обовязків своїх сповняти.

Отцї духовні того свого права дуже рідко хиба коли уживають. Звичайно волїють відречи ся того що їм належить ся і дарувати гроші, котрі їм люди винні, єсли їх хто добровільно не хоче зложити, але з того таке йде, що сьвященикови дїйсно не раз трудно мати то, що єму конечно потреба на удержанє житя. Мусїв би від хати до хати ходити і всїх просити о гроші на удержанє.

Крім того треба священикови жити з готівки і кождий кусник хлїба в містї за гроші купувати. До міста же або пішки ходити або конї за великі гроші винаймати, бо нема на чім удержувати конї. В старім краю вірні помогуть і в господарцї, в Канадї хотяй би сьвященик і мав фарму чи огород, хтож прийде єму робити? хтож позичить машину? ба як же машиною управляти куснык города. Крім того, де дїти до школи посилати? Добре де єще є школа для дїтий, але що робити там де єї нема, що робити, коли дїти підростуть, коли потреба би їх до висших шкіл посилати. Тої потреби не кождий фармер відчуває, але як хоче, а вже троха доробив ся, то легко міг би дитину і в школї утримувати.

З того всього не слїдує, щоб не мало бути руского сьвященьства в Канадї, треба о то і молити ся і о то старатися, щоб до часу ви мали місионарів, котрі би бодай кілька лїт над вами працювали, а щобисьте з часом мали своє Канадийске сьвященьство руске, що виховає ся уже з ваших дїтий.

Потреба школи.

Друга річ рівнож дуже важна для будучности нашого народа в Канадї — то школа. Але не яка будь, а добра школа. Від того чи є школа, чи нема і чи школа добра чи не добра, залежить цїла будучність молодого поколїня. Де школи нема, там дїти ростуть, як би в лїсї, дико. Жадної просьвіти не мають і не могуть дати собі ради в житю.

Хиба не много дуже людий таких, щоб не розуміли, як конечно чоловікови потреба бодай знати письмо та рахунки. Як того християнин не має, то хиба буде єму тяжко боронити ся перед тими всїми аґентами, що лихий товар хотять конче за грубі гроші продати, тай при тім бізнесї єще християнина здурити. От хотяй би лиш таким способом, що підсуне запис на морґеч (morgage) місто звичайної ноти (Note - вексель). Першої рати за машину не заплатив, а вже з поля снопи забирають, християнин анї не знав, що сам підписав таке.

Як дитина до школи не ходить, то хиба трудно виробить ся в ній чесний благородний характер, а не знати і коли навчить ся всяких нечесних діл. Навіть буде красти, а то в Канаді уходить за наймерзеннійше і найбридше зі всїх проступків.

І в старім краю певно красти річ нечесна, бридка і все гріх перед Господом Богом. Але в Канаді злодій, то чоловік, котрого всї прямо боять ся, на котрого пальцями показують і котрим бридять ся. Сто раз гірше, як такого, що єго нужда їсть. Приняв єго анґлїк до себе на нічлїг тай рано будить ся вже гостя в хатї нема, тай хтось коцик забрав. Най той гість буде припадком Русином, а і пять лїт пізнїйше жадного Русина не прийме на нічлїг анї сей анґлїк анї жаден з єго сусїдів. А прийде колись Русин до єго хати, то і на крок не відступить і на руки буде дивити ся і найскорше з хати випросить, бо буде думати, що всї Русини подібні до того, що колисъ в него ночував.

Братя сердечні, аж встид всім нам подумати, яка то неслава єще кілька лїт тому назад була звязана з тим словом „ґалїшен“ (Galician). Богу дякувати, що тепер вже і Анґлїйцї і Французи і Нїмцї зачинають нас називати так як називаємо ся Русинами Ruthenians, а та стара назва „ґалїшен“ Galician з цїлою єї неславою від нас поволи відпадає. Але до недавна єще, а декуди єще і тепер „ґалїшен“ то вже було послїдне і з всїх найгірше на сьвітї. Відай треба нам буде добре

єще працювати, щоби ту неславу стерти, що деякі нам зробили через крадїжи, пияньства, бійки і забийства.

Спис людности.

Незадовго зачне ся списувати всю людність в Канадї. То дуже важна хвиля для нас, бо від неї залежить кілько нам будуть признавати сили. Ось приміром потреба кажемо конечно щоб нам дали епископа руского для Русинів. А ту питають кількож вас є Русинів в Канадї? Загляньмо до книг. На граници кождий чужинець що до краю виїзджає мусить записати ся до якого народу належить. А ту подивім ся кілько в тих книгах записаних Русинів?

Іду я в Отаві до Immigration Office, то є до того уряду через котрий всї чужинцї переходять і котрий збирає з всїх границь мельдунки, до якого народу хто записав ся. Чи вгадаєте, кілько є людий записаних яко Русинів поміж тими що через двайцять лїт послїдних переїзджало границї Канади? Певно нїколи не вгадалибисьте — всьо на всього 3107.

Чиж є кому давати епископа?

Правда, що від десяти лїт було близько 68 тисяч, що записали ся яко ґалїцени. Є близько 37 тисяч записаних яко австрияки, але Русинів нема більше як 3107. Ну бо кождий знає, що анї Galician анї Austrian не

ЯК ЖИВ УКРАЇНЬСКИЙ НАРОД.

(Коротка історія України).

І. Де живуть Українці і кілько їх.

Як піде наш чоловік, скажемо з Харківщини в Полтавщину, а тоді в степи на заробітки, аж до Херсону й Одесу, то скрізь він зостріне своїх людей, що так говорять як і він. Нехай він завернеть ся назад, піде Київщиною, Волиню, Поділям, Чернигівщиною, — знову скрізь він побачить, що робочі люде говорять такою мовою, як і він, — де-неде хиба в чому відміна буде, а то все однаково — подібно зовсім до того, як отут написано. Отож на всім сім просторі живе все один наш народ.

Земля, на якій він живе, зветь ся Україна, а народ зветь ся Українці, і говоримо українською мовою.

Земля наша Україна велика. Починаєть ся вона від Карпатських гір та іде аж до Дону; а з північного краю починаєть ся від пинских лїсових болот, що по річці Припʼяті, та тягнеть ся геть аж до Чорного моря. По цій землї течуть гарні і великі ріки: найбільша Днїпро, відтак Днїстер, Буг, Дінець, Кубань та инші. Південні краї нашої землї обполікує Чорне Море. Є тут богато великих і малих міст: найголовнійше і найкраще — Київ над Днїпром, відтак Львів, Чернівці, Камʼянець, Житомир, Чернигів, Харків, Полтава, Катеринослав, Херсон, Одеса, Катеринодар та богато инших. Усього землї нашої України 13 з половиною тисячів квадратових миль, або, як простїще сказати, — коло 70 міліонів фалеч. Народу вкраїнського живе на тій землї більше як 31 міліонів.

Земля українська хоч уся при купі, та поділена між двома царствами. Найбільша частина її під Росиєю, і живе на російській Україні 27 міліонів нашого народу в отсих вісьмох губерніях: Чернигівский, Київський, Полтавскій, Харківскій, Катеринославскій, Херсоньскій, Волиньскій, Подольскій та в частинах ще оцих одинацятьох губерній: Таврійскої, Басарабскої, Люблиньскої, Сїдлецької, Гродненьскої, Минської, Курскої, Боронізької, Доньскої, Ставропільскої та Кубаньскої.

Друга велика частка української землї під Австро-Угорщиною. Тут український народ живе зараз за росийскою межею, в східній Галичинї, на східній Буковинї та на карпатскім Підгірю. Живе його там мілїонів з чотири. Опріч того, україньскі люде виселили ся з свого краю і живуть по всяких инших місцях Росиї, а поза Росиєю живуть Українцї в Румунїї, в Туреччинї, в Америцї та по инших місцях.

II. Наші предки і перші князї.

У давню давнину вкраїнський народ жив невеличкими племенами; кожде плем'я звало ся по своєму: поляне, деревляне, дулїби, сїверяне, улучі, тиверцї. В купу вони не єднали ся а кожде племя жило собі окремо, окремою громадою. Громада усьому й порядок давала. Звичайно в кождім племю було своє місто або город; там на майданї сходила ся громада, і такі сходини звали ся віче. Віче міркувало про громадські справи і як воно присудить, то так і робить ся. Віче вибирало собі старшого, що звав ся князь. Князь уже і порядкував, слухаючи віча, і командував, як була війна. Хоч війни спершу було не богато; все то був народ хлїборобський, а вільного степу було без краю, не було за що дуже і сварити ся. Часом хиба не помирить ся племя з плем'ям, посварить ся, то трохи й повоюють. Через те народ наш у ті часи до війни не звик і войовитий не був. Більше привчали його до війни сусїдні хижацкі народцї, бо вони нападали на наших людей, то треба було від них відбивати ся. Де-далї й князї заводили вже при собі повсякчасне військо: через те вони почали вбивати ся в більшу силу, тодї вже й віча не слухали.

Віра в них була така, що молили ся до сонця, до неба, до води, до землї, і тому подібного; над усїм у них були боги: найстарший Перун, відтак Дажбог, Стрибог на инші. Доводилось їм мати дїло з сусїдним грецким царством Візантиєю. Греки були христїяне, і відтак і до нас почала заходити христїянська віра; серед нашої землї вже в девятім віцї були християне, а в десятім вихрестилась у християнство київска княгиня Ольга. Поширив же у нас християнство її онук, князь Володимир. Під його рукою було вже богато землї, а на нїй чимало свого й чужого народу: князював Володимир від Київа аж геть на північ далеко; на заходї мав Галичину (що тепер під

Австриєю), і кругом на схід і на південь великі простори. Україньска держава (царство) під його рукою була вже великою державою. Року 988-го Володимир вихрестив ся в християньску віру від візантийских Греків і оженив ся з грецкою царівною Ганною. Його заходами християньска віра почала ширити ся скрізь по його державі. Володимир позаводив школи і звелів учити в них дітий. Так почала ся в нашій україньскій державі просьвіта. Багато дечого наші люде переймали від Греків.

Ще за живота Володимир пороздавав своїм синам на князюване землї; але як він умер, року 1015, сини його довго сварили ся за батьківщину аж поки син його Ярослав закнязював, над усією державою і підбив під свою руку ще й деякі инші землї. Вбив ся він у велику силу, зазнав ся з усякими королями й царами: одного свого сина одружив з грецькою царівною, двох других з німецкими князївнями одну дочку віддав за норвежзкого короля Гаральда, другу за французкого короля Генрика I. Наша земля через те зазнайомлювала ся з чужими землями, наш народ переймав від инших народів те гарне, що було в них.

Ярослав, як і батько його, скрізь заводив школи. Сам він любив читати та розмавляти з ученими людьми; звелів поперекладати на тодїшну нашу книжну мову деякі грецкі книги і завів бібліотеку (книгозбір) у Софійскій церкві. Сю церкву звелів він грецким майстрам вибудувати в Києві, і вона, з деякими відмінами й прибудовками додержала ся й досї і зветь ся тепер Софійский собор. Князь Ярослав силкував ся як краще упорядкувати лад у своїй державі; він почав заводити кращі закони і записувати їх на папір, а досї воно не записувало ся; та книга, де почато списувати закон, зветь ся »Руска правда«. Умер Ярослав року 1054-го.

Ярослав, як і батько його, скрізь заводив школи. Сам він ма своїми синами на пять частин, чи князївств. Такі князївства звали ся тодї уділами. З того часу завів ся у нас між князями такий лад, що найстарший брат звичайно брав київский уділ, князював у Київі і звав ся великим князем. Таким робом зробив ся Київ столицею нашої україньскої, — чи як тодї казали — рускої, — держави. Як старший брат умираз, то замість сего великим князем ставав підстарший брат, за ним третий і так аж до послїдного брата. Такий був звичай, та самі князї не ду

же его шанували, а раз-у-раз спихали один другого з велико князкого стільця.

Князїв на удїли настановляли звичайно батьки, але часто народні віча сами собі вибирали князїв, а нелюбих, то часом і скидали.

Кождий князь мав своє війско і ходив з ним воювати. Як намножило ся удільних князїв богато, — погано стало народови під ними жити. Князї не обороняли добре свого народу від степових народцїв, що на нас нападали, від Печенїгів, Половцїв, Турків та инших. Нї, князї воювали ся один з другим, щоб повідбирати у своїх же братів, чи инших родичів городи й землї. Один князь почне другого воювати, нападе на его землю, городи і села поруйнує, попалить, людей побє. Найбільше змагали ся за столицю Київ — кому бути великим князем. Кілька разів брали Київ війском боем, руйнували й палили, різали людей, до того довели, що великий та славний колись Київ звів ся ні - нащо. До війска треба було людей, — князї забирали хлїборобів та инших робочих людей від роботи. Ще їм мало було свого війска, то вони кликали на підмогу проти своїх же війско від сусїдних диких степових народів, наприклад, від Половцїв. Ті прийдуть помагати та й займуть у неволю цїлі села з жінками й дїтьми. Отак робили ті князї з своїм народом.

III. Суперечки з Московщиною.

Тодї-ж почала ся суперечка й з москалями (русскими, великоросами, кацапами).

На північ від України жили зовсім чужі нам народцї: Мері та Весь. Вони були фіньскої породи, фіньскою мовою й говорили і жили своїм звичаєм. З давна вже білороси й наші люде заходили в ті землї і там селилися. Де далї таких виходцїв ставало там усе більше та більше. Народцї ті фіньскі були неосвічені, ніякого міцного ладу в них не було, і люде то були тихі, не войовиті. Через те оті зайди де далї все дужче над ними гору брали. Уже наші князї почали там і городи (міста) свої будувати. Живучи наші люде в купі з Мері та Вессю, поперемішували ся з ними. Фіни вихрестились на християньску віру, наші почали женити ся з фінками, а фіни з нашими дівчатами; одні в ругих переймали звичаї; мову свою фіни забували, а знов і наші люде багато дечого переймали від їх мови. З

обох тих мов і витворила ся нова мова, зовсім окрема від на-шої, — московсва. Ми говорили по старому, по вкраїньску, а вони вже по новому, по московскому. Було вже два народи, ріжні обличам, мовою, звичаями, одежою. Тільки-ж тоді ще і ми, і вони звали ся однаково — Русь.

Було вже там, на півночи, й князївство Суздальске та Володимирске; князї там були з нашого роду. Один з сих князів, Юрій, побудував там город Москву. Тільки-ж усе се була одна наша держава, і князі суздальско-володимирскі мусїли корити ся київскому великому князеви. А се їм було не до вподоби.

Один з сих князів — Андрій Боголюбский збудував собі нову столицю, город Володимир на річці Клязмі і вбив ся в силу. Київского великого князя він не слухав, а хотїв сам бути великим князем, та не в Київі, а в Володимирі; хотїв щоб усею землею порядкувала не київска Русь (Україна), а московско-суздальско-володимирска (Московщина). От він і надумав зруйнувати Київ, щоб єго не було, а вся сила й краса щоб були в московскім Володимирі. Року 1169. він покликав на поміч Половців та напав на Київ, узяв єго боєм, спалив і зруйнував увесь. Андрієві суздальцї-москалї, хоч самі й християне, любісїнько палили церкви й монастирі. Грабили й везли з собою все людске добро. А людей і старих, і малих — усїх вирізували. Київ після того хоч знову почав будувати ся й заселяти ся, там з того часу так занепав, що нїколи вже не доходив до такої сили й розцвіту, як поперед.

На деякий час зросло тоді в гору князївство Галицьке, або Червона Русь. Се був удїл нашої держави; але року 1198. закнязював там волиньский князь Роман, і сей князь зріс в таку силу, що підгорнув під свою руку й знеможену Київску землю. За сим розумним та смілим князем може-б ми й визволили ся з біди, та року 1205. він поляг у бою з Поляками.

Була наша Україна богата і на землю и на всячину. Ставало й собі, було що й продавати иншим народам. Заводили ся школи, по трохи ширилась просьвіта. Навчали ся наші люде всякого ремесла й умілости: будували гарні будинки, малювали добре малюнки, всякі инші гарні річи вміли виробляти. Народ був тямущий до всего, тільки не міг собі дати ради з князями. А ті князї думали не про добро людське, а про добро своє, про свою кишеню. Жадаючи собі все більшої си-

ли й богаства, руйнували князї рідну землю, віча й громади утискали, відбирали в них волю: робочих людей гнїтили та накладали на них великі податки. Коли часом трафляв ся який путящий князь, то не міг сам спинити всїх. А московскі князї, такі, як Андрій Боголюбский, ще додавали лиха. І довели князї рідну землю до великої біди, до занепаду, зробили з неї руїну, народ знесилили так, що не міг уже він обороняти ся від хижих ворогів-чужинців.

IV. Татарське лихолїтє.

А чужинців багато нападало на нашу землю: Авари, Угри, Жорки, Хозари. Упорали ся з сими — коли наскочили иньші степовики — Печенїги, а потім Половцї; сї чинили нашому народови велику кривду Та помалу побили ми Печенїгів, почали брати гору й над Половцями, стали з ними вже мирити ся й родичати ся. Аж тут насунула нова хмара: Татари.

Татари не робили хлїба, не мали нї сїл, нї городів, а кочували — переїздили степами з одного місця на друге. Жили з худоби, мали багато верблюдів, волів, овець, коней. Ще жили з війни, і були народом диким, войовитим, лютими були на війнї руїнниками. Мали свою окрему віру. Порядкували старші, що звали ся ханами.

На Вкраїну прийшли вони зі схід сонця, з далекої землї Азиї, з-за рік Дону й Волги та з-за великого озера Каспійского. Спершу напали на Половців, а як наші дали помочі Половцям, то й на наших кинулись і на річцї Калцї страшенно нас побили року 1224-го. Завернули назад, але через 13 лїт, року 1237, прийшли знову.

Українскі князї нїяк не готували ся до сего нападу. Як і попереду, вони заводились, сварили ся проміж себе за князюванє, а про оборону землї і в голову не клали Через те Татарам легко було їх подужати.

Татарський хан Батий вирушив з трома сотками тисячів війска. Татари напали на Московщину та й підбили її під себе; потому насунули на Вкраїну, взяли й зруйнували Київ і тодї пішли потопом по всїй Українї. Орда йшла як пожежа, палила, руйнувала, вирізувала до ноги людей, топтала дїтей кіньми. Вся Україна стояла в обгорілих руїнах, залита була кров'ю посипана людскими кістками. Хто ще був живий, — утікав у лїси, в очерети та в поліскі болота ховали ся.

Пять років було те лихо, аж поки над усім нашим краєм запанували Татари. Батий з своєю ордою вернув ся в степи над Волгою й Доном і там осів ся; а на завойованих україньских землях покинув своїх начальників з війском. Татари нї в нас, нї в Московщинї не переміняли порядків, не займали віри, зоставили, як були князїв, але над тими князями вже старший був Батий, а його посіпаки збирали з московского й з україньского народу великі податки, а хто не міг платити, того вбивали або брали в орду От до чого дограли ся вкраїньскі князї, що й край свій, і себе самих попустили впасти в неволю!

Під сей час усе завмерло в нашім краю тільки галицкий князь Данило, Романів син, силував ся якось визволити рідну землю. Під його рукою була, після першого татарского нападу, мало не вся україньска земля і під його пановичем край почаг оживати, багатїти, ширила ся просьвіта, народ зазнайомлював ся з просьвіченими краями в західній Европі. Підчас другого татарского нападу його не було дома, — їздив до грецкого короля сватати за свого сина його дочку. Вернувши ся, побачив край спустошений, поруйнований. Почав знову все впорядковувати. Він і з Батиєм так угодив ся, що хан не посилав до него своїх посіпак за податками, тільки що повинен був Данило запомагати хана своїм війском. Та він хотїв зовсїм Татар збути ся. Він оженив сина Льва з дочкою угорского короля Белї, другого сина — з дочкою литовского князя Миндовга, заприязнив ся ще й з польским королем, тай з папою римским; папский посол коронував Данила на короля. Придбавши таких дужих приятелїв, сподївав ся король Данило вигнати Татар з україньскої землї. Та родичі і приятелї помочи не дали, своєї сили було мало і довелось Данилови знов корити ся Татарам, хоч він і не допускав їм порядкувати в своїм королївстві. Як він умер року 1264-го, не було нїякого вже, хто-б опирав ся силї татарскій. Татарскі хани більш як 80 років панували над нашою землею — аж поки прийшла Литва.

V. Україна з Литвою.

Литвинами люде звуть у нас тепер тих родичів наших, що по письменному звуть ся Білороси: тих людий прозвали Литвою через те, що вони довго були під панованєм правдивої Литви. А правдива Литва це зовсїм инший народ, що жив на північ від Польщі, вздовж річок Двини й Німану, аж до Балтицкого

моря. Говорили Литвини зовсїм иншою мовою і мали свою віру. Спершу сей народ був бідний, дикий, жив по лїсах, пущах та нетрях. Колись українські князї навіть підбили його під себе на деякий час. Та потрохи почали Литвини вбивати ся в силу, і литовскі князї стали вже нападати на Україну.

Зробивши ся дужою державою, Литва стала нападати на нас і протягом чотирнайцятого віку забрала всю українську землю вигнавши з неї Татар. З того часу Україна стала під литовскою рукою; тільки одну частку українськоі землї — Галичину — пізнійше забрала Польща. Вкупі з українськими землями забрала Литва й білорускі. Тепер ми зовсїм уже її на довго порізнили ся з Московщиною: Україна і Біла Русь були з Литвою і звали ся литовська Русь; московскі давні князівства ще 200 лїт були під Татарами, а потім виросли в самостійне московске царство, з столицею в Москві.

Литовскі князї не переміняли порядків на Україні, тільки замість давних князїв запанували Литвини. Та вони скоро поробили ся христіянами; не бувши сами письменними, навчили ся письменьства від нас і переняли з ним і нашу мову та її почали закони і все иньше писати тодїшною нашою письменьською мовою. Українцї були осьвіченїщі ніж Литвини, і хоч Литвини їх підбили, але Українцї взяли над ними гору розумом та осьвітою, через те її українська та білоруска мова запанувала серед осьвіченїщих Литвинів. Помалу литовска держава переробила ся на Українсько-Білоруску.

VI. Україна з Польщею.

Та в Литви й України була сусїда Польща. Польска держава давно вже хотїла притулити до себе українсько-литовску державу. Як умер у Польщі король Людвик, зістала ся дочка Ядвига. Польскі пани року 1386-го віддали Ядвигу заміж за литовського князя Ягайла і вибрали його на польского короля, а Ягайло за се обіцяв прилучити до Польщі всю Литву, Україну й Білу Русь.

Спершу країни нової польскої держави Польща, Литва її Україна жили самі кожда своїм звичаєм і під своїм законом. Але польскі пани хотїли, щоб не так, а щоб Литву й Україну переробили на Польщу.

Польскі пани мали в своїй землї велику силу. Вони збирали ся на зїзд, що звав ся сейм, і той сейм давав порядок усїй

землї: вибрав короля, як старий умирав, заводив усякими законами й громадскими справами. Король без сейму, без панів не міг нїчого робити. Кождий пан мав право держати своє війско, у панів були міцні й збройні муровані замки серед величезних маєтків-земель і в тих замках пани жили як королї.

Мало не вся земля була паньска, попівска або манастирска, і польский народ робив на своїх панів панщину. Тяжко жило ся робочому польскому народови, легко й весело жило ся панам.

Отодїж то й українським та литовским панам схотїло ся такого житя. Ті паньскі права принадили й їх, — почали вони переймати польску мову, польскі звичаї, католицку віру (бо Поляки були католики), — аж поки року 1569-го зібрали ся з усїх трох земель пани та й постановили, щоби Литві трохи ще попустити самостійности, а українські землї прилучити до Польщі. Король польский почав роздавати панам українські землї: і порожні, і такі, що на них уже сидїли вільні хлїбороби. Почали там польскі пани оселяти ся, стали скрізь свій лад та панщину заводити, а з ними до гурту й наші пани-перевертнї. Тільки не відразу се зробили. Спершу попускали людям — і тим, що вже там жили, і новим — більше волї — жити народови було можна добре. Тим часом пани повимуровували собі міцні замки, позаводили кождий собі війско та позахоплювали мало не всю землю на Українї. Тоді вже їм лекше було народ у ярмо запрягти. Спершу податки всякі накидали та відробіток, а далї так, що вже й тяжка панщина стала. Ще часом пани жили по великих містах, а землю здавали у посесию орендарям-жидам, — то ті за панів правили, забираючи з народу весь заробіток, бо треба-ж було й панови давати, і собі придбати.

А що вже знущали ся з людей і пани, і посесори, то й не сказати: як хто не слухав, того били й усякими карами карали; мав право пан і на смерть скарати свого підданого.

Польскі пани та наші перевертнї упосїджували скрізь і нашу мову, щоб перевернув ся народ на Поляків. А тут ще завела ся спірка за віру: хотїло ся панам, щоб і на Українї скрізь була католицька віра.

Наїхали на Україну католицкі ченцї-єзуїти та й заходили ся привертати наших людей до католицтва.

Наші люде, перенявши християньску віру від Греків, так і держали ся того ладу і звали свою віру грецкою, православною або благочестивою. Поляки-ж були віри католицкої. І католицка віра — християньска, тільки ріжнить ся дечим від православної. У католиків є найстарший архирей, зветь ся папа; він живе в італійскій землі, в місті Римі і звідти дає порядок усім католикам. Тепер то він не має такої сили, а в старовину, то його слухали не то попи, а й князї, королї та імператори.

Так ото як намислили єзуїти завести католицку віру на Україні, то вони хитро та мудро се почали: наміри лись завести унію церковну, то-б то спілку поміж православною та католицкою вірою. А та унія така: Українці можуть правити службу божу по своєму, а слухати мусять папи і так вірити, як він скаже; а як попи, пани і люде всї слухати муть папи, то той папа потрохи та помалу переробить православну віру на католицку. Україньский митрополит Рагоза та архиреї Кирило Терлецкий та Іпатій Потій підписали ся нишком на унію та й відвезли Терлецький та Потій року 1595-го той підпис до папи наче-б то увесь україньский народ хоче пристати на унію. Тоді вже почали польскі і наші полячелі пани, католицкі попи-ксьондзи та наші попи й архиреї-уніяти заводити унію: церкви повертали на косцьоли, православних попів виганяли і примушували людей вірити не так, як вони хотіли, а так, як панам, ксьондзам та єзуїтам хотіло ся. З того повстала страшенна колотнеча, і колотнеча та не вгикала увесь час, поки ми жили з Поляками.

Та й це ще не по всьому. Було в нашого бідолашного україньского народу ще одно лихо.

VII. Турецко-татарске лихо.

На півдні нашої землі — Чорне море, а над Чорним морем такий край, Крим зветь ся.

Там було тоді татарске царство: у Кримі жили Татари в містах і селах, а по степах, від гирл ріки Дунаю до річки Кубанї, кочували ще чотири орди татарскі. Над Кримом і ордами панував цар, що звав ся по їхньому хан.

Найкрайнійшими україньскими оселями по ріці Дніпру були тоді міста Канів та Черкаси, — далї на південь степ уже був безлюдний; по ріці Днїстру наші люди вже й тоді посели-

ли ся аж до Чорного моря. По безлюдних степах чабанували і Татари, і наші Українці. Часом сварили ся за пасовища, а більше мирили ся.

Коли це року 1453-го Турки, вийшовши з Азиї, повоювали грецьке царство, і турецкий султан запанував у грецкій столиці Царгороді або Константинополі, там де й тепер він сидить. Скоро після того турецький султан підбив під себе татарского хана. З того часу кримскі Татари почали часто набігати на Україну і дуже рабували її. Турки, підгорнувши під себе богато християньских народів — Греків, Сербів, Болгарів, Молдаван, хотіли повоювати ввесь сьвіт. Та й віра їх магометаньска наказувала воювати ся з християнами. Ото-ж вони й підбурювали Татар нападати на Україну. А тут ще польский король та московский цар як засварять ся проміж себе, то й той і сей зараз підбурюють Татар, щоб нападали: король підмовляє, щоб на московску державу, а цар — щоб на польску. Чи на Москалів, чи на Ляхів нападуть Татари, а нам усе лихо, бо ми саме на татарскій дорозї, то поперед усего й мусим відбувати. Отак, напр. року 1484-го кримський хан Менглі-Ґирей, приятель московского царя Іван III. наїхав на Україну, поруйновав Київ, а людий-Киян за малим не всїх забрав в неволю.

З того часу Татари мало не що року стали набігати на Україну. Наскочить орда, села палить, добро рабує, людий убиває або забирає в неволю. Женуть тоді людий степом як отару: Татари верхи їдуть, а людей нагаями підганяють; ще й значать тавром, роспеченим в огнї, на тих місцях на тїлї, де і в худоби. Пригнавши їх у Крим, продають на базарі так як у нас худобу. Котрі-ж старі чи слабі до праці не здатні, то тих віддають часом молодим хлопцям, а ті вчать ся на них стріляти або бють камінями, чи в морі топлять. А тії невільники, що продавались, повинні були вибути шість років в неволї, а тоді ставали вільні, тільки не могли нікуди йти з Криму. Котрих дужчих невольників, тих і закованих держали, випікали на лобі чи на щоках тавро: в день вони тяжко робили, а в ночі держали їх у тюремних льохах, а їсти давали трохи, та й то такого, що й собака не буде їсти. Ще брали невільників на каторгу. Каторгами звали ся турецкі кораблї, ґалери, що веслами гребли ся. Так на таку ґалеру до весел садовили невольників і їх приковували. Ніколи вони з того місця не сходили.

Тяжко вони робили, і в сьвято спочинку не мали; люто їх бито.

Дуже любили Татари забирати гарних жінок та дівчат. І в Татар, і в Турків віра така, що можна мати не одну жінку, а кілька. Богаті пани, то й десятками мали жінок. Своєї жіноти їм не ставоло, то забирали наших та й продавали всім, хто хотів.

Часом невільників за великі гроші викуповували родичі, коли було за що; часом сами невольники втікали. Тільки тяжко було втечи; доженуть Турки Татари та вбють, закатують, або очи повиймають, та й коли не доженуть, — то в степу безлюднім — без води й без їди — люди гинуть. Через те тікав мало хто.

Забирали Татари тяжко багато наших людий. От, напр., року 1575-го Татари забрали на Україні більше як 55 тисячів людий, 40 тисячів коней, пів міліона усякої худоби і без ліку отари.

От тоді заспівав наш народ тую сумну пісню:

Зажурилась Україна, що нігде прожити.
Гей витоптала орда кіньми маленькії діти,
Ой маленьких витоптала, великих забрала,
Назад руки постягала, під хана погнала.

Та на оборону українського народу від польского й свого паньства та від татарского хижацтва виросло дві нові сили. Одна — то були братства, друга — козаки.

VIII. Братства.

Братства — то були такі товариства при церквах, найбальше по містах. Члени їх звали ся братчиками. У братчики йшли найбільше міщане, але приставали до нах і селяни і козаки. Наприклад гетьман Сагайдачний записав ся у Київске братство з усім козацьким війском. Братчики скидали ся грішми і за ті гроші робили своє діло, а діла в них було чи мало. Вони дбали про те, щоб були гарні церкви, помагали вбогим, заводили шпиталї — такі доми, де мали до смерти притулок немощні та старі люди, викупляли невольників з неволї татарско-турецкої та робили инші милосердні діла.

Ще їх діло було — дбати, щоб краще у нас було духовеньству. Тоді українські архиреї були здебільшого з панів, з паньскої та королівскої ласки й архиреями ставали. До кождого архирейства була земля — великі маетки, а на тих землях жили піддані — селяни, що робили паньщину на архиреїв. Архиреї жили зовсім як инші багаті пани: в пишноті та в роскошах, підданих своїх тяжко кривдили; держали при собі військо і з тим військом часто по розбишацки нападали на сусідів, робили всякі иньші погані діла. Попів же дуже утискали і поводили ся з ними згорда. Ото-ж проти таких порядків і починають змагати ся братства, навіть жаліють ся на архиреїв царгородскому патриярхови, бо він тоді був старший над україньскою церквою, — і патриярх помагає братствам і часом карає винних. Як настала унія, довело ся братствам раз-у-раз боронити православну віру від уніятства. Ще давнійше деякі богаті україньскі пани — такі, що ще не поперевертались на Ляхів (Поляків), от як Константин Островський або Хоткевичі, — почали заводити україньскі школи й друкарні, щоб печатати в них книги. Цим шляхом пішли й браства. Бачили вони, що польщизна та католицтво через те забивають україньство та православіє, що наші люди були ще темні, неосвічені, а польске панство та попівство було вельми освічене, в науці та попівство було вельми освічене, в науці часом і дуже тямуще. Тому то братства заходили ся й собі заводити школи і позаводили їх дуже багато; заводили друкарні, щоб печатати в них для людскої науки й просвіти книги. Через такі заходи на на Україні де-далї ставало все більше та більше освічених наукою та розумних людий. Сі люди писали книги, а в тих книгах обороняли Українців та їх віру від польщизни та католицтва. Помалу-малу стала наша земля розумнішати, освічуватись, стало їй лекше відбивати ся від польского панства та католицкого попівства. За се дякувати мусимо братствам.

Але все-ж самі вони не мали-б сили оборонити наш народ від того лиха, яке на него насунуло. Та з межи народу виявилась нова велика сила — козацтво.

IX. Козаки.

Козаками звали ся спершу вільні вояки-здобишники, що ходили на здобутки в степ розбивати чужих, а часом і своїх,

або йшли на службу до якого князя. Були козаки християньскі й татарскі, українські й московські. Я тут казати му тільки про своїх, украіньских козаків.

Звичайно козаки ходили гуртами і мали своїх ватажків, отаманів. Часом сї ватажки були з простого люду, а часом і вельможі пани. Бо козаки боронили землю від Татар, відбирали від орди людей-невільників та всяку здобич, — то-ж і панам було добре. От з таких панів був славєстний ватажок князь Дмитро Вишнєвецкий, прозваний Байдою (про него й пісню співають). Він збудував на острові Хортиці серед Дніпра замок, зібрав там козаків та й бив звідти на Туреччину. Помалу-малу козаки зовсім оселили ся на Дніпровім острові за порогами, через те стали звати ся Запорозкими козаками, а місце, де вони жили, — Запорозка Січ.

Туди в Січ тікали з наших міст та сіл усї ті люди, кому недобре дома жило ся: чи пани мордували, чи так не щастило, чи в гріх ускочив хто та кари сподївав ся, чи просто хотів чоловік погуляти військовою погулянкою, — гайда в степ у Січ! Запорожці не питали чоловіка, як він попереду жив, а приймали кождого, хто до них приходив, аби християньскої віри був. Коли хто чим грішний був, — те їм було байдуже Але коли хто в Січи прогрішав ся, то карали дуже: хто жінку заведе на Січ, тому голову відрубають, бо на Січи жили вони без жінок, хто украде — і того на смерть карають, а коли хто товариша убє — живцем у землю з убитим закопають. Проміж собою жили просто. Усе їх житло звало ся кіш, а окремі частини війска жили в величезних хатах, що звали су курінї. Усю старшину сами вони собі вибирали, а як хто не подобав ся їм, то й геть скидали. Найстарший отаман звав ся кошовий отаман, а були і курінні отамани. Найвище діло у козаків було — воювати з Татарами та з Турками. Смерти й муки вони не бояли ся, були смілі вояки, що на увесь сьвіт уславились. Стали їх називати лицарями, преславним запорозким війском.

Спершу козаки тільки відбивали ся від Татар, а далї почали вже й сами на них нападати. Часом суходолом підуть та побють, а часом посїдають у чайки (великі морскі човни) та Днїпром до моря, та Чорним морем до Турків, — доскакували й до самого Цареграду. Попалять, поруйнують, невольників з неволї повизволяють, здобичі наберуть та й назад. Часом

їм дуже щастило, а часом і били їх на морі: великі турецкі кораблї-ґалєри розбивали з гармат (пушок) козацкі чайки та й топили козаків, або забирали в неволю. Та козаки на те не уважали і таки дуже давали ся в знаки і Туркам і Татарам.

Опріч сих запорозких козаків, були ще козаки й по містах та селах. Городові козаки ділили ся на полки, а в кождім полку старшував полковник а над усім військом гетьман.

Пани польскі спершу раділи, що козаки захищають їх від Татар та Турків, а далї як побачили, що всякий хоче з під панського права у вільне козацтво вихопити ся, то й схаменули ся. Почали пани намагатись, щоб козаків було не дуже багато та щоб усіх їх у реєстри посписувати. Козаки того не хотіли. Почали пани й королї ломати козацкі права й вольности. Турецкий султан попросив польского короля, щоб він спинив козаків, не допускав їх у море. Пани веліли козакам упинити ся, а козаки не слухали, бо Турки і Татари шарпали Україну. А тут народ на Україні бідує тяжко на паньщині; заводять унїю і велять людям вірити не так, як їм хочеть ся. Все се дротувало козаків, бо й вони були з того самого народу. Почала ся сварка козаків з панами та з королями. Почали козаки на паньскі добра набігати, руйнувати їх, панів та жидів-орендарів бити. Однак повставали козаки проти польского паньского права за приводом своїх гетьманів Косиньского, Лободи, Наливайка... Та що-разу польске військо побивало їх, тяжко катувало або й на смерть карало повстанців. Побивши козаків, пани скидали й карали їх старшину, отаманів, а наставляли над козаками сами старших — з козаків, але що за панами руку тягли, до паньства горнули ся.

Тільки на запорозку Січ не могли пани сягнути, — там собі козаки вільно сиділи. У Запорожців був і славетний гетьман Петро Конашевич Сагайдачний. Чоловік се був учений, розумний, добрий вояка і добрий лад умів дати всему. За єго гетьманованя козаки вбили ся в велику силу, пани бояли ся їх зачіпати, і ввесь час поки гетьманував Сагайдачний, Польща жила в згоді з козаками. Сагайдачний міг давати Україні добрий лад. Православна віра тоді зовсім підупала на Україні, не було ні митрополита, ні архиреїв — пішли на унїю і висвятити нових не було кому. Уніяти чинили що хотіли. Сагайдачний закликав до Київа грецкого патриярха Теофана і той

висвятив єму митрополита Йова Борецкого та шість архиреїв у ті єпархиї, де були уніяти. Багато повідбирав він в уніятів тих земель, які вони пограбували, відняв у них стародавний київский Софійский собор. Був він чоловик учений, сам дбав про просьвіту людску і дав багато грошей та добра на школи. Панам волї не попускав, обороняючи народ. Від Турків теж відбивав ся добре, зруйнував у Кримі турецкий народ Кафу та й визволив там багато невільників. Побивши, вкупі з польским війском, Турків під Хотином, він здобув ся там тяжких ран і, вернувши до дому, помер 1622. року.

Після Сагайдачного погіршало нашим. Свою віру й просьвіту боронили таки братства й новий митрополит київский Петро Могила. Сей Могила заводив школи, посилав хлопців учити ся в чужі землї, щоб наші люди були вчені і могли себе наукою боронити.

А козакам погіршало. Умер Сагайдачний, нікого вже було панам-Ляхам бояти ся, — почали вони ще гірше знущати ся над народом, почали знов утискати козаків. Знову зняла ся крівава завіруха, почали ся бунти, криваві повстаня. Повставали козацкі гетьмани Тарас, Павлюк, Остряниця, та нічого не могли вдіяти. Народ стогнав у неволї, а пани роскошували. Пишний край була наша Україна, і була вона раєм панам, а пеклом робочому українському народови.

X. Богдан Хмельницкий.

Та не міг народ до віку терпіти таке лихо. Року 1648-го спершу козаки, а тоді й увесь народ підняв ся проти польского пановання за приводом чигиринського сотника Богдана Хмельницького.

Богдан Хмельницкий був давний вояка, бив ся не раз у бою, був і у неволи турецкій. Сам був чоловік розумний, добре вчений, ще й хитрий. Польскі пани его тяжко покривдили закинули в тюрму. Він утік, кинув ся на Січ, — Запорожцї пристали до него. Він поїхав до кримского хана просити в него помочи, — той дав єму війско татарске. Тоді рушили на українські городи. Де вони йшли — скрізь городове козацтво приставало до Хмельницкого. Пани висилали проти него війско, а він бив его раз-у-раз: коло річки Жовті Води, під Корсунем, під Пилявою, під Зборовом та Збаражем.. Народ покидав хати й роботу та плавом плив до Хмельницкого. Хто

немав шаблї чи рушниці, — брав косу, вила, коляку та йшов до війска. Збунтований народ по всему краю бив панів, жидів, ксьондзів, — тільки той живий тоді зістав ся, хто втїкав з України в Польщу. Милосердя не було: розлютований народ нікого не жалів. Не жалїли-ж народу й пани. Хоч і не могли вони з своїм війском побити Хмельницкого, але де застукають купку повстанців, мужиків чи козаків, то без жалю вбивають, катують, мучать — на палї настромлюють, очи виймають, палять... Найбільше катував і знущав ся над нашим народом князь Ярема Вишневецкий, україньский пан, що перекинув ся до панів-Ляхів, покатоличившись.

Нарештї під Зборовом Хмельницкий так притиснув короля й панів польских, що король мусів мирити ся. Та на лихо тут злукавили Татари, злигавши ся з панами, -- через те не міг Хмельницкий таких умов собі добути, яких хотїв. Одначе все-ж добув ся він дечого: між частиною України й Польщею мала бути проведена межа; нї Жидів, нї польского війска на Українї не повинно бути; віри православної Ляхи не мають зачіпати; козаків має бути 40 тисячів; уся старшина на Українї мусить бути своя, а не польско-католицка; гетьманом на усю Україну став Богдан Хмельницкий.

Славно окритий, вернув Хмельницкий до дому. Він думав, що тепер уже буде добре, та помилив ся. Україньский народ не міг пристати на таку згоду, яку зробив гетьман. Хмельницкий не визволив людий з під панів і пани знову почали селити ся на Українї. Побачивши, що вертаєть ся стара біда, селяни знову збунтували ся, пани стали утїкати. Почала ся у Хмельницкого знову війна з Поляками. Та тепер народ був уже на него сердитий, не так єму помагав, а до того татарский хан, що прийшов на поміч, утїк з бою під Берестечком, ухопивши з собою і Хмельницкого. Козаків побито. В містї Білій Церкві Хмельницкий написав нову згоду з Поляками, та згода та була ще поганїйша нїж Зборовска і не довго вдержала ся.

Почала ся нова війна. Козаки побили польске війско під горою Батогом. Татарский хан помирив ся з Хмельницким і прийшов на підмогу під Жванець коло Камяния. Козаки й Татари облягли Поляків, — приходив панам-Ляхам край. Та хан не щиро помирив ся з Хмельницким. Він так увесь час ро-

бив, щоб ні козаки не могли зовсім Поляків подужити, ні Поляки козаків, а щоб усе били ся, а Татари тимчасом, немов помагаючи, могли-б грабувати Україну. Отож хан знову зрадив і помирив ся з королем. Король помінив ся платити єму щороку великі гроші. Хан повернув до дому, а его Татари, йдучи, розсипались по Україні, забираючи народ в неволю. Хмельницкий відійшов у глуб на Україну.

Тяжко було нашому краєви. Тисли Поляки, тисли Татари, а боронити вже нестало сили. Шість років зоював ся народ з Поляками, уся країна була залита кровю, люди тяжко зубожіли. Підчас страшної народної війни ні хліб не сіяно як треба, ані яке инше діло не робило ся до ладу: люди були в війску і багато з них і зовсім не вернуло ся, полягли в бою, богато вернуло ся каліками, до роботи не годящими. А ще й те: де війна там села й городи з усім добром поруїнують та попалять, хліб війском витолочуть... Така війна крівава з огнем і мечем шість років ходила по нашім нещаснім краю!... Як же було народови не занепасти на силї?

Бачив се й Хмельницкий, що біда, що вже нема сили, та й намислив з деякими полковниками й иншими людьми, просити помочи в московского царя.

У той час Московщина зробила ся вже царством, мала багато сили. Царював там тоді Олексій Михайлович Романов.

Одначе Москва помочи не хотіла давати, а хотіла, щоб Україна пристала до Московщини під царску руку. Мусів Хмельницкий і на те згодив ся. 8. січня 1654-го року Хмельницкий з козацкою радою в Переяславі пристав під захист московского царя. Умови на яких Україна мала жити з Москвою, були такі: Україна мала бути цілком самостійним краєм з усіма своїми вольностями й правами; ані цар, ані московскі пани не могли мішати ся в українські справи, не могли переміняти на Україні ладу, не могли порядкувати в нас. Гетьман міг мати справи з держцями инших держав і приймати від них послів. Гетьман мусів платити що-року цареви данину, але збирав еї сам, а Москалї не могли того робити. Цар-же обіцяв боронити Україну своїм війском.

XI. Україна та Московщина.

Пристаючи до Москви, Хмельницький з своїми прихильниками думав собі так, що одновірна з Українцями Москва не

буде до України така лиха, як паньска Польща. Одначе дуже швидко виявило ся, що між Україною та Москвою була велика ріжниця.

Повстанє Хмельницкого вигнало з України все паньство. Панів більше нігде не було і паньских земель, анї паньских підданих. Усї люди були вільні. Посполиті люди, або мужики-селяне, сидїли собі на своїй землї вільними хлїборобами та робили хлїб; усї свої справи порядкували своїм громадским присудом. Міщани ремесникували або торгували, живучи також під своїм правом і присудом. Козаки служили у війску, мали землю, або часом яке ремесло чи кравство ї правували'ся своїм козацким звичаєм. Скрізь старшина, начальники були виборні: громади сїльскі вибирали своїх отаманів та судіїв, міста — лавників та райцїв, що давали лад городским справам та судили суд. Козацтво також вибирало собі старшину; сотників, полковників, судиїв та иньших і над усїми найстаршого — гетьмана. Гетьман порядкував усїєю Україною, слухаючи поради козацкої старшини; в важних випадках збирано на раду свою козацку громаду. Запорозка Січ ся й зовсїм була на волї, роблячи все так, як хотїла, на своїх степах Попівство було також виборне: громади вибирали собі попів, яких хотїли, а архиреї тільки висьвячували їх, як піп громадї був не до вподоби, то вона й скинула його; архирей, митрополит так само були виборні. Увесь лад на Українї був такий, що сам народ порядкував своєю справою.

Зовсїм инший лад був у Московщинї. Там народ не мав ніякого права, — він стогнав у неволї і робив паньщину гіршу, ніж наші попереду робили на своїх панів. Виборчого начальства не було. Цар порядкував усїм як хотїв, сам наставляв скрізь старших начальників, а ті начальники — менших. Усї сї начальники-пани тяжко кривдили народ, обдирали його, мордували робочих людей. У Московщинї була воля у панів, тільки не було волї робочому народови і жило ся бідолашним московским людям під своїми панами ще гірше, ніж у Польщі під польскими.

Та ї віра хоч була і в Українцїв, і в Москалів одна, православна, але-ж де в чому відмінна наша від їхньої. Наш народ зважав більше на ту правду, яка написана в христіяньскій книзї Євангелії, більше думав про те, як треба по правдї жити, а

московский темний народ пильнував більше всякого обряду. У Москалів, наприклад, страшенно поміж себе попи і сьвітскі люди сварили ся про те, як треба писати: Іисусь, чи Исусь, або як хрестити ся — двома пальцями чи трома. Московским попам та панам дуже не подобало ся, що серед нашого сьвященьства й народу инші церковні звичаї й обряди. От напр., їм здавало ся страшним лихом, що у нас, як дитину христять, то обливають її, а не вмочають у воду. Такі малі речі здавали ся їм дуже важними.

Ще більша ріжниця була в просьвіті. У нас по всій Україні були школи низші, середні й висші, скрізь писали ся й друкували ся по школах і з книжок, учились і дома, і в чужі краї хто міг їздив, шоб засягти більшої науки, ширшого сьвіту. Москалі-ж були не вчені — і мужики й пани, наука, просьвіта здавала ся їм безбожним ділом. Як у Москві друкар Хведорович почав печатати перші книги, так вони думали, що се чортівске діло, — зруйнували друкарню, а самого Хведоровича за малим не вбили, — мусів бідолаха на Україну тікати. Уже згодом сам цар завів одну-однісіньку друкарню, щоб у ній друкувати церковні книги, а в нас тоді друкарень було вже 24. Усі наші звичаї били проти московских більше осьвітні, більше людяні і зовсім не такі, як у Москалів. Не так ми й говорили, не так і поводили ся, не так одягали ся, не так жили.

Але-ж Москалі думали, що красшого ладу, як у них, кра нема. На инші народи вони згорда дивили ся. Х о не такий сшої віри, красших звичаїв, красшого житя, як у них — нігде лад і звичай має, як у них, хто не так живе й вірить як вони, — того треба присилувати, щоб він своє покинув, а жив, вірив, думав, говорив, одягав ся так, як Москалі. До того-ж московским панам, що підтоптали під себе свій робочий народ, було дуже не до вподоби, що народ на Україні був вільний, — коли-б ще й московский мужик не хотів волі! А попам та архиреям московским не подобалось, що на Україні попів та архиреїв вибирають: вони собі думали: се так і в нас, на Московщині, схочуть духовеньство вибирати! У Московщині пани були покірними підніжками, рабами царскими, чи то »холопами«, так вони самих себе перед царем називали. Так само, як менші люди перед панами хилились, так вони перед царем. А

на Україні вільне козацтво було тоді горде своєю волею і не називало себе вірними підданими московскому цареви, а вільними. Се дуже не подобалось московскому урядови (правительству). Ото-ж і завзяв ся той уряд завести на Україні свій московский лад. Та тільки-ж відразу сего не можна було зробити. Вони й заходили ся робити се спершу потрохи та помалу, а чим далі вже все дужче та дужче налягали.

XII. Руїна.

Суперечка між Україною та Москвою почала ся ще за життя Богдана Хмельницкого, а як він умер року 1657-го, то зараз же послано в україньскі городи московских воевод і кождого з війском. Воеводи ті кривдили народ і знущали ся над ним. Новий гетьман Іван Виговский не знав що й чинити. Він силкував ся умовити московский уряд, щоб вони сего не робили. Московскі пани його не слухали, а запомагали полковника Пушкаря, що хотів замість Виговского бути гетьманом і готов був дозволити московским воеводам панувати на Україні, аби собі вихопити ся в гору. Сей продайдуша Пушкар пристав з купкою своїх козаків до московского війска, що вже прийшло на Україну та й заходило ся порядкувати точнісінько так, як колись Поляки порядкували: палило і руйнувало села, різало народ. Виговский побив московске війско, повигонив воевод, та не мав сам сили і далї встояти проти Москви і почав знову мирити ся з Польщею. А народ ненавидів Польщу, не схотів того, і скинув року 1659-го Виговского.

З того часу й почала ся страшенна колотнеча. Московский уряд спершу воював ся за Україну з Польщею, хотів щоб не пустити Польщі ні клаптя україньскі землї, але подужати не міг, помирив ся з Польщею, року 1667-го і подїлив з нею Україну: Польща забрала собі край по правий бік Дніпра, опріч Київа, а Москва — лївий та ще й Київ. Тепер уже легше було вгамувати Україну: і Москва й Польща в двох заходили ся се робити. Збезлюдженій та знесиленій Україні тяжко було змагати ся з самою Польщею, а тепер було зовсім уже над силу.

На Україні стало тоді по два гетьмани, оден по лївий бік Дніпра, а другий по правий. Та ті гетьмани нічого не могли

вдіяти проти двох дужих держав, а як котрий з них починав опирати ся, то такому було лихо; от напр. польскі пани вбили гетьмана Івана Виговского, а московскі пани мордували в Москві а потім заслали в Сибір гетьмана Демяна Многогрішного. Московске і польске війско раз-у-раз гуляло по Україні, бо народ бунтував ся проти лихого ладу: і Москалї, й Поляки руйнували й палили городи й села, вбивали і калїчили нещасних людий і заливали кров'ю увесь край. Один з гетьманів, розумний на смілий Петро Дорошенко, щирий оборонець україньскої волї, довго боров ся за неї, та бачучи, що сам не подужає, він пробував був завзяти помочи в Турка. Думка була така: а може Турок буде кращий за тих християн, що роздирали нещасний край? Та ще й те: Турок далї сидів — не міг з далека заводити свій лад на Україні, орду-ж татарску Турок би спиняв, коли-б жив у злагоді з Україною. Та нічого не міг Дорошенко вдіяти проти більшої сили. Москва його подужала і вмер він у московскій неволї.

Колотнеча не втихала, і ввесь край так зруйновано, що правобічна Україна мало не вся лежала пустинею, — без хат, без людий, — тільки вовки вили та сухі кістки тисячів побитого народу лежали по степах. Сей страшний час народ прозвав Руїною, бо й справді руїною тоді зробив ся увесь наш край...

XIII. Пани з козаків.

Оттак занапащав ся наш край. Та тільки-ж не сами сусїди були за те винні, — винне було й наше козацтво.

За Богдана Хмельницкого вигнано було з України все панство. Усі стали вільні, вся земля стала народним добром. Козацтво в сїй боротьбі вело перед, давало всьому лад, — козацтву й припало найбільше землї та всякого иншого добра. Козацтво було її освіченїще за поспільство (мужиків). Через те козацтво незабаром убило ся в велику силу. Єму хотїло ся багатчати ще більше. Багацтво давала земля, то значне, старше козацтво й почало захоплювати ще не займані, а часом уже й займані землї. З поспільством, з мужиками, почало значне козацтво поводити ся з горда. Мужики сільскі й міщане і вбогі козаки почали на значне козацтво гнївати ся, почали ся проміж ними та значним козацтвом сварки.

Московский уряд з тих сварок радів. Поки держав ся на

Вкраїні свій лад, свій громадский присуд; поки гетьмана, полковників і всю старшину вибирало козацтво та народ; поки козацтво було великою військовою силою, — доти ще не можна було повернути народ українский в паньску неволю. Треба так зробити, щоб ні козацтво, ні полковники, ні гетьман не мали сили, а вже сам простий робочий народ нічого не вдіє. Хитро-лукаво почали московскі пани сварити проміж себе козацтво та козацку старшину; а побачивший, що поспільство ремствує на значних козаків, почали ті пани й мужиків та міщан підбурювати проти них. Московский уряд так удавав, мов би він заступаєть ся за народ робочий, а народ і доймав віри, не знаючи яке лихо дожидає людий... Ворожнеча проміж козацтвом найбільше значним, та проміж поспільством (селянами хліборобами й міщанами) все більшала та дужчала.

Московскі пани помічали гірших людий серед значного козацтва; вони їх приваблювали до себе тим, що цар дарував таким людям великі землї на Вкраїні. Доскочить такої землї який ненажера, та й починає на нїй порядкувати, а як на тій землї вже сиділи хлїбороби й робили, то він уже вимагав від них усяких відбутків на землю, бо »вона, — каже, моя, — менї її подаровано«. Народ на таке ніяк не хотїв пристати. Він думав, що вся земля на Вкраїні була народня і ніхто не мав права дарувати її. Мужики часом тікали на вільні землї, часом сварили ся, бунтовали ся. Та вже тут московскі пани оступали ся не за мужиків, а за того багача — полковника чи сотника, свого приятеля, та й примушували живосилом мужиків корити ся такому новому панови.

Де-далї таких пановитих людей ставало серед козацтва все більше та більше. Де-далї значне козацтво все дуже та дуже вбиволо ся в силу, топчучи собі під ноги народ. А народ, побачивши, що замість старих панів, має нових, почав і проти цих ворогувати, почав кривим оком ворожим поглядати на все козацтво. Через те, як котрий гетьман оступав ся за вкраїньску волю, за гетьманщину, то народ не запомагав єму. Та треба і те сказати, що дедалї, то серед значного козацтва все менше та менше було таких, що стояли за народню волю, а більше таких, що гризли ся з народом і проміж себе за маєтки, землї та за всяке инше багатство. Бачивщи те, простий народ ду-

мав собі, що вже від цих козацьких панів не буде єму добра, а мав таку надію, що цар з Москви дасть добрий лад, визволить людей.

XIV. Гетьманщину скасовано.

Де-далї все не крацало, а гіршало. У Москві зацарював цар Петро Первий. На Вкраїнї був тодї гетьманом Іван Мазепа. Цар Петро поводив ся з українським народом так, мов би ввесь той народ був єго кріпаком, невільником. Він порядкував козацким війском як своїм, раз-у-раз посилаючи єго в далекі тяжкі походи, силував козаків до важкої роботи; московскі начальники знущали ся з козаків, кривдили їх і утискали; московскі воєводи, московске війско тисли народ, кривдили єго, грабували. Так важко було жити Українї, що старий гетьман Мазепа не витерпів, почав відбивати ся від Москалів, закликавши на поміч шведского короля Кароля XII. Та Мазепа був з того значного козацтва, що панувати хотїло над народом, і народ не поміг гетьманови. Петро побив року 1709-го Мазепу й Карла і став мстити ся на Вкраїнї за повстанє, мордуючи великими муками та караючи на смерть людий. Тепер уже цар Петро був пан на Українї, що хотїв, те й робив. Найбільше мордував тим, що забирав козаків на чужину на тяжку роботу, — копати канави (канали), робити фортецї (кріпости). Від тої тяжкої роботи, від хвороб, люди гинули тисячами і за п'ять років (з 1721 кінчаючи 1725) умерло так 20 тисячів козаків, а ті, що повернули ся — вернули ся ледві живі, усего збувшись. Найбільше впекла ся нашим робота на далекій холоднїй Московщинї, — копали Ладозький канал; і доси про цю каналску роботу де-не-де ще сьпівають сумнї пісні, а словом канальский — лають ся. Стогнала нещасна Україна, та не було змоги оборонити ся. Наказний гетьман Павло Полуботко озвавсь був за волю, але цар Петро закинув єго до тюрми в Петербурзї, і там він і вмер року 1724-го. Москва скасувала вкраїньску волю.

Тільки ще трошечки було тодї волї в Запорозькій Сїчи. Хоч Петро Первий і зруйнував її підчас війни з Мазепою, та Запорожцї поки що таки держали ся. Аж ось на Москві зацарювала цариця Катерина Друга. Року 1775-го вона післала

війско та її зруйнувала Запорозьку Січ, а останного кошового отамана Петра Кальнишевского без ніякої провини, закинули на віки в тюрму. Так упала остання оборона волї українского народу.

Усї вільні степи українські, усю землю народню, царидя Катерина пороздавала своїм ґенералам та панам, або й тим значним з козацкої старшини, які щиро стояли за московский уряд. Козацьку старшину вона поробила панами, дворянами. Хлїборобів, робочих людий вона віддала тим панам-шляхтичам у неволю, завівши року 1783-го паньске кріпацке право на Вкраїнї.

На правому боцї Днїстра Украіна була ще під Польщею. Там після руїни козацтво зовсїм занепало. Пани-Поляки знущали ся з народу. Не видержавши, народ почав перемагати ся. Такі бунтівники звали ся гайдамаками, а ввесь бунт сей прозвано гайдамащиною. Гайдамаки збирали ся купами й нападали на панів. Поб'ють іх пани війском, — вони затихнуть, а згодом знов повстають, бо не було сили терпіти паньске знущане. Року 1768-го запорожець Максим Залїзняк злучив ся з сотником Ґонтою, зібрав так багато гайдамаків, що почав замогати панів. Тодї цариця Катерина Друга прислала на поміч польским панам своє війско, і так гуртом побито гайдамаків. Кого піймано живим, тих страшно катовано: відрубувано руки, ноги, здирано з живих шкуру... Народ притих, причаїв ся.

Але польскі пани так допорядкували ся, що незабаром польска держава зовсїм знемогла ся, а три сусїдні держави: Прусия, Австрія та Росия подїлили Польщу проміж себе (1772-го та 1733-го року). Тодї Росия забрала собі правобічну Вкраїну, а Австрія — Галичину, а року 1775-го й Буковину, що була в той час під Волощиною. (Ця українська земля Буковина ще від першого татарского лихолїтя пішла від нас різно; від татар забрали її Волохи, а від Волохів — Австрия)

І стало ся так, що на нашій землї не було вільного народу: увесь народ став паньским кріпаком; не паньскими зостало ся тільки трохи з дрібного козацтва, та й тим була воля така, що недалеко від неволї сидить...

Тяжко боровсь українский народ за волю та й доборовсь — до неволї...

XV. Кріпацька неволя і визволене.

Отак-то значне, багате козацтво зрадило свій народ. Укупі з ним добувало ся воно волі, а тоді перевернуло ся само на тих панів, проти яких бороло ся, та й стало панувати над своїм народом, називаючи ся вже »дворянством«.

Ці нові пани-дворяне з усеї сили дбали про те, щоб яко мога дужче відрізати ся від народу, від мужика, щоб ніхто не подумав, що вони з таких саме, як і мужики, а щоб усім здавало ся, що вони справжні »дворяне«.

Як була Україна з Польщею, то тодішні українські пани, за для більшої панськости, перекидали ся на Поляків, силкували ся у всьому бути такими, як польскі пани; а тепер нові пани почали з усеї сили дбати, щоб у всьому бути такими, як московскі пани. Вони покидали ту мову вкраїньску, якою говорить увесь наш народ і досі, та й переймали московску мову — стали говорити й писати по московскому, переймали московскі звичаї, побут. Так помалу нові україньскі пани зробили ся зовсім чужі своєму народови. Виходило так, що на Вкраїні живе мов би то два народи, дві національности: простий народ робочий були Україньці, а пани — Москалї.

Погано було жити народови під цими панами. Рідко який з них був добрий до своїх людей, а більше було лихих. Народ робив тяжко, а як чим не догожав панови, то його карано ще тяжче. Та серед народу думка про волю ніколи не вмирала, хотіло ся йому тої волі, та як її добути -- народ не знав.

Народ дуже мало що розбирав у тих порядках, серед яких йому доводило ся тепер жити. Попореду, як був на Вкраїні свій лад, то і в суді, і в усяких урядових канцеляріях говорили вкраїньскою мовою --- такою, як говорить і досї наш народ. Папери писали також україньскою мовою, хоч трохи й відмінною від чисто-народної, та все-ж такою, що народ її дуже добре розумів. Так саме тою-ж україньскою списані були й усі закони, нею писали ся й усі накази. Через те тодї народ розумів той закон, під яким жив, і знав своє право. Він і позвикав уже до своїх інституцій знав який і де суд, яка і де канцелярія, і тямив з якою справою, куди треба подати ся. А

коли приходив у суд, чи в канцелярію, то там до його говорили такою мовою, яку він розбирав. Через те чоловік міг собі дати якусь раду.

Як же вкраїньскі порядки на Україні покасовано і заведено такий лад, як і в иншій Росиї, то це все перемінило ся. Закони писали ся московскою мовою, і народ українский нїчогісїнько в них не розумів. Через те хоч би в законі й було що написано йому в оборону, то він не міг би цего її знати, не розуміючи того писаня Потім суди й усякі урядові інституції заведено зовсїм не такі, як було попереду, і народ плутав ся серед них, як серед лїсу, і нїколи не міг дійти з ними якогось ладу. Коли ж він приходив чи в суд, чи в яку канцелярію, то там говорили до него по московскому і всї папери давали йому писані московскою мовою, — бідолашний чоловік нічогісїнько того не розумів і був як слїпий або глухий. А до цего всего треба додати ще те, що всї ті урядовцї (чиновники), що сидїли по тих судах та канцеляріях, поводили ся з народом згорда, нїколи не хотїли йому нічого розказати, а тільки кричали на людей та лаяли їх та поштуркували ними. А правди серед тих урядовців було мало: вони про те дбали, щоб зробити по правдї або хоч по закону, а тільки про те, щоб яко мога більше надрати з народа хабарів. Через те бідолашному народови нїгде не було нї оборони, нї помочі.

До того ще народ був тодї темний.

Українский народ здавна був дуже охочий до просвіти і за старого ладу по всї Україні скрізь, при кожній церкві, були нижчі школи, по городах середні, а в Київі була вища школа — академія. Наука в тих школах була тою мовою, якою народ говорив, — україньскою. Народ залюбки в них учив ся.

Та як скасовано україньскі порядки, то звідусїль стали вигонити й україньску мову. Так саме як із суда так з урядових канцелярій, вигонили її й зо школи. Старі україньскі школи або покасували, або завели в них московску мову; по деяких городах уряд завів московскі школи. Та вони були народови такі чужі, що дїти довго не хотїли в них зовсїм учити ся, а й тодї як учити ся стали, до добра така школа не доволила: вона тільки плодила тих судовиків та писарчуків, що знущали ся з народу та драли з його хабарі.

По селах шкіл не було, — там цего не дозволяли пани. Їм краще було, щоб народ зоставав ся темний, бо як би він зробив ся освіченим, то він не попустив би над собою панувати. Коли-ж часом у якому не паньскому селі і була на велике диво, яка поганенька школа, то з неї знов таки не було добра: учено в ній по московскому, а народ тої мови не розумів, і ніякого путя з тої науки не було та не могло бути.

Так і блукав наш народ у темряві і не знав куди вийти. Чув, що йому болить, а які ліки від того болю, — не відав. Часом де-не-де не витерплювали люде, бунтували ся, та з того їм краще не ставало: їх дуже швидко втихомирювали, карали і знов усе затихало. І здавало ся, що й кінця-краю тій неволї не буде.

У кождого народу на чолі його стоять найбільше освічені й тямущі люде, що ведуть перед у науці, добивають ся кращого житя, кращих порядків. Такі люде звуть ся чужомовним словом інтелїґенція. На Вкраїні у XIV. віці інтелїґенція була з панів, бо народ був неосвічений. Як пани відцурали ся від народу, так саме відцуралась його й інтелїґенція, що з тих панів виходила.

Але помалу почали серед інтелїґенциї прокидати ся инші люде і де-далї все їх ставоло більше та більше. Сї люде бачили, яку то велику кривду люде чесні, добрі, наукою дуже освічені. Вони знали, що по чужих краях народ уже добив ся або добиваєть ся собі волї й кращого житя; знали й про те, що українский народ колись мав свою волю й кращі порядки, та все це занапастило ся. Через усе те сї люде, хоч сами й з панів були, а надумали ся, що їм треба оступати ся за робочий народ, добивати ся йому волї, освіти, кращого житя. Вони почали писати про це в книжках та ще й у книжках, писаних українскою мовою, щоб і народ міг їх розуміти, коли йому хто письменний те прочитає. Вони любили свій край, свій народ і розуміли, що вкраїньска інтелїґенція відрізнившись від народу мовою, зробила дуже погано, бо народ зостав ся темний, і нікому було направляти його на кращий лад. Через те вони думали, що інтелїґенція і народ повинні говорити одною мовою — вкраїньскою і тою-ж мовою вчили ся й писати.

Перший надрукував книгу українскою народною мовою

року 1798-го полтавець Іван Котляревский (книга звала ся »Енеїда«); трохи згодом харківець Грицько Квітка у своїх гарних повістях списував житє простого сільского народу, показав який той народ гарний і прихиляв тим до него людей з інтеліґенциї. Писали вкраїньскою мовою й инші люде, та спершу всї говорили дуже обережно, не насмілювались. Незабаром виявив ся новий письменник — Тарас Шевченко (народив ся 1814 р., умер 1861 року). Він був за молоду паньским кріпаком у Київщині і сам зазнав того лиха, від якого ввесь народ стогнав; потім добрі люди його викупили, він богато вчив ся і мав великий хист до писаня віршів. Він написав цїлу книгу віршів, що зветь ся »Кобзар«. Там він описував житє вкраїньского народу, розказував, яку муку терпить у кріпацкій неволї робочий народ, як погано жити Українї через недобрі порядки, як знущають ся з людей пани й начальники. Він смілим та щирим словом закликав Українцїв до того, щоб вони поламали неволю і завели на своїй землї кращий лад. Все це було написано по правдї і так гарно, що Шевченкові вірші зразу приєднали дуже богато людей до того гурта, що стояв за народ.

Заведено навіть таємне, нишком від начальства, товариство, що звало ся »Кирило-Мефодіївске братство«. Це »Брацтво« хотїло, щоб скасувати кріпацку неволю, дати народови землю, освідчувати народ україньскою мовою, скрізь завести на Вкраїнї і по всїй Росиї віньні порядки, а всї славяньскі народи (Українцїв, Москалїв, Білорусів, Поляків, Сербів, Болгар, Чехів та ин). злучити в одну державну спілку (федерацію, але так, щоб кожен народ на своїй земли мав собі волю своїм народний присудом, як хоче порядкувати ся.

Одначе року 1847-го це »Братств« викрито, братчиків позамикано по тюрмах, а тодї позасилано в засланє, а Шевченка заслано в Азію, в салдатску неволю, де він і пробув десять лїт. Україньскі книжки (напр. Шевченкові вірші) одимано й палено.

Після смерти царя Миколи І-го у Росиї жити полегшало. Тодї завернули з неволї й »кирило-методіївских« братчиків. Один з цих братчиків Опанас Маркович та його жінка Марія написали книгу по вкраїньскому: »Народні оповіданя«, підписавши її: »Марко Вовчок« (мов би так звав ся той, хто напи-

сав книгу). В ній описано було тяжке кріпацке житє, і кожному було видно, що неминуче треба було дати паньским людям волю. Тоді вже по всій Росиї було богато людей, що цего хотіли. Сам цар Олександер ІІ-ий приставав на те. І таки воно й зробило ся: року 1861-го випущено людей на волю.

А в Галичині та на Буковині, що були і доси є під Австрією, людей визволено ще попереду, року 1848-го.

XVI. Від скасованя кріпацтва до нашого часу.

Здавало ся, тепер уже в Росиї заведуть ся кращі порядки, а через те й Україні буде легше жити. Воно і справді заведено новий суд і землю. Та в них згодом віднято її ту невеличку волю, яку їм спершу дано. Порядки хоча її переміняли ся, та жити під ними було тяжко. А ще тяжче через те, що всяке начальство не додержувало її тих законів, які були, а робило так, як йому хотіло ся. Люди не мали ніяких прав і завсїгди могли сподївати ся собі якого лиха від чиновницкої самоволї. Хлїбороби-селяни, вийшовши на волю, не скрізь мали землї стільки, скільки було треба, а як народу намножило ся, то й зовсїм землї стало мало, а податки й инші повинности були тяжкі. Народ хоч і жив на волї, та де-далї все дужче та дужче біднїв. Робітникам по фабриках та заводах також робота була тяжка, а плата мала.

На Україні, опріч всего того, було ще її своє лихо.

Повсїх краях такий лад, щоб у школї вчити тою мовою, якою дїти і ввесь народ говорить, — се, щоб розуміти науку. Такою мовою складають і книжки, щоб люди, читаючи, могли їх розуміти. Тою-ж мовою пишуть закони щоб усї люди розуміли і знали своє право і свою повинність. Коли-б і в нас на Українї був такий добрий лад, то треба було-б, щоб україньскою мовою писано книги й усякі закони. Одначе так не зроблено.

Україньскі школи заводити не дозволено, а заведено московску. Науку чужою мовою наші дїти дуже мало розуміють, і через те народ і доси зостаєть ся дуже темний. Книжок, які він міг би розуміти, не можна було видавати, бо вже року 1863. заборонено друкувати україньскі книги, а найбільше наукові, такі, в яких росказуєть ся народови про те, що він мав у старовину на Українї волю, або такі, де описують ся кращі порядки

по чужих землях і як люди ті порядки завели. Згодом ся заборона наче почала була трохи забувати ся, але року 1876-го заборонено українське письменьство в друге, ще суворіще: ні наукових книжок, ні дитячих, ні перекладів з чужих мов, ні ґазет — нічого не можна було друкувати по українському.

Через се народ зістав ся зовсім без усякої науки, без усякої осьвіти і блукав у такій темряві, що не розбирав, хто йому ворог, а хто приятель.

Народ бачив, що було осьвічене, говорило московскою мовою, що наука скрізь була тою-ж мовою, а ту мову українську, якою він говорить, усі зневажають, глузують з неї, знущають ся. І народ став думати, що тільки московскою мовою і можна осьвічувати ся, тільки через неї її можна стати тямущим, учсним чоловіком. Сею мовою говорили пани, і народ став звати її »паньскою« мовою, а свою україньску — »мужицкою«, »хахлацкою«. І став він »паньску мову шанувати, а своєї мови соромить ся.

Людий, що розуміли, як усе те недобре і хотіли уступити ся за права україньского народу, було дуже небагато. Одначе вони не покидали робити свого діла.. Їм не можна було виявити свої думки на росийскій Україні, вони почали, печатати про се книги по инших державах, за кордоном, і найбільше в Австриї.

В Австриї, після довгої колотнечі, з року 1867-го зовсім уже заведено конституцийний лад. Тоді й тим Українцям, що живуть у Галичині та на Буковині, стало легше дихати. Хоч вони ще й доси бідують і над ними велику силу мають богаті польскі пани, та все-ж тут народ уже добив ся деяких прав і може освічувати ся своєю мовою. Тут у школах, у ґімназиях і в університетах учать по україньскому, тоюж мовою, книги і ґазети, щоб нарід міг з них навчати ся.

Отуди, найбільше в Галичину, й почали посилати свої писаня народолюбні люди з України росийскої. Вони говорили там, що треба Україні і всій Росиї волї, хліборобам треба землї, робочим людям доброї плати, усьому народови освіти вкраїньскою мовою. Найвидатніший з сих письменників був Михайло Драгоманов.

Писаня сих людий доходили й на росийску Україну. Спер-

шу їх читала тільки інтеліґенція, а далі почали читати й робочі люди та й собі так думати, як там написано. Тичас.м і по всїй Росиї вже говорили тямущі люди, треба народови дати волю, завести кращі порядки, тоб то — конституційний лад. Клопотали ся про се люди, була через те й колотнеча велика.

Року 1905. після нещасливої японьскої війни, всім уже стало добре видно, що треба росийскі державні порядки перемінити, і за малим не ввесь народ став сего добивати ся.

17-го жовтня цар Миколай ІІ-ий видав маніфест про те, що без виборних від народу не може бути видано нї одного закону. 27. квітня 1916. року зібрала ся в Петербурзї перша росийска Державна Дума (Государственная Дума) з виборних від народу послів.

Тодї всї народи, які живуть у Росиї, почали добивати ся собі прав, погуртувавши ся в полїтичні товариства, партиї. Українцї (і інтеліґенция, і робочий сільский та міский народ) також позакладали полїтичні партиї і кожда партія виставляла свої вимаганя: як треба перемінити порядки по всїй Росиї і в себе дома, на Вкраїні...

Зважаючи на те, що в Росиї не один, а багато народів і кожен народ хоче жити по своєму, хотїли: щоб кожному народови на його земли була воля порядкувати ся, як він сам хоче. Задля сего треба, щоб кожен народ сам собі вибирав свою народну раду (сойм). Державна Дума повинна подякувати тільки такими справами, які будуть на всю державу, а всї справи краєві повинна рішати краєва народна рада, бо сам народ найкраще знає чого йому треба і як упорядкувати своє діло. Такого порядку хотїли для свого краю й Українцї, щоб на Вкраїні була своя Українська Народна Рада.

Року 1906-го заборону на вкраїньску мову в Росиї скасовано, і стало вільно видавати для народу наукові книги й ґазети. Хоч волї слову ще й не було, та все-ж і в книжках, і по таких україньских ґазетах та місячниках, як »Громадська Думка«, »Рідний Край«, »Нова Громада«, »Вільна Україна« та инші, почали ширити ся оті думки і росказувати ся що треба робити, щоб усього того добити ся.

Лист пастирський

НИКИТИ БУДКИ
ЕПИСКОПА КАНАДИЙСЬКИХ РУСИНІВ

О потребі організації

Вінніпеґ, Манїтоба.
1913.

НИКИТА БУДКА

ЕПИСКОП КАНАДИЙСЬКИХ РУСИНЕІВ

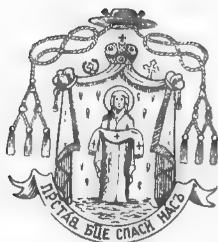

НИКИТА БУДКА

БОЖОЮ МИЛОСТИЮ І БЛАГОСЛОВЕНЄМ АПОСТОЛЬСКОГО ПРЕСТОЛА ЕПИСКОП КАНАДИЙСКИХ РУСИНІВ. ВСЕЧЕСНОМУ СЬВЯЩЕНЬСТВУ І ВСЇМ ВІРНИМ СВОЄЇ ЕПАРХІЇ МИР О ГОСПОДЇ І АРХІЄРЕЙСЬКЕ БЛАГОСЛОВЕНЄ.

Господь просвіщеніє моє и Спаситель
мой, кого убою ся [illegible] Пс. 26 1.

Провидінє Боже вложило на мої слабі плечі Епископський омофор несподівано, бо совісно можу сказати, що о моїм Епископськім уряді в Церкві Христовій я і не думав ніколи. Коли я згодив ся з волею Божою і приняв сей тяжкий хрест, то зробив се пересьвідчений, що се не стало ся анї для мене, анї задля мене, але я маю з волї Божої сповняти се відвічальний перед Богом і людьми уряд для добра тих, що своїми молитвами і терпінями душевними і тїлесними вимолили собі у Всевишнього Опікуна опущених Епископа. О собі я отже, о своїх користях і стратах і думати не хочу і не можу, бо чую, що єсьм той вимолений Мойсей і Арон Канадійських Русинів, що має їх в пустинї опущеня, в гірких обставинах житя гуртувати, вести, хоронити і боронити, має їм перещіпленим на нерідну землю "всім вся бити", щоби они жили як люди повинні і цїль туземного житя, щастє в небі могли осягти. Ваше добро, Ваші користи рішили, Мої Дорогі, о тім, що я приняв уряд Вашого першого Епископа, так само як лише Ваше до

бро мав на думці Сьвятійший Отець Папа Римський, коли згодив ся на Епископа для Русинів в Канаді з повними властями і скорше, чим хто другий сподівав ся, до Вас єго прислав.

Уряд Епископа є більше тягаром, чим честию. Божественний наш Спаситель спитав св. Петра: Сімоне, сину Йони, чи любиш Ти мене? А коли Петро сказав щиро, що любить, почув: Коли мене любиш, то паси мої вівці. Коли отже уряд проваджeня вірних Христових є сьвідоцтвом любови Ісуса, Господа нашого, хтож-би навіть найслабший не приняв веденя громади Божої, та не показав, як він любить Найвисшого і найлішшого нашого Архіпастиря Спасителя?

Вся моя надія на Нім самім, на Архіпастирю, Спасителю. Він, що з малодушних рибарів виробив ласкою своєю Апостолів, стовпів Церкви своєї Він додасть і мені сили сповнити Єго волю.

А Пречиста Діва, Мати руського Народу, нас і в Канаді заступить; під Єї всемогучий Покров віддав я відразу мою, простором найбільшу в сьвіті Епархію, себе і всіх мені повірених Вірних зі всіми душевними і тілесними потребами.

З любовію до Архіпастира Ісуса, під покровом Пречистої Діви, з благословеньством Сьвятійшого Отця, Папи Римського і всього Народу в старім краю приїхав я до Вас, Дорогі Мої Братя і Сестри.

Хто приїде до Канади, мусить з початку прибідувати. І Епископ так зачинає. Розкинені наші люди так, що від краю до краю треба тиждень експресом їхати; відвідати хоть кілька місій і кольоній, де мешкають Русини, приглянути ся, як вони живуть, які потреби мають, се було перше конечне. Кількасот листів зі всіх усюдів Канади з ріжними трудностями полагодити і всї зібрані інформації про потреби Русинів в Канаді упорядкувати, се всьо так много часу забрало, що не міг я дотепер в жадний спосіб до Вас, Дорогі Мої, листа пастирського написати, хоть дуже мені то було прикро і все о тім думав.

Тепер находжу, Богу дякувати, вільнійшу хвилю і хочу на перший раз сказати Вам, Дорогі Мої, як після зібраних інформацій представляє ся наше положенє в Канаді і що нам на се робити.

Хто знає славну і сумну історію нашого народу, особливо хто знає історію нашої еміґрації за море, а при тім

не є самолюбом, але чуючи ся живим членом свого народу, о народі своім думає, чого єму треба, щоби мав добре імя і був правдиво щасливий, той не може поминути церковного питаня, той мусить ясно справу віри народної не лише поставити і відповісти, але і в житє ввести.

Історія є учителькою житя. Історія нашого народу учить нас, що се, що ми є народом, що ми не винародовлені жиєм своім житєм, се виключно заслуга нашої Церкви з єї прекрасним обрядом. Бо хтобудь з Русинів покинув свою Церков, той і Народу вирікав ся і ставав на службу другим а правдиві наші патріоти все належали до народної Церкви або найменче шанували єі, видячи, що она тримає нарід. У нас більше, чим у других народів, є житє народне стисло звязане з нашою Церквою.

Не дивниця тому, що наш нарід так дорожить своєю Церквою, не диво, що всюди, де єго недоля викинула з рідної Вітчини, нераз борше, чим власну хату, будує доми Божі. Зовсім ясно, чому на зазив Впрсвщ. Митрополита Кир Андрея так горячо молили ся канадийскі Русини о провідника церковного для Канадийської Руси і коли він вимолений станув між ними до орґанізації руської Церкви в Канаді так щиро, скоро і з радостию горнуть ся до него.

Орґанізація Русинів в Канаді яко одного народу не дасть ся інакше подумати, як лише через Церков. Приставанє до місцевих провінціональних партій чи сект реліґійних, се нас розбиває на части і ослабляє і не лиш не дасть ніколи скористати зі свободи на Канадийській землї, але і народности загрожує, бо з такими незлученими в одно частями ніхто політично мислячий не числить ся. Сполука Русинів з місцевими політичними партіями буде лише тоді користна, коли наперед будуть самі злучені в одно, а се інакше не можливо, як лише через Церков.

Дотепер була всяка орґанізація Русинів в Канаді або сектярсько церковна, або партійна-політична, або церковна в грекокатолицькій Церкві через парохіяльні громади. Головна сила Русинів остала вірна історичній правді що лише через свою рідну Церков спасуть ся і будуть сильними і коли теґер говорить хто о Русинах в Канаді, то не розуміє иньших, як тих, котрі тримають зі своїм гр. кат. Епископом.

Ті становлять осередок народу, ті мають заслугу, що не зірвали легкодушно з історією народу, і звязи зі старою Вітчиною, ті одні не є партія, але нарід. До тих і я приї-

хав як їх Епископ, щоби через з'єдинене всіх через церковну орґанізацію скріпити їх і не дати довше баламутити а станути раз вже на ясну дорогу до щасливійшої будуччини. Щастє, сила, повага мого народу є ціль моеі місиї, дорога і средства історією народа вказані є орґанізація церковна і рідна школа.

Тимчасом справа церковна і шкільна є на Канадийській Руси так помотана і запущена, що самими людськими силами не можна еї розвязати і очистити. Щоби випли нути на чисту воду і огрясти ся зі всього того, що нас ту нищить, понижає і ганьбить перед другими народами і грозить не лише затратою доброго імени, але і народности і вічного єго спасеня, треба нам тут особлившої ласки Божої і помочи з неба, бо коли жадна будова і праця не удасть ся без благословеньства Божого, то особливо така трудна, як на ниві Канадийської Руси.

Длятого прошу Вас, Дорогі Мої Братя і Сестри, помагайте мені і собі у всім Вашими молитвами до Бога і Пречистої Діви Матери Руського Народу, а коли почуєте голос Божий, не затверджуйте Ваших сердець, не шукайте самолюбно бізнесу одиниці, чи партії, але станьте як один муж за добро і честь цілого народу і за єго підпору Церков, сповніть волю Божу, бо Бог так хоче!

То, що дотепер так велике замішане вкрало ся між нас вже з дому слабих і бідних, бо до вільної Канади зовсім не приготованих, і при самозрозумілій конкуренції сильнійших від нас народів очевидно нас всюди на послідний плян спихає, то мусить скінчити ся, бо се не є воля Божа, ані народу; се непокликані партійні і сектярські наганячі, проводирі шукали дороги і користали з замішаня. Спихалисьмо вину за нашу біду все на другі народи; а тут в Канаді де кождий нарід сам собі ліпшу долю здобуває і може здобути, хто сему винен, що ми ще навіть ані назви народу не маємо. ані не визнаємо своеї віри Чи не йшли Ви Дорогі Мої, з повним розгоном на службу другим народам, чи їх партіям і сектам за кличами непокликаних дотеперішних Ваших проводирів? "Ґалїшенами" Ви не є, а так Вас урядово називано. чому не було кому за тим обстати? Сеж перше питанє: хто ми? Не, до котрої партії нам пристаги. і кому служити. Чому мене всюди чужинці питають, що то є Русини, чи то ті "Ґалїшени"?

А чи наш нарід не має жадної віри, чи всьой пристав до протестантів, коли урядові школи для учителїв Русинів

позакладано протестанцкі? Хто тому винен? Конкуренція? Певно, але головно партійні проводирі, що на се згодили ся. Протестанти дуже тішили би ся, колиб Русини до них пристали так, як много дотеперішних проводирів се зробило і гроший не жалували би на се, але ми маємо свою добру віру і свої школи католицькі мусимо мати.

Коли ті, що їх правительство питало ся, які школи Русинам дати, не знали, яку наш нарід має віру і пішли на службу протестантам, то най знають, що на такі болячі жарти і бізнеси, що обходять цілий нарід і его будуччину, не вільно глядіти через окуляри партії чи секти, але ту нарід має і скаже слово. Що він ані яко нарід, ані як віруючий не істнує урядово, се не перешкаджає правді, що Русини канадийскі є і що вони яко нарід не лютерани, але греко-католики.

Або таке диво! XII. урядовий виказ конскрипційний з 1 червня 1911 року подає в відділї о віроісповіданях Канади 81 ріжних вір! Чи гадаєте, що там є виказані Русини греко-католики? Нема! Є нпр. разом на цілу Канаду 15 Арменів, а найменше 150.000 Русинів греко-католиків нема! Чи дійсно нема в Канаді греко-католицьких Русинів? Хто такі списи робив? Чи може ніхто з Русинів не признав ся до своєї віри?

Як не мають Русини своєї віри, то розуміє ся, що всі лакомі Русинів запрячи до свого воза і тому є між нами така маса наганячів.

І якжеж ту серед такого закапареня перворядних житєвих питань, серед такого баламуцтва надіяти ся якоїсь красшої будучности Коли нас так записують, то очевидно призначено нас на знищенє. Що Ви на то кажете, Дорогі Мої

Не стоїть тим сумним спостереженям на перешкоді се, що у нас на канадийській Руси так много ґазет, що аж всї тут і в старім краю дивують ся. Бо як раз ґазети наші з дуже малими виїмками суть найлїпшим доказом сего, що ми розбиті і зле з нами, бо ми самі партії і секти. Що голова то розум; що партія, чи секта хочби як мала, вже й ґазета. Кому служить і до кого Русинів наганяє, той вже і платить часопись. Оноб не зле було мати і много ґазет, тілько не таких, як наші, самих собі противних і розбиваючих нарід на противні собі і ворожі части. Перша наша потреба в Канаді то зединенє сил і ясне становище зглядом віри народу і Церкви. Тимчасом як раз часописи в заса-

дах своїх і одно і друге руйнують. Або порноґрафічно-уличні або сектярські, або вузко партійні лише розбивають і через се ослабляють єдність і силу, або неясним становищем лише підтримують дальше замішанє, баламуцтво і суть на користь чиюсь, але не народну.

Час найвисший єднати ся, остатна пора орґанізувати ся на тім поли, що одиноко може нас не лише зєдинити, але і запевнити силу і здобутє прав! Церков наша і школа наша в ярмі, а лише через них ми станемо народом без встиду перед другими.

Серце болить роздумувати над станом нашого бідного народу в Канаді. Що ту вже не було, чого то ще не пробували ріжні добродії народа? Але, Богу дякувати, ми ще не знищені, лише розбиті. Се певно, що злучені в велику церковну громаду, здобудемо не лише свої школи, але і прочі права і станемо в рівний ряд з другими вільними горожанами Канади. Миж не сьміємо за нашу тяжку працю на безмежних пустинях Канади і по фабриках лише пропасти і то з ганьбою! Ми живий нарід і у вільній Канаді! Лише єдности нам бракує і відваги зірвати з блуканєм по манівцях, а станути раз на певну, иньшими народами практиковану дорогу церковної і шкільної орґанізації

Анґлійці, Французи, Німці, Поляки в Канаді вже суть живим приміром, чим і якою дорогою в Канаді можна дійти до сили і поваги. У них лиш одна орґанізація церковна відразу переведена дала їм їх силу. І ми то мусимо перевести, а як ні то згинути.

Головна наша сила в Канаді то фармарі і в парохіях зорґанізовані міщани і робітники по містах. Они і найлїпше тримають ся своєї рідної греко-католицької Церкви, мови і звичаїв. Мають майже всюди свої доми Божі, лише многим бракує душпастирів. Но за ласкою Божою є надія, що вже не довго будуть на них чекали. Сего року приїде зі старого краю сподїваних кільканайцять нових оо. Місіонарів, сего року зачинає ся вже при помочи Впрсвщ. Архієпископа з Торонто МкНіля Руський Канадийський Семинар духовний в Торонто, Онтеріо, що буде приготовувати на сьвящеників синів наших фармарів і міщан. Сей семинар буде спільний для Русинів Канади і Зл. Держав Америки Наші кандидати до семинаря духовного приготовляються в латинських школах і в малім семинари у Ст. Боніфас, де за старанєм Впрсвщ. Архієпископа Лянжевіна є на раві одинайцять наших фармерських синів а число їх може бути

більше аж до 25. Для них буде від слідуючого року призначений осібний сьвященик, щоби мали свою Службу Божу, учителя релїґії і рідн. історії в рідній мові. Приготовач чі наші початкові школи, що своїх спосібнійших і відповідних хлопців посилають до малого семинаря є за старанєм і коштами місцевих латинських Епископів на разї чотири: в Віннїпеґу, Сіфтонї, Брендонї і Едмонтонї. І з публичних шкіл, де добрі учителї, що розуміють вагу народної інтеліґенції спосібнійші дїти намовляють до дальших наук, є надія, що буде приріст народної інтеліґенції.

Початки вже зроблені. Я застав тут більше зробленого для уможливленя орґанїзації церковної і шкільної, чим сподівав ся. З сими початками при дальшій помочи народу і загосподарованих вже місцевих латиньских Впрсвщ. Епископів прийде ся нам розвивати шкільництво і церковну орґанїзацію на Канадийській Руси.

Кличі до орґанїзації наших сил в Канадї є і остають, доки не будуть осягнені, все ті самі: 1. Орґанїзація місцева через парохіяльні громади на статутах Руської Греко-католицької Церкви злученої з Римом або, що то само означає з руським греко-католицьким Епископом і 2. рідна католицька школа. Через се осягнене не повстидаємо ся перед другими народами Канади, але станемо попри них яко рівнорядні, добрі горожани Русини вільної Канади.

Анґлїйскої мови хочемо радо учити ся, але і своєї рідної не думаємо забувати; другі народности і їх віроісповіданя терпимо і шануємо, доки нас не зачіпають, а свою греко-католицьку віру визнаємо, після неї жиємо і єї не лише шануємо, але і боронити готові, коли сего буде потреба На два боки, двом панам служити дальше не можемо, бо се нас губить і жаль нам всїх тих наших Братів, що так поступають. З любовію до людий блукаючих на службі чужим богам будемо за них все молити ся о зворот на просту дорогу.

Ті, що нам радо поможуть в наших змаганях, суть всї католицькі народи Канади, бо всїх вяже природно яко союзників одна віра і одна школа. Католиків є в Канадї коло півтретя мілїона на вісїм мілїонів всього населеня і на 80 ріжних віроісповідань.

Як католики канадийські уміють помагати, досить згадати, що на руські місії збирають що року колєкти і передають своїм епископам, щоби підпирали тим руські католицькі місії і школи. Се вистарчає, щоб зобачити, які то

союзники. Они помагають, щоби Русинам було лекше мати то, чим они стали так сильні, що другим можуть помагати, т. є церкви, сьвящеників, школи, інтеліґенцію. Релігійні і практичні причини велять нам з ними тримати.

Високопреосьвященним Епископам Канадийських католицьких народів і їх Всечесним Душпастирям, що дбали про се, щоби Русини не стратили своєї віри і вічного спасеня і помагали Русинам, як лише могли, а тепер по моїм приїзді мені часто помагають в моїх дуже трудних початках, висказую тут публично як найсердечнійшу подяку. Най Бог благословить їх працю для добра повірених їм душ на славу і розвій Католицької Церкви у всїх народів.

То суть Дорогі Мої, уваги зібрані в одно зі всїх усюдів Канадійської Руси по першім розглянено нашого положеня в Канаді, уваги, котрі подаю Вам до розважаня і покористаня з них, щоби вже раз виплинути на чисту воду, набрати надії на красшу будуччину і зачати орґанїзацію розбитих наших сил.

, За мало у нас на разї духовної і сьвіцкої інтеліґенції, а за багато людий, що з того користають і баламутять загал, але вже прийшов час, щоби наперед одна думка нас всїх в одно случила, а за тим і робота зачала ся. Робітники до орґанїзації: сьвященики, учителї і інтеліґенція взагалї, се моя перша журба, всього доложу, щоби они як найскорше були і стали до роботи.

Знаю, що многим нашим добродіям будуть ті мої уваги дуже невигідні, хоть они є досьвідом наших найлїпших патріотів канадийських стверджені і приміром других народів диктовані, але на то є рада дуже користна: Любіть нарід, не свій бізнес, то сейчас зобачите, що народність в Канаді спасає ся лише через церковну і шкільну орґанїзацію, а патріотом є лише той, що любить нарід, посьвячує ся для народу, поносить жертви або і сам стає жертвою, що дїлає, а не лише пише або говорить теорії і з того жиє.

Таких добродіїв, що лише уміють всїх і вся болотом обкидати і громади розбивати на части ворожі, нарід не потребує: народови треба робітників, що єго духа підносять, єднають, будують; народови треба проводирів, щирих патріотів, не наганячів.

Час то зобачити ясно, час народови послужити, а не тягнути єго до служби такої, що єго нищить. Чистими руками, чистим серцем, робить ся таку чисту справу, якою є добро бідного розбитого недолею народу.

Всемогучий, Відвічний Боже, що робиш чуда з тими, що тобі вірно служать, дай нам своє благословеньство на щасливий вихід з трудного нашого положеня.

Пречиста Діво, Мати Божа і наша, хорони канадийських Русинів, ту винницю, котру через Твоє посередництво засадила правиця Сина Твого. Встав ся за нами, Мати мира і любови, щобисьмо в сьвятости і справедливости були Твоїми дітьми, одно серце і одна душа.

Благодать Господа нашого Ісуса Христа и люби Бога и Отца и причастіє святаго Духа буди со всїми Вами. Аминь.

Писано у Вінніпеґу, в цьвітну неділю, 20 цьвітня 1913.

НИКИТА Епп.

West Canada Publ Co. Ltd.

ЙОСИФ ЯСЕНЧУК

Канадийский
КОБЗАР.

(До друку приготовив п. М. М. Б.)

НАКЛАДОМ УКР. КНИГАРНІ,
В ЕДМОНТОНІ.

UKRAINSKA KNYHARNIA
350. KINISTINO AVE. EDMONTON, ALBERTA.
1918

ЗАСЬПІВ?

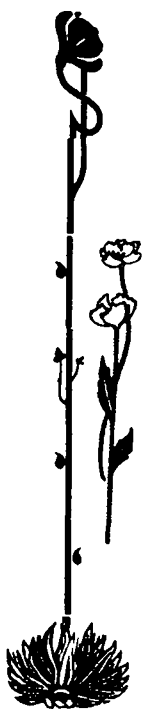

Чого серце моэ рветь ся?
Чого сльози лють ся?
Чому народи в незгоді,
Що славянські звуть ся?

Чому одні понад других
Так дуже чванять ся?
Чому царі, та бояри,
Від людий, ріжнять ся?

Доти буде ся незгода
Доки царів стане,
Поки нарід в свої руки
Правди не дістане!

Одна земля всїх годуэ,
Тай зве їх синами.
Усі діти одной мами,
Чомуж не братами?

Час зближаэсь, що пізнають
Усі свої блуди.
І пізнають самі себе,
Тай рай сьвятий буде.

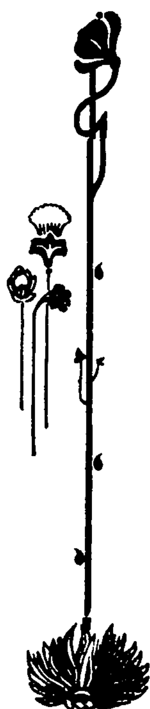

КІЛЬКА МОЇХ СЛІВ....

Любов братерська, се рай і небо.
А край мій рідний, мов рожі цьвіт.
Матерня мова — ангельска пісня.
Чого не давбим за весь сей сьвіт.

Сих кілька моїх слів з глубини щирого серця, пріймїть Брати мої і Сестри. Се щирі і братерські слова матерньої мови від рідного брата. І не слова я шлю, а любов всего, що своэ рідне і дороге.

Коли знайдете не так, як Ви хотїлиб — по вченому — то вибачайте, я не вчений бо нїгде не вчивсь а таке собі звичайний, як на сьвіт вродивсь.

Не був я вчений в письмі....

Зате думав науку ширити устами
Хоть не зовсїм свою але й нечужу.
А наших славних братів,
Котрих цїле житэ пішло за нами.

Та годї менї, бо тепер я в тюрмі.
Требаб, та не знаю як писати.
А що житэ недовге менї,
То працю хтївби докінчати.

Я бачив раз корч маківки,
Що з раня цьвітом був зацвив.
Та до полудня лиш були цьвітки
А пополудни цїлком був зівяв.

Оттак мій день за днями,
Немов вода в ріцї плине.
І молодість моя за ними,
Нїколи більше не верне.

Написав підчас арештованя, як воэнний плїнник в Канадї 1915 р. на Мелвіл Айленд.

Приятель укр. молодїжи
Иосиф Ясенчук.

ПРИГАДАЙСИ...

Брате!
Чи затямив ти наших славних рицарів,
Могучих, чубатих, запорожських козаків.
Чи затямив ти свої славні гетьмани?
Як Трясило і Підкову і тебе Богдане.
О, як би ти встав з могили і по дививсь на Вкраїну,
То і з горя, з серця болю лягбись назад в домовину.

А чи тямеш милий брате,
Той степ вільний на Вкраїні?
Де козаки ті гуляли,
А могили стоять нині.

А чи тямеш ту Татарву,
Що зі всіми воювала?
Мечем огнем все палила,
Дітий в ясир заберала.

Лиш козак їй не бояв ся,
А давсь добре памятати.
І до віку у Татарів,
Будуть його споминати.

Придивіть ся добрі люди,
На ту славну Україну.
Що вороги напосілись,
Щоб зложити в домовину.

Колись козак гуляв тамки,
Немов медвідь в лїсах нині.
Свобідний був, бо корони
Не знав козак на Вкраїнї.

МОЯ ОФІРА.

В часі 100 літного ювелею уродин Т. Шевченка, 1-го січня 1914.

Як довго сонце ясно сяэ?
Як довго місяць ся блищить?
Як довго житэ моэ лунаэ?
Так довго думки не вгасить!

Як довго лист ся зеленії?
Як довго степ, буйні ліси?
Так моя думка в однім тліэ,
Чому змінились часи весни?

Але я певний часу весни,
Бо день вже більший тепер в нас,
І сонце яснійше як в осени,
А і зима також була в час.

А хто ще вірить в ту весну,
Тож думку-серце розвени!
Тай руку мені подай братню,
Та разом будем ждать весни.

Та хто любуэсь в весняний час,
То не пора зимою спати!
Будім ся всі, бо весна зближаэсь,
Щоб разом сю врочисть витати.

Кальґари 1. шого січня 1914.

ПОДЯКА НЕНЬЦІ КАНАДІ.

Щасливий і вдячний Тобі Канадо,
Ти сьвітло серед темноти.
Ти сьвітиш мені і моїм Братям,
Щоб ми пізнали куди нам іти.

Ти ненька наша, Тобі і вдяка,
Ти була щира за весь сей час,
Як мати наша Україна в кайданах,
То Ти узяла в опіку нас.

Тобі подяка о щира Ненько,
Тобі віддячусь як прійде час.
Тобі подяка й від мої Вкраїни
Що не цуралась так бідних нас.

Миж славних синів, козацькі діти,
З потомства, славянського роду.
Тож недивниця, що впались в ярмо
З часом і ми осягнем згоду.

ПОДЯКА.

Присьвята київському князеви Володимирови Великому.

І слїд забутий по Тобі,
Так ти крайом синів дїлив.
Неначе батько своїм ґрунтом,
Та се самий ти провинив,
Пропала слава твої Руси,

Занапастили твої сини,
Козацький нарід прогнав неситих,
Збудив Україну для козатчини.

Одна подяка тобі владико,
Хотяй ся трохи помилив,
Та честь тобі таки належись,
Що без "сьвітла" ти нас не лишив.

ПОДЯКА.

Всім щирим синам Матери України.

О честь Вам Братя від України
І щира вдяка від мене,
За Ваше ласкаве, братерське серце
До українського імени.

Про Вашу працю я знаю
І знаю, яка Ваша заплата.
Та, простіть всім, що Вас не пізнали,
Нераз діти кленуть власного тата.

Ваша слава досі не пропала,
Хоть може імя вже забуте.
Але добре діло, що Ви зробили,
Ніколи пропавшим не може бути.

Кепскі діла можуть пропасти,
Бо кепске добрим напростують.
Але добрим ділам усі радіють,
І до віку ся ним частують.

ПРОЩАЙ УКРАІНО.

Ой піду я на чужину,
Там де чую свободу.
Засьпіваю на весь голос
І згадаю Вітчину.

Ой піду я дебром, степом,
Щоб нікого не здибав.
А там сяду засьпіваю,
Щоб аж степ ся здивував.

Ой жаль мені покидати,
Українські могили,
В котрих предки спочивають,
Де їх кости вже згнили.

Ой піду я полем, полем,
На найбільшу могилу.
Там поклонюсь своїм предкам
На пращальну годину.

Ой прощайте мої предки,
Се послідний клич до Вас.
Мушу край свій покидати
Бо вороги гонять нас.

Ой жаль мені в рідним краю
Служить своїм ворогам
Піду степом по чужині,
Пришлю звідти пісню Вам.

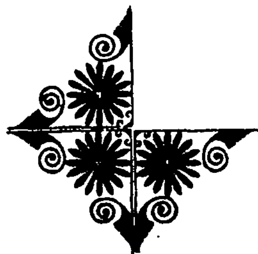

МОЯ СПОВІДЬ.

Я все любив свій рідний край,
І свою мову і звичай,
І свого брата і родину
Як матїр рідную дитину.

Я кров із крови козаків,
За то любов моя з батьків.
За Україну їх морили
Де їх кости і погнили.

Як довго я буду жив?
То Україну все буду любив!
І вмирати буду спокійно,
Бо совість моя йде постійно.

Се сповідь моя перед Вами,
Бо всї ми братя одної мами,
Одною, мовою говорили,
І з тої землї нас кормили,
Що ще наші пра-батьки
Своэю кровію зросили.

В ПОЛОНІ.

Ой горе, менї горе
На чужинї, щей в тюрмі.
Ой горе-ж, менї горе,
Ой гореж тут менї.

Де минають мої лїта?
Котрі більше не вернуть.
Так минають днї за днями,
Немов в річцї, так пливуть.

Уже третий рік минаэ,
Я у тюрмі в чужині.
Ой горе-ж, мені горе,
Ой горе-ж тут мені.

Як згадаю Україну,
Де кров лэть ся по полях.
То аж серце моэ вяне,
І збираэ мене страх.

Марно гине там Родина,
А я в тюрмі в чужині.
Ой горе-ж, мені горе,
Ой тай горе-ж тут мені.

(В канадійскім полоні на Мелвіл Айленд в 1916 р. підчас евро пейскої війни, де Австрія і Росія бились на укр. землях.)

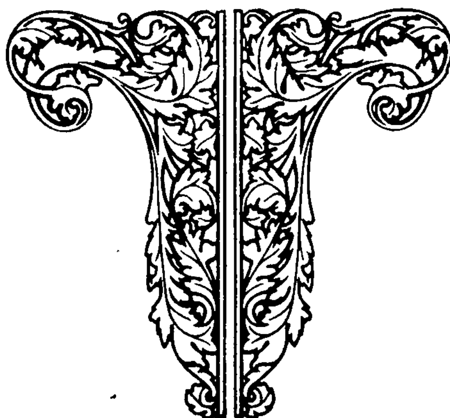

БУРЛАКА.

Немов облуда сидить під тином,
Вліпивши очи по степу,
"Лагідний смирний" немов дитина,
Що замочила язик в ропу.

Здаэсь веселий, а наче плаче,
Та все під носом мов джміль джмілить.
Здаэсь байдужний, а чогось хоче,
Та не для себе, комусь волить.

Йому нічого здаэсь не треба,
Зі всього вдоволений що кругом э.
А все щось просить немовби з неба,
Своэ послїдне вже віддаэ.

Беруть у него хто що злапаэ,
Його щей лають і дурним звуть.
А він байдуже, лиш ся всьміхаэ,
Що ті голодні чогось ся друть.

Се — український бурлака!
Так то буваэ на чужині.
Ану пригляньмось і придивімось,
Чи так не дїэсь і у рідні?

Анґлїя 2. лют. 1915. р.

ТУГА ТА ПОТІХА.

Вітер віэ аж гудить,
Серце млїэ аж болить,
Як згадаю вітчину
І рідною сторону.
Ой ну, ну, вітчину.
Ой так, так, родину.

Як я собі погадаю,
Як то добре вріднім краю,
Свої люди і свій край,
Своя мова і звичай.
Ой ну, ну і свій край.
Ой так так і звичай.

Через вражі вороги,
Щоб вигибли до ноги,
Жити тяжко у рідні,
Мушу жити в чужинї.
Ой ну, ну у рідні
Ой так, так в чужині

Ой прійде час і пора,
Що устане родина,
Я з чужини підопру,
І здобудем вітчину.
Ой ну, ну підопру.
І здобудем вітчину.

КОБЗАР.

Родивсь на бідно
І зріс негідно,
В послузї другим він і підріс.
Зазнав він много голоду й горя.
Не бракло йому і многих слїз.

Чужі його, чуже вчили,
І всїм його к'собі манили,
Щоб їм в послузї став.
Та він лиш ухом усего слухав,
А в голові своэ думав.

Та підріс до сили,
А вже всї просили,
Щоби в них на службу став.
Та наш Кобзар нічо не слухав
І в сьвіт за очи почвалав.

Пішов сьвітами
Від рідной мами,
В чужинї нїхто його не пізнав.
І від людий степом пустив ся,
Та по лїсах він ночував.

Чим там кормив ся,
Не признавав ся,
І хоть голоден то все сьпівав.
І давнину у піснях своїх,
Тихцем по пущах він споминав

І хтось підслухав,
Мов лис підню́хав,
Здаэсь зі своїх бо щось пізнав
І хитро вдалось йому здурити,
І Кобзаря в к'собі зазвав.

Кобзар затряс ся,
І так підняв ся,
Як придивив ся, що свій се був.
А що не в силї, щоб відповісти,
Знова у службу ся потягнув.

Коли згодив ся,
Тай придивив ся,
Що кепско дуже йому буде.
Але потїха одна лиш була,
Що хоть свій з него корість знайде.

Хоть робить тяжко,
Зітхаэ важко,
То пісню в голос таке гуде,
Та все згадаэ, що вже минуло
Та сам не знаэ що ще буде.

Батьків споминаэ,
Про край згадаэ,
Про ті могили, де батьки сплять.
Про свободу давну козацьку.
Та про запорожців завзять.

Во, Алберта 1914.

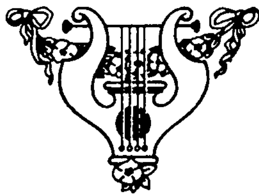

ПІСНЯ ПРО ВІТЧИНУ.

Блищить вода глубокая,
А за водою гай, [redacted]
Ох там любо там весело,
Там э мій рідний край.

Стоїть там край Україна
Мов прикрасний гай, гай, [redacted]
Там вороги напосілись
Щоб розбити той рай.

Тепер той край почорнілий,
Від згарищів чорний, [redacted]!
А трупами гаї вкриті,
Дністер крови повний.

Ой там бють ся за Вкраїну,
За край наших батьків, [redacted]!
Батьки кличуть із могили,
Збудить своїх синів.

Ізза Дніпра, із Галича,
Шумні вихри гудять, [redacted]!
І брат брата не пізнавши,
Люто себе нищать.

Сализбури Анґ. 1915. р.

РІЗДВО ХРИСТА В ЮВІЛЕЙНИЙ РІК.

В тисяч девять сот тринайцять,
В саме Різдво се було.
Всюди гарно колядують,
А мені так чогось нудно.

Сиджу в місті, у Кальґарах,
Самий в хаті задумавсь.
Думка думку прошибаэ
І я з того аж здрімавсь.

Спав я довго в своїх мріях ,
Аж на диво сон приснивсь,
Що ніби хтось колядуэ
І я з того пробудивсь.

Наколи я пробудивсь ся,
Подивив ся у вікно,
То побачив, що умене
Колядують на Різдво.

Попросив я їх до хати,
Таке зараз крізь вікно.
Відтворились в хаті двері
І всї в хатї як в одно.

Я тут зараз полапав ся,
По хатї ся подивив,
І за то що колядували
Усїх за стіл засадив.

Вже тут було не без того,
Щоб чимнебудь частував.
І разом зі всїм иньшим
Отсю проповідь сказав.

Честь велика се для мене,
Що Ви разом ся зійшли.
І зріздвяною колядою
Таку радість принесли.

Се для мене дуже гарно,
На чужині чуть сей сьпів,
Бо ся пісня батьків наших,
Що лишилась з їх слідів.

Хотяй миб вже не вертали,
Де наш батько колись жив,
То ми пісні не забудем,
Котру батько нам лишив.

Пригадаймо от хоть Того,
Що найкрасше нам сьпівав.
Се був поет Тарас Шевченко,
Ось Він так до нас сказав:

"Наша дума наша пісня,
Не вмре не загине,
От де люди наша слава,
Слава України!"

Ось і нині ми сьвяткуэм,
Сьвято сьвятого Різдва.
Для нас днина ся врочиста,
По подвійна в нім верства.

Ми сьвяткуэм Різдво нині,
Як би сьвято релїгійне.
А, що в батьків було сьвятом,
То для нас оно подвійне.

Отсе сьвято ми сьвяткуэм
В кождім році у сей час.
От до нас іде столітне,
Се буде великим в нас.

Тисяч вісім сот чтирнайцять,
Для нас той рік був сьвятий.
Того року народив ся,
Поет добре нам знаний.

У Біблії ми читаэм
Як лиш Христос народивсь,
Скілько муки Він протерпів,
І чим для нас прислуживсь.

Ми признали Його Богом,
За Його сьвяті науки.
За них Христос натерпів ся
Як найтяжші в сьвіті муки.

Так було і зі Шевченком,
Котрий любив свого брата.
І за любов ту братерську,
Осьтака була заплата.

Не відмінно й тут нічого,
Все подібне тут Христови.
Христос терпів за науку,
Таке й було Тарасови.

Я не в силі розяснити,
Та ми самі ся дізнаэм,
Як ми твори Тарасові,
Всі докладно прочитаэм.

Отже знаэм як то було,
Чим нам Тарас прислужив ся.
А вже сотка літ надходить,
Як на сьвіт Він народив ся.

Тисяч вісім сот чтирнайцять,
Як на сьвіт Він народив ся.
Тисяч девять сот чтирнайцять,
Буде сотний рік сьвятив ся.

Різдво йде до нас велике,
Щей до того ювелейне.
Буде Сьвято в нас врочисте,
Коли всім нам буде спільне.

На сім скінчив я промову,
Тарасовими словами:
Будем Батьку панувати,
Поки ми всї Русинами.

Твої пісні Твої думи,
Ми ніколи не забудем.
Доки жиють наші люди
Споминати ми все будем.

Як Ти любив Україну,
Так і ми також будемо.
Хоть не в нашій Україні,
Бо в чужині живемо.

Та ми тямем ті могили,
В котрих батьки спочивають.
Тую любов для Вкраїни,
Вороги нам не зрабують.

Як і Христова наука,
Розійшла ся цілим сьвітом.
Так і для нас Українців,
Твоя буде для нас ліком.

Римське войско вартувало,
Над Христом колись в могилї.
Так і на Твоїй могилї,
Московські жандарми нинї.

Хоть Ти Батьку спиш спокійно,
I не чуэш, що э нинї.
То для нас се э сьвятеэ,
Доки ворог на Вкраїнї.

Тут я скінчив говорити,
Усї разом тоді встали;
I на славу Тарасови,
Пісню гарну засьпівали.

По пісни ся розходили,
I почали ся пращати,
Тільки мене всї просили
Щоб ювилей памятати.

Я дотримавсь в своїм слові,
Бо як дїстав щей підмогу,
То все кинув з новим роком
I пустив ся я в дорогу.

От із чого я був взяв ся,
Ювилейний рік сьвятити.
Щоб Тарасову науку,
На чужинї розширити.

Поясненэ: — 1914-ий рік ми будемо довго памятати. Се був Ювилейний Рік Тараса Шевченка. Всї сини Украіни бажали сьвяткувати сей рік як найвеличавійше. Много бажали звидїти Тарасову могилу але російське правительство настрашилось Шевченка эще і по смерти, і на Його могилу поставлено жандармів з баґнетами, щоб нікого туди не пустити.

УКРАІНСЬКИЙ ІМІГРАНТ В КАНАДІ.

Приїхав з краю, де родив ся,
Привіз лиш жінку і діток.
Та ще на "шифі" він журив ся,
Коби знайти який куток?

І вже дістав, чого хотів,
Кругом лан як оком вздриш.
Тепер він думав, буде жив,
Коб лиш здоровлэ було звиш.

Та не так оно було,
Як він спершу думав.
Голодом й холодом дуло,
Нім кута свого діждав.

Немало корчів ся, натягнув,
І потом землю ту зросив.
І сорок миль він домів,
На плечах муку на хліб носив.

Бо міста близько не було,
А коней своїх він не мав.
Нагадай брате що минуло,
То сам мов з книжки меш читав.

МОЇ ПРИПОВІСТКИ.

Тоді гадки твої сповнять ся,
Коли глибоко віриш в них.
Бо думка й віра охотять до праці,
А праця все несе успіх.

Не думай про те чого не хочеш,
Бо думка веде до діла.
Кепскі гадки звертай на добрі,
А остережеш ся зла.

Ніколи не сповниш,
Коли не думаэш сповнити.
Ніколи губою не знайдеш,
Як не будеш за сим слїдити.

II.

Застановись над собою,
Відтак других спамятай.
І в голодї чи в холодї,
Своїм ближнїм помагай.

Хто втішний, що вчора минуло,
А про завтра не дбаэ.
Той в голодї і холодї
Тай в нуждї вмираэ.

Хто радить, того слухай,
Тай ще других запитай.
Тогди й ще сам роздумай,
Аж відтак дїло починай.

Наколи в чім переконав ся,
То і ближнїм раду дай.
А наколи не повіриш,
То як судять так приймай.

Старай ся все довершити,
А напевно як узрять.
То не лише поможуть в працї,
Щей за добре похвалять.

ПОДУМАЙМО.

Не вжеж то правда, не брехня,
Що старі люди казали.
Що молоді від старих,
Розуму ся набрали.

Чи добре чи зле,
Батьки наші жили.
То все таке науку,
Для нас полишили.

Наколи що злого,
То ми поправляймо.
А наколи добре,
То так й поступаймо!

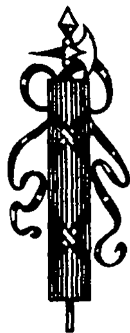

Та все годї добре,
Від разу пізнати.
За те треба добре,
Його обглядати.

Може ми так скажем,
Що ми вже мудрійші.
А наші старі,
Були дурливійші.

Але звідки миб ся,
Розуму набрали?
Якби наші предки
Цілком нич не знали?

Они вчились також,
Як довго зростали.
А ми нині все,
Від них переняли.

Та треба й то знати,
Що наука э всюди.
Наколи хто хоче;
Вийти лиш між люди.

Як тілько уважно,
Назад подивиш ся;
Та над кождим кроком,
Сам застановиш ся.

Хотяй би що хвиля,
Назад оглядай ся!
Та памятай добре,
Все вперед тримай ся.

Не дивись далеко,
А поперед себе.
Бо упадеш в яму,
Котра коло тебе.

Зате тра із боку
З часта поглядати.
Щоб в яму не впасти
Й ровець оминати.

Та найбільше того,
Все застанови ся.
Де як що робити,
Добре придиви ся.

Хотяй дещо знаэш,
То все питай других.
Які гадки мають,
Чи подібні твоїх.

Наколи що добре,
Подякуй за раду.
А коли инакше,
Май своэ з переду.

Не показуй свого,
Що ти ліпше знаэш.
Кождий сам побачить,
Як те доконаэш.

Та се э найбільше,
Все застанови ся.
І на кождім крої,
Добре придиви ся.

КЛИЧ ДО ЛЮБОВИ.

Любім ся братя! Любов се небо
Що обіцяють по смерти.
Та за житя ще ми в любови,
До неба можемо зайти.

Щож нам лекше, любов чи роздор?
Здаэсь однако за тяжкі.
Та до чого ми вже навикли,
Тому й у нас чувства гидкі.

Любім ся братя! то ся зэднаэм,
Тодї не зробим в братерстві зла.
Бо замість злом, любвою звитаэм,
І з небес спаде на нас хвала.

Усїм братя одних батьків,
І одної матерньої мови.
Ми славних козацьких синів,
І українсько-козацької крови.

Любім ся! ми на чужинї,
Хай другі бачать як живем.
Та крушкою хлїба подїлім ся,
І зло від себе прожинем.

Любім себе і сусїдів,
І не робім нікому зла!
Скромність і смирність зірве їх гордість,
Котра в них з давна залягла.

БЕЗ ЛЮБОВИ.

Одного батька, одної мами,
І рідні братя між собов.
В матери ласки собі придбали,
Матерну щирість і любов.

З одної груди ся кормили,
І разом в купці так зросли.
Одної мови ся учили,
Та лиш любови не мали.

Лишили батька, лишили матїр,
Пішли в далеку чужину.
Просив батько і просила матїр,
Щоб не забули родину.

Просив батько і матїр просила,
Просили сина — не забудь.
Коли лиш зможеж і в силї будеш,
На старість в поміч нам прибудь.

Але сини не маючи любови,
Пішли в далеку чужину.
Здибали розтїш, здибали й горе,
Зовсїм забули за вітчину.

Учула мати про свого сина,
Та втерла сльози у рукав.
І так згадала і зажурилась,
Не верне син мій, він вже пропав

Та мати знала вчім се причина,
Що не учила синів любови.
Все вже пропало она так думала,
І не починала вже більше мови.

ЗИМА ТА ВЕСНА.

Все спить покрите снїгом,
І нїхто не будить зі сну.
Та все оно чудовним дїлом
Устане в близькую весну.

І деревцї мої поснули,
Они пробудять ся також.
Минувше лїто они забули,
Бо притиснув їх мороз.

Ох як я з веснов буду радїти,
Робити буду коло них.
Они будуть ся зеленїти
І чудний запах вдарить з сих.

І рік за роком хоть минаэ,
І в кождім роцї мороз жарить.
Та деревцї все підростають,
І снїг з морозом їх не звалить.

А ті, що раньші і проти сонця,
Таке вже добре підросли,
І ось, ось мороз переможуть,
Та вже не будуть й мерзнули.

Тодї я не повстидаюсь,
На все село з своїм садом.
Як з деревця буде яблоня,
Кріслата, велика і з овочом.

От так і Україна спить,
Покрита "снїгом" темнотов.
Але пора уже зближаэсь,
І за сияэ она з веснов.

Та я радоб хотів служити,
Та обтрісати "сніг" з деревець.
Та заслабий я туда пуститись,
Та хоть під весну сплету вінець.

Та хотьби я й не дочекав ся,
Щоб цьвітучу весну почув,
І навіть, щоб я і в гріб поклав ся,
То й там весною радий яб був.

Не жаль булоб мені вмирати,
Як довершу, на що я жив.
Спокійноб було і в гробі спати,
Як все в порядку яб тут лишив.

ДО ВСІХ МОЇХ БРАТІВ І СЕСТЕР.

Хотяй розсипані ми сьвітами,
Неначе осінним вітром лист по саду.
Та неначе огородник з граблями,
Я від Неньки зі словами до Вас Братя йду.

Я не від себе і не для себе,
Я сином України себе признаю.
І починаю від найстарших, діда й баби,
І аж до немовлятка, що лиш пізнаю.

Тому, що я сином України себе називаю,
То се ані сором ані не э сьміх.
Я прозьби Неньки ніколи не забуваю,
Тож як не послухать, се бувби гріх.

Я ніби вільний бо вільним назвали,
Сам бачу мою Неньку в кайданах — закуту.
Щей бачу братів, що й Неньки ся вирікають,
Таке в саму ту нещасну мінуту.

Ох Братя одної Родини!
Не лишіть Неньки в кайданах закуту!
А піднесім голос одної хвилини,
І встаньмо разом в одну мінуту!

Лиш эдність в любови кайдани поломить.
А деж наша эдність, де наша любов?
Коли кождий свою науку голосить,
І тягне других лише за собов?

Ану Братя милї на клич України,
Збудуйте статую сильну та тривку.
Післїм туди голос одної родини,
Та не тільки голос але і думку.

Деж та наша сила на чім ми запремось?
Пощо позволяти точить себе черваку?
Отрісім ся зараз із сеї зарази,
Сварку, незгоду лишім на гаку!

Ногою всі черви, за правду рукою,
Будуймо Статую, станем над одним
Як положим силу в одну ту Статую?
І задзвонем дзвоном величним-гучним.

А як дзвін задзвонить і вороги вчують
Що так сильно голос в Статуї гуде?
То з сорому сьвіта кайдани утворять,
І Україна наша на воли буде.

МІЙ СОН.

Оттак як спю, так і снить ся,
Що я дзвінницю збудував.
В один дзвін задзвонив я,
І усїх патрійотів поскликав.

Зійшлись всї редактори,
І кождий по часописи ся звав.
І я став немов веселий,
Бо кождий щось сказать думав.

І радо було м'нї почути,
Що тілько українських дзвінків э.
Та жаль менї, бо серце здаэсь однаке,
А кожде в иньше крисо бэ.

Та оно эще не булоб страшно,
Поки не заложать серце нове.
Бо яке буде у дзвінку серце,
Як то старе ся серце урве?

А Ви раз дзвоните на голос,
Що в Вас і правда і чувство.
І нарід вірно Вам повірить,
Чи не впаде в ошуканьство?

Як в чужім дзвінку чуже серце бэ,
І нарід не знаючи повірить ученим;
І в баламуцтві кацапом стане,
Щей своїм ворогом печеним.

Свою маму Україну буде ганив,
Щей поможе куть її в кайдани.
І брата свого в тюрму поведе,
А що з нами тодї ся стане?

Оттакѐ мені приснилось,
Що я колись таке й думав.
Але сказать не мав відваги,
Щоб хто дурним мене не звав.

Щоб дзвінки більше помагали,
То я думав дзвінницю красшу збудовати.
Щоб дзвін кождий в одно крисо бив,
І щоб кождий міг се знати.

Тоді дзвінки будуть дзвонити,
І дзвін також буде дзвонив.
А колиб який змінив ся,
То надаремно будесь трудив.

Оттак я й пробудив ся,
І в соннику за сим шукав.
Бо сонник трохи за великий,
І на память 'го не знав.

І ось що я там прочитав,
Що по зміні місяця пізнавати.
Як пятого дня по зміні ся снило,
То й так оно будесь вдавати

І справді сонник не крутив,
Бо се пятий день по зміні був.
І як ся снило так і було
Лиш дзвін на місци не стояв.

О ЗЕМЛЕ НАША.

О сьвіте тихий, ти житло
Кудиж тобою нинї повело?
На що ті муки, на що те горе?
О сьвіте тихий! Хто тебе оре?

Не правим плугом тебе зорано,
Не правим зерном в тобі сїяно.
Житя коротке — нема любови
А нарід муков рівнаэ доли.

Чи ти думаэш, що баламути
Для себе годні гідність пригнути?
Они розпукнуть як в весні пучки
Бо вже розкрилась їх лож науки

А щож ся стане з всїми брехнями?
Хто може знести сором над нами.
Як пучки в весні листэ пустили
Та з брехні правда і будем жили

На щож ті сиmі всї баламути
Хотять брехнею сьвіт огорнути?
Они почали брехні-ділами
Щоби ся стати сьвіта панами!

ТРИ ОСОБІ А ОДИН БОГ.

Бог Отець, Бог Син і Бог Дух Сьвятий.

БОГ ОТЕЦЬ.

Се сонце ясне, що над нами
Земля зелена, що нас годуэ
Вода, вітри, зьвізди і все проче
Що нашим житэм кермуэ.

БОГ СИН.

Се всї ми люди, котрі житэ
Від того всього ми маэм,
Себе дітьми, Його Отцем
Також ми всї називаэм.

БОГ БУХ СЬВЯТИЙ

Се то, що відчуваэмо в потребі,
Те, що невидиме і незнане
А тільки в правдї духа і любви
Буде нам всім обдарене.

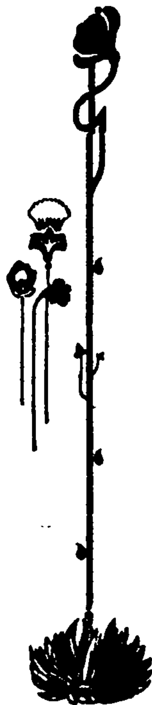

ОДИН БОГ.

От все те разом
Один Бог між нами.
А всї що сего Бога признають
Повинні звати ся братами.
Ті всї, що Бога Отця синами,
Як братя в злуцї нехай жиють.
А хто ся з нами не хоче братати,
І хоче себе в Бога за старшого мати
То всї ті певно эще зза житя свого
До пекла неволї будуть падати.

В НЕВОЛІ.

Холодний вітер повіває,
А сонце гріє аж жарить.
Кругом шум і крик лунає
А серце плаче аж болить.

Десь голос пісні ґрамофона,
Розносить звук свій по лісах.
Зашелестить червона фана,
Заводить в лісі жалібно птах.

Задзібонить голос дітвори,
Забуркотить автомобіль.
І вся природа ве свої твори,
А мому серцю лиш робить біль.

Загуде й вітер понад воду,
Озвесь і голос на човнах
Зашумить голос якби з погорди,
І знов затихне на долинах.

Весь сьвіт немов театер,
Цікавість в собі усе манить
Цікавість сьвіта немов "фіякер"
Що без поводу у вир летить.

ОБОВЯЗОК УКРАІНЦЯ.

1) Учи ся своїй мови,
I щодень то підправляй!
Різко грімко і здорово,
Кожде слово вимовляй!

2) Чужого учи ся,
I свого ся не цурай!
Яких батьків, чиї діти,
З історії памятай!

3) Люби свою батьківщину
Свою мову і звичай!
I зі старого учи ся,
А і в новім поступай!

4) Щоб кождий Українець,
Історию прочитав!
Які предки і де жили,
Щоби кождий теэ знав!

5) Усїх українських поетів,
Біблькотеку, щоби мав!
I найбільшого поета,
Кобзар-книжку щоб читав!

6) Читай тії часописи,
Що з народом разом йдуть!
Котрі старе рідне люблять,
I до нового ведуть!

7) Будь поважний і тверезий,
I за свою честь все дбай!
У всїх радах чужих слухай,
А свій розум всегда май!

НЕЗАБУТЬКИ.

Що посїэш, те і збереш.

Яке дерево посадиш,
Такий і овоч оно вродить.

Прости ворогови
То й він твоїм приятелем стане.

Дасиш коневи їсти,
То будеш ним їхав.

Вибэш коневи око
То завезе в рів.

Зітнеш дерево,
То не сподій ся овочу!

Скажеш до переходячого
Дай Боже гаразд?
Той переходячий відповість
Дай Боже і тобі.

Приголубиш пса,
Тай він тебе своїм паном признасть.

Жити правдою э гірко
За те вмирати легко.

Не страшний нікому страх
Хто стелить собі правдою шлях!

Ліпше вовкови в лісї
Два днї голодувати,
Як псови на припонї
Кісточки глодати.

СЛАВА УКРАЇНИ.

Представленэ для Українців на чужині. В чотирех діях, де треба від 20 до 40 аматорів.

Діэві особи.

Статуя України. Дівчина від 18 до 20 літ.
Старий козак.
Никольцьо і Настуня, внуки козака.
Степан підпарубок з України.
Григорий, укр. учитель на чужині.
Яків, січовик з галицької України.
Від 8 до 16 сьпіваків, дівчата і хлопці.
Від 8 до 16 українських дітий..

АКТ І.

(Сцена представляэ степ на чужині)

По середині на підвисшеню сидить Статуя України, при брана в вінки і цьвіти. Під Статуэю сидить задуманий старий козак, який по хвилї задуми говорить:

Ох горе менї горе,
На чужинї козакови.....

Витягаэ свою люльку і набиваэ її тютюном а відтак далї говорить.

Ог Україно, ти краю мій,
Ог Днїпре, ти діду рідний!
Де поділись козацькі сини?

(Пакаэ люльку і по хвилї далї говорить).

Ох і славна ти Україно
На весь сьвіт колись була.
Там гуляв козак степами
Літав висше від орла.

Хоть і Татарва люта вража
Нападала на той край.
Розбивала й рабувала
Той прикрасний, рідний край.

Та козак її не бояв ся
В него шабля то сестра.
Як лиш шаблю з похви виняв
Сотня враґа полягла.

Заснув козак, по труді
Відпочати му пора,
А як збудить ся він знову
Усім врагам вам біда.

(Козак пакаэ хвильку люльку а відтак задуманий вставши говорить поважно "Гамалію" Т. Шевченка а люльку держить в руці.)

Ой нема, нема ні вітру, ні хвилі
Із нашої України!
Чи там раду радять, як на Турка стати?
Не чуэмо на чужині.
"Ой повій, повій, вітре, через море
Та з Великого Лугу,
Суши наші сльози, заглуши кайдани,
Розвій нашу тугу!
"Ой заграй, заграй, синесенькe море,
Та під тими байдаками,
Що пливуть козаки, тілько мріють шапки,
Та на сей бік за нами!
"Ой Боже наш, Боже! Хоч і не за нами,
Неси Ти їх з України;
Почуэмо славу, козацькую славу,
Почуэмо, та й загинем!"

(Скінчивши поволи пакаэ люльку і сідаэ знова на своэ місце. Тут зараз вибігають весело сьміючись внуки, Никольцьо і Настуня, поздоровляють козака словами:

Здорові були дядю!

(Козак відповідаэ утішений)

Гаразд, гаразд мої соколики — лебедики.

(Діти тулять ся коло козака, який гладить їх по головках і притискаэ до себе і далї попакуэ).

Никольцьо — А чо Ви дідуню так гарно вбрались нинї?

Настуня — Чи Ви може дідуню не сьвяткуэте нинї те сьвято українське, про яке Ви менї так богато говорили?

Козак — Ой так-так, дітоньки

Я сьвяткую сьвято нинї,
Щоб згадати Україну
І забути сю чужину.

(Діти вдивляють ся в Статую України.)

Козак — (пакнувши кілька разів говорить:)

Чи чули Ви діти
Про ту славну Україну.
Де козак гуляв степами,
Де був вільний в кожду днину.

В степах жив і гуляв
Незнав князїв нї корони.
В злото срібло сам вбирав ся,
Царів, князїв звав тирани.

Тамки нинї лиш могили,
Де козацькі кости вкриті.
А всї степи України
Наших предків кровйов злиті..

Тому діти я сьвяткую
Щоби слави не забути.
Щоби славу України
На чужинї хоть спімнути.

(Козак витягаэ хустку і втираэ слези з очий.)
Настуся — А Ви чого діду плачете?
Козак — Ні дитинко я не плачу

Але слези самі люють ся.
Через вражих вороженьків
Треба було уступить ся.

(Козак ховаэ хустку поправляэ люльку і жалібно говорить):

Ох горе, мені горе бо козацької я крови.
Ох горе, мені горе на чужині козакови.
Ой горе, мені горе на чужині в степах жити.
Ой горе, мені горе, рідний край свій так лишити.

(Козак опускаэ голову в діл а діти здивовані вдивляють ся в козака.)
Никольцьо — Дідуню не сумуйте а я Вам пісню засьпіваю, яку Ви мене навчили.
Козак — Засьпівай сину, засьпівай.
(Никольцьо сьпіваэ)

Бо лиш рідна пісня
Мені тугу розібэ,
Лиш у piднім слові
Моэ серце радіэ.

(Никольцьо сьпіваэ слідуючу пісню, Настуня йому помагаэ, а козак легко басом і собі потягаэ попакуючи при тім люльку.)

Був я колись у тім краю
Де козаки були.
За Запороже і Дніпро
Житэ своэ дали.

Ой краю, раю мій
Мила Україно,
Ти цьвіт прикраси в осени
Чи діждеш Ти до весни?

Тепер жию в чужім краю
І чужий сей степ мені.
Чужа тут мова і звичай
Як звичайно в чужині.

Ти цьвіт прикраси в осени
Чи діждеш Ти до весни?

Козак — (Плеще в руки і говорить) славно, славно Никольцю. А ну но і ти Настусю задеклямуй що?

Настуня — (Зложивши руки взад деклямуэ)

Я в краю тім була
Де козаки були.
За Заподоже і Дніпро
Житэ своэ дали.

За славу України
За українську свободу
Житэм своім наложили
За Україну сьвяту.
Ой краю, раю мій
Мила Україно.

Та я на чужині тепер жию,
І на чужині здаэсь умру.
Я для України хотілаб жити
І для України вмирать буду.

Козак плеще в долоні і враз з Никольцьом говорить — Славно, славно.

По сім Никольцьо випростовуэсь і поважно починаэ говорити:

Я знаю той край батьків,
Котрий зовуть Україна;
Бо там жиэ моя рідня
Бо там жиэ моя родина.

Батьки за Україну вмирали
Як від ворогів її вбороняли;
Батьки за Україну в бою лягли,
І там свої кости склали.

Я все люблю Україну
Як батьківський рідний край.
Бо там жиэ батьків родина,
І там їх мова і звичай.

Та я вже тут думаю жити,
І не побачу України;
Однак працювати буду
Для української родини.

Козак весело плеще і говорить славно, славно сину. Діти разом кланяють ся в сторону публики а статуя Україна обкидаэ діти цьвітами. Рівночасно висувають ся зпоза статуї українські і тутейші фани.

(Куртина спадаэ.)

АКТ II.

(Сцена та сама, козак сидить під статуэю задуманий попакуэ поволи люльку а здалека легко долітаэ голос сьпіву.

Сьпів стаэ що раз голоснійший і зближаэсь до сцени. Пісню сьпівають на голос "Стоїть гора високая".

Блищить вода глубокая
А за водов там гай, гай, гай.
Ох там любо там весело,
Там э мій рідний край.

Козак немов пробуджений наслухуэ звідки надтягають сьпіваки. Відтак встаэ розглядаэсь і эще раз надслухуэ а відтак говорить:

Здаэсь се не голос людий?
А мов ангельский звук з небес.
Се рідна мова, милий звук,
Як звук для вірних Христос воскрес.

Козак сідаэ на своэ місце і далї прислухуэсь сьпівови, попакуючи люльку.

Сьпіваки зближають ся і виходять на сцену де півколесом здержують ся кругом статуї і сьпівають далї:—

Там э мій край Україна
Мов прикрасний гай, гай, гай.
Та вороги напосілись
Щоб розбити той рай.

Тепер той край почорнілий,
Від згарищів чорний, чорний.
А трупами гаї вкриті,
Дністер крови повний.

Сьпіваки поволи починають відходити і далї співають чим раз тихше і тихше:

Ой там бють ся за Вкраїну
За край наших батьків, батьків,
Батьки кличуть із могили,
Будять своїх синів.

Ізза Дніпра, зза Галича
Шумні вихри гудять, гудять,
А брат брата не пізнавши,
Взаїмно ся гублять.

Козак встаэ і говорить до себе тримаючись за голову.

Чи се сон? Чи се дійсно спів,
Чогоб ніхто був не преповів.
На чужинї між степами,
Щоб пісню рідну, звук почув.

Хто се то?

Чи се з небес післано менї,
Чи се лиш сон-облуда?

Козак (Подумавши стоячи дещо сідаэ на своэ місце і говорить:

Ох любо, любо менї,
На чужинї свій рідний сьпів почути.
Та горе, горе менї,
Що на чужинї прійдесь і заснути.

Козак задуманий починаэ сьпівати:

Розвивай ся ой ти старий дубе
Завтра мороз буде....

Зза статуї показують фани і куртина спадаэ.

АКТ III.

Сцена та сама. Козак ходить поперед статуэю задуманий. На сцену виходить Степан, парубок з України і говорить:

Гаразд Дядьку!

Козак звертаэ увагу на Степана, приходить близше подаэ йому руку і говорить:

Здоров мій милий краяне!

Степан:— Я чув від Ваших унук, що Ви сьвяткуэте нині сьвято Вільної України, тому і зайшов до Вас, щоб разом перебути кілька сих так милих хвиль.

Козак:— Дякую тобі, молодий козаче дуже а дуже сердечно

Що не забуваэш на чужині
Про свій рідний край;
І як довго жити будеш
І про рідню памятай.

Степан:— (Приглядаэсь статуї України і говорить)
Як бачу гарно і пишно Ви прибрали свою Україну

Козак:— А правда що й гарно. Бо і щож милійшого в мене осталось як не наша безталанна Україна. Чи не задеклямував би й ти що Степани тай звеселив се сьвято?

Степан:— Та хибаб що з Кобзаря, батьку!

Козак:— Коли ласка то прошу!

Степан:— (Поволи і поважно деклямуэ — Суботів)

Стоїть в селі Суботові
На горі високій
Домовина України —
Широка, глибока..
Ото церква Богданова;
Там-то він молив ся,
Щоб Москаль добром і лихом
З козаком ділив ся.
Мир душі твоїй, Богдане!-
Не так воно сталось:
Москалики, що зустріли,
То все очухрали, —

Могили вже розривають,
Та грошей шукають;
Льохи твої розкопують
Та тебе-ж і лають,
Що й за труди не находять....
Оттак-то, Богдане!
Занапастив-эси вбогу
Сироту Вкраїну!-
За те ж тобі така дяка...
Церкву-домовину
Нема кому полагодить!
На тій Україні,

На тій самій, що з тобою
Ляха задавила, —
Байстрюки Экатерини
Сараною сіли.
Отаке-то, Зіновію,
Олексіїв друже!
Ти все оддав приятелям,
А їм і байдуже!-
Кажуть, бачиш, що "все-то те
Таки й було наше,
А що ми тілько наймали
Татарам на пашу
Та Полякам".. Може й справді!
Нехай і так буде!
Так сьміються ж з України
Сторонніі люди...
Не смійте ся, чужі люди!
Церква-домовина
Розвалить ся, а з-під неї
Встане Україна
І розвіэ тьму неволї,
Світ правди засьвітить,
І помолять ся на волї
Невольничі дїти!

(Коли Степан докінчуэ деклямацию здалека чути сьпів, який стаэ чим раз голоснійший. Козак і Степан прислухують — на сцену виходить Яків далї сьпіваючи)

Пісня, яку Яків сьпіваэ:—

Повій вітре з України,
Повій вітре в чужий край
Повій вітре не бари ся,
Козаченька привитай.

Ой принеси голосочок,
Соловейка сьпіваночок;
Як щебече тьох, тьох, тьох,
Як щебече тьох, тьох, тьох,

Туди серце моэ тягне
На Вкраїну у мій рай.
Там садочки зелененькі,
Ліс розлогий, буйний гай.

Ой який там голосочок,
Соловейка сьпіваночок;
Як щебече тьох, тьох, тьох,
Як щебече тьох, тьох, тьох,

Яків: — Гараз Дядьку. Я так засьпівав ся що і не завважав Вас.

Козак: — (подав руку Якови і говорить) здоров, здоров Козаче.

Яків: — Гараз і ти Степане, (подаэ йому руку) а відтак і говорить) Я й сподївав ся що тут тебе застану. (Відтак звертаэсь до козака і говорить) Але батьку і гарно вбрали нашу Неньку: О коби більше таких синів як Ви дядьку то й Україна не пропадалаб, тїшилабись веселилабись і ми булиб всї щасливі весели. (Далї деклямуэ "ПІДКОВУ" Тараса Шевченка.)

Було колись—в Українї
Ревіли гармати;
Було колись—Запорожцї
Вміли панувати!

Панували, добували
І славу, і волю,—
Минуло ся: остали ся
Могили по полю!

Високиї ті могили,
Де лягло спочити
Козацькеэ біле тїло,
В китайку повите.

Високиї ті могили
Чорніють, як гори,
Та про волю нишком в полї
З вітрами говорять.

Свідок слави, дідівщини
З вітром розмовляэ,
А внук косу несу в росу,
За ними співаэ.

Було колись—в Україні
Лихо танцювало,
Журба в шинку мед-горілку
Поставцем кружала.

Було колись добре жити
На тій Україні...
А згадаймо! може, серце
Хоч трохи спочине.

Козак: — Як бачу гарно сьпіваэш але й не меньше гарно й деклямуэш.

(Яків звертаэсь в сторону статуї і приглядаэсь її. Степан вирвавши цьвітку зі статуї нюхаэ її.)

Козак: — (звертаючись до обоїх говорить) обіцялись мої діточки-школярики, що надійдуть. Заждіть оттут хвилинку а они будуть тут і розвеселять нас.

Яків: — (починаэ поважно ходити по сцені а відтак і поволеньки повголосом сьпіваэ.)

Тяжко скучно козакови
На чужині жити.
Та щей тяжше в ріднім краю
Ворогам служити.

(Відтак немов збуджений зі задуми вдарившись прутом по холявах сьпіваэ)

Соловейку маленький
В тебе голос тоненький.
Засьпівай но ти мені,
Бо я в чужій стороні.
Повій вітре буйненький,
З України легенький.
Тай принеси мені
Звук рідненький від рідні.
Тай принеси мені
Звук рідненький від рідні.

(Заслона спадаэ).

АКТ IV.

(Сцена та сама. Козак сидить під статуэю і пакаэ файку. Здалека чути сьпів і стук походу).

(Діти сьпівають)

Гей там дітвора руська йде,
Гей там дітвора руська йде,
Гей там дітвора, наші славні козаченьки
Гей машерують раз два три.

(Сьпів і кроки стають виразнійші і на сцену виходять парами діти, (коли можливо найлучше самі хлопці). Двох передних хлопчиків несуть фани, один українську синьо-жовту а другиай тутейшу крайову. Зі заду учитель-провідник даэ команду —

Чета станути стань!
В право в бік!
Готовись до вправ.

Діти розсувають ся і на даний знак сьпівають і роблять вправи.

Гей! там на горі Січ іде,
Гей! малиновий стяг несе,
Гей! малиновий, наше славне товариство
Гей! машеруэ раз, два, три!
Гей! на переді кошовий,
Гей як той орел степовий і т. д.
Гей! а по заду осавул,
Гей! твердий хлопець як той мур і т. д.
Гей! а по боках четарі,
Гей! то сторожі вогневі і т. д.
Гей! отамане батьку наш,
Гей! веди батьку вперед нас і т. д.
Гей! не заллэ нас вражий вал,
Гей! бо з нас кождий радикал і т. д.
Гей! молод хлопче, позір май
Гей! та до Січи приставай — і т. д.
Гей! наша Січа дорога,
Гей! як та мати всім одна — і т. д.
Гей! повій вітре з синїх гір,

Гей! на прапор наш, на топір — і т. д.
Гей! повій вітре зі степів,
Гей! дай нам силу козаків і т. д.
Гей! дай нам силу й відвагу,
Гей! Україні на славу — і т. д.

(Учитель порядкуэ діти в ряд а козак йде з дарунками і роздаэ їх дітям тай поволи говорить..)

Честь Вам діточки, що Ви не забули за мене і за моэ нинї сьвято. Честь, честь вам всїм велика.

Учитель: — (А тепер діточки привитайте Нашого дядька по козацьки. Діти кричуть три рази гура.)

Козак: — Честь Вам маленьки Січовики, що не забули на свою історію. Честь і Вам пане учителю, що виховуэте гарно діти — по козацьки.
А чи не задеклямував би менї що хто з вас. А ну хто перший.

(Декляматор виступаэ остро в перед і деклямуэ.)

Здаэсь рідний сей край менї,
Бо вродив ся в сїм краю..
І звичаю тут навчив ся
І до нинї ту жию.

I люблю я сії люди,
I край э любий сей менї.
I здаэсь вмирати буду
У сїм краю, у сїйріднї.

Та хоть родив ся я тут,
У сїм краю де я тепер;
Однак я й історію знаю
Де дїдо жив і вмер.

Мій прадїд жив на Вкраїнї,
I кров проляв за рідний край.
Тому я й люблю Україну,
I мову тую і звичай.

І хоть жию в родимім краю
Та все таки межи чужими,
Але любов моя сьвята э
Ґорить дещо й для України.

(Козак і иньші плещуть в долоні і говорять славно, славно. Хлопець відходить остро на своэ місце. Тепер виступаэ в перед дівчина і деклямуэ.)

Я вродилась у сім краю,
І вмирати ту думаю.
І хоть мови чужої навчилась
Але й свої ся не цураю.

Я все памятаю слова
Із Кобзара Шевченка.
Він мовою тою писав
Що я говорю до батька.

І иньших кобзарів я знаю,
Що так сьпівали як і я.
За те посьвята моя велика
І любов до них моя.

Їх мучили на Вкраїні,
За свій нарід в борбі лягли.
Они боролись за Вкраїну
І для України житэ дали.

Та я не знаю України,
І на Україні не була.
Та з історії я знаю,
Тай так Україну я злюбила.

Для України я не прислужусь,
Як мої прислужились батьки.
За се сьвячу для України
Свою любов і всі гадки.

(Декляматорка відходить на своэ місце а козак і инь-

ші плещуть і говорять славно, славно. Козак эще раз говорить.)

Славно, славно діти!
Недармо кажуть слова Енейди:
Любов вітчини де горить
Там сила вража не устоїть.

Там грудь сильнійша від гармат
Там жизнь — альтин — а смерть — копійка,
Там рицар всякий паробійка.
Козак там чортови не брат.

Учитель: — А ну дядьку козаче розкажіть дещо отсим діточкам про сю нашу славну Україну. Вониб цікаві і раді послухати. Скажіть дещо эсли Ваша ласка дядьку?

Козак: —

Україна се город
Город прикрасний і великий,
Повний дерев садовини,
Ліси чудно зеленіють
Дуби, граби і ліщини.

Цьвітів повно, гарні рожі,
Дівчат всюди й хлопці гожі.
І ви діти памятайте
Виростайте як ті рожі,

Будьте чемні і зичливі
Щоб любили вас в чужині
Щоб не слави і погорди
Не придбали Україні.

(Козак підходить близше до дітий і говорить).

Нуже діти треба знати
Нині Сьвято України.
Тра на славу засьпівати
Хоть ми тутки на чужині.

(Козак починаэ "Боже Великий Эдиний" а діти помага-

ють. Фани показують ся ззa статуї а Україна кидаэ і обсипаэ діти цьвітами.)

Боже великий эдиний, Русь Україну храни,
Волї і світу проміня, Ти її осїни.
Світлом науки і зная, нас дітий просвіти,
В чистій любови до краю. Ти нас Боже зрости.
Молимось Боже эдиний, Русь Україну храни.
Всї свої ласки, щедроти, Ти на люд наш зверни
Дай йому волю, дай йому долю,
Дай доброго світа, щастя, дай Боже народу
І многая, многая літа!...

(Конець).

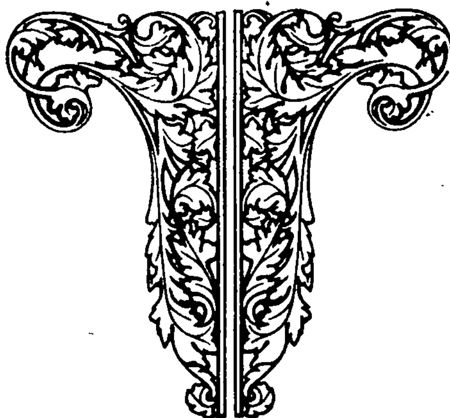

ВЕФЛИЭМСЬКА НІЧ.

В одній дії.

ОСОБИ.

Жовніри оуружені.
Ангел в білім убраню і з крилами..
Цар Ірод, з короною.
Цар І., без бороди, чорний на лици.
Цар II., з бородою.
Цар III., з бородою.
Жид зі сивою бородою.
Чорт, з вилами, хвостом і ланцами.
Смерть в простиралї з косою.

Жовнір: — Маю честь повідомити, що хочемо загостити до Вас з Різдвяною колядою..

Ангел: — (входить з дзвінком до хати і вінчуэ)

Дивна весна, розцьвіт в очи
Де Ангел несе сьвітло о півночи.
Ангели радісно сьпівають
Маленьке Дитятько витають..
Тая дитина з неба йде
І мир всім людям зі собою несе.

Христос Раждаэ ся.

(Цар Ірод входить до хати і сїдаэ на крісло посередині хати жовніри стоять кругом него. Ангел зачинаэ колядувати і всї йому помагають.)

Весела сьвіту новина:
Породила Діва Сина!
З неба ангельські голоси
Славять Бога по всї часи:
"Сьвят, сьвят, сьвят Господь!" взивають,
Творця сьвіта величають.

Добрі вбогі пастирі
Славять Бога, з ними німі
Бидлята ниць на колїна
Падуть, і враз вся зьвірина.

Йосиф ся нині радуэ.
На руках Бога пістуэ,
І Діва ся утішаэ,
Сіном Христа покриваэ.
Віл і осел огрівають,
Поклін Эму свій віддають.
Сіно красше як лелія,
Що на нім Бога Мария
Всему сьвіту породила,
Сьвіт з неволї свободила.

Ідуть з сходу славні царі,
Говорять: Ми везем дари.
Де Дитина спочиваэ?
Зьвізда ся від сонця сходу
Зьвізду Эго кождий знаэ.
Веде царів ко Господу.
О чудесне Бога діло!
Прийми миро і кадило
В руки, Христе, прийми злато,
А нас благослови за то!

Ірод лютий тоэ чуэ,
В злобі своїй вирокуэ!
Най Дитина чоловіча
Згине від острого меча;
Бо маэ ся народити,
Що во віки буде жити.
Від грудий діти стинаэ,
І жадному не прощаэ;
Матери гірко ридають,
На смерть дітий споглядають.

Вифлеэме, ти негідний!
Ото Син эдинородний
До Эгипта утїкаэ.
Мати к собі притуляэ,
Старець осла підганяэ..
Ангел перестерігаэ.

О Іроде, лютий пане!
По твойому ся не стане;
Бо Христос, цар всего сьвіта,
Буде жити по всї літа.

Славім Бога безсмертного,
Що родив ся нам убого
І Матїр Эго сьвятую,
Марию, Діву чистую,
Що на сьвіт Царя видала:
Най буде Їй честь і хвала !
Тобі приносим пісьнь щиру,
Благослови всему міру
І нам грішним, що сьпівають,
На віки Тя величають.

(По колядї Ангел вінчуэ)
З Вефлиэму прийшла сьвіту новина,
Де Діва чиста породила сина.
Там віл з ослом приклякаэ
І духом своїм дитя огріваэ.

Йосиф старець тим ся утїшаэ
І дитя Ісуса смиренно благаэ,
Щоб дав на сьвітї мирно прожити
А по смерти царства доступити..
Христос Раждаэ ся.

(По сім ангел збираэ коляду. З надвору чути коляду Трох царів, які входять до хати. Три царі колядують: На небі зірка).

На небі зірка ясна засяла:
І ясним сьвітлом сияэ;
Хвиля спасеня нам завитала:
Бог в Вифлеэмі раждаэсь,
Щоб землю з небом в одно злучити.
Христос родив ся: "Славіте!" (2)

В біднім вертепі, в яслах на сїні
Спочив Владика, Цар сьвіта.
Тому до него спішім всї нинї,
Нашого жде він привіта,
Спішім любовю Эго огріти.
Христос родив ся: "Славіте!" (2)

Благослови нас, Дитятко Боже,
Дари нас нинї любовю,
Най ціла пекла сила не зможе
Нас розділити з Тобою,
Благослови нас, ми-ж Твої діти.
Христос родив ся: "Славіте!" (2)

Цар І.: — Славний царю Іроде!
Три царі зьвіздарі
Нову зьвізду на небі вздріли
І за нею в дорогу пустились
І аж в твій край добились.
Чи знаэш Ти
І чи чув ти,
Де цар сьвіта ся народив
Щоб всїм сьвітом верховодив.

Ірод: — (здивований) Цар сьвіта? . . .

Цар ІІ.: — Нам зьвізда ясна звістила,
Що на небі ся зявила.
Ми за зьвіздою поспішаэм
І тебе щиро тут благаэм,
Щоб дорогу нам показати
І царя сьвіта привитати..

Цар III.: — Ми царі зьвіздарі
Зі всходу приспіли,
Щоб тебе в радости узріти,
Бо в твоїм краю весь люд звеселив ся
Бо цар всего сьвіта на світ народив ся.
Ми царя всего сьвіта
Хочемо щиро привитати
Щоб Йому з душі
Свій поклїн віддати.

Ірод: — (махаэ головою а відтак з горда до жовнїрів приказуэ.)
Лицарі мої ! . . . .
(Жовнїри враз приступають близше Ірода.)

Ірод: — В мій край поспішайте,
Мудрцїв зволїкайте,
Щоб книги зносили
Царя всего сьвіта
Рождество звістили.

(Жовнїри враз відходить. Зараз один жовнїр входить до хати за ним йде старий жид-мудрець, а за жидом знова жовнїр і всї три стають перед царем Іродом.)

Ірод: — Я э цар, що царом над вами
І розкази пишу з печатками.
(Жид махаэ головою)
Якнайскорше о новім царю звіщай,
А нї то смертию тут сейчас лягай
(Жид отвираэ книгу і починаэ шукати, а жовнїри подають ся крок взад.)

Жид: — Цар всего сьвіта!...
Ох, яке то воно
Менї дубом волося стало.
(Ірод нахиляэ ухо до жида..)

Жид: — З під мошки хати
Всї канони будуть стояти
А Мошко лабати
Буде тим командурувати.

(Ірод похмурений гордо махаэ головою і далї слухаэ.)

Жид: — **Мошки і Срульки. . .**
Яке оно страшне
Цар всего сьвіта буде сумне!

Ірод: — Читай скорійше, де цар сьвіта народив ся.

Жид: — Ох, вай, вай яке оно страшне.
Сей цар сьвіта
На всім сьвіті буде панувати,
І Тебе наш царю
Буде із трона скидати.

Ірод: — Проч Сатано! . . .
Геть возміть звідси його,
І в тюрму сейчас посадіть
Як ні то де цар сьвіта
Сейчас мені скажи.

Жид: — Ну, ну, цар сьвіта
Буде в Вефлеємі міста.

Ірод до царів: — В Вефлеэм поспішайте
Поклін царю віддайте
Назад повертайте
І мені звіщайте.

(Царі відходять з колядою).

Во Вифлеэмі нині новина:
Пречиста Діва зродила Сина.
(2) В яслах повитий поміж бидляти
Спочив на сіні Бог необнятий.

Вже Херувими славу співають,
Ангелські хори Пана витають.
Пастир убогий несе, що може,
Щоб подарити дитятко Боже.

А ясна зоря сьвіту голосить,
Месия радість, щастэ приносить
(2) До Вифлеэма спішіть всі нині
Бога витайте в бідній Дитині.

За сьвітлом зірки десь аж зі сходу
Йдуть три Владики з княжого роду.
(2) Золото, дари, кадило, миро
Враз з серцем несуть в офіру щиро.

Ісусе милий, ми не богаті,
Золота дарів, не можем дати,
(2) Но дар ціннійший несем від мира
Се віра серця і любов щира.

Глянь оком щирим, о Божий Сину,
На руську землю, руську родину,
(2) Зішли їй з неба дар превеликий,
Щоб Тя славила по вічні віки.

Ірод: — Лицарі мої!
(Жовніри враз остро приступають. Жид складаэ свою книжку і не знаэ де сховатись..)
Ірод: — В Вефлеэм поспішайте..
Всім дволітним дітям голови стинайте
І навіть моэму синкови,
Голови також не лишайте.
(Жовніри відходять і сейчас вертають ся.)
Жовнір: — Твій розказ ми сповнили,
Три тисяч дітий убили
І твого синка також не лишили.
(Жовніри подають ся взад)
Ірод: — (зажурений) Ох біда мені Іродови
Лукавому цареви.
Я був царем над царями
Паном над панами
Тепер розпука за моім сином
Рве серце шматками.
(Ірод попадаэ в розпуку і пробиваэ себе ножем).
(Жид бігаэ по хаті і кричить) ой, вай, вай!
(Смерть за дверми, на дворі клепаэ косу відтак острить її і входить острячи косу до середини.)
Жид: — (Кричить) ох, вай, вай.

Смерть: — Ага ти тут царю Іроди,
Сім літ за Тобою ходила
Сім пар ходаків зносила,
І аж тепер тебе дістала.
(Смерть тягне косою по шиї Ірода..)
Жид: — Ох, вай, вай.
(Чорт вбігаэ до хати і крутячись по хаті кричить.)
Десь тут душа сира смердить!
Смерть: — Моя душа, твоэ тіло
Бо мені так ся хотіло.
(Чорт з вилами до смерти.)
Твоя душа, моэ тіло
Щоби тутки не смерділо..
(Чорт бере скоро Ірода і тягне на двір сьпіваючи..
Га ча-ча, га чача,
Злапав дітько богача.
(Всї виходять на двір).

ЗМІСТ КОБЗАРЯ.

ІВАН ФРАНКО.

БАТЬКІВЩИНА
і
ИНШІ ОПОВІДАНЯ.

Едмонтон, Алберта 1919 р.
НАКЛАДОМ І ДРУКОМ "НОВИН"
9620 — 109 Ave.

Передне слово.

Ще в початку 1877 р., працюючи над рядом „Борислав ських оповідань" я почув, що думка представити побут бориславських робітників та підприємців у ряді оповідань, розширяє ся в тім напрямі, щоб у більших або менших оповіданях змалювати побут галицької Руси в ріжних околицях, у ріжних суспільних верствах та родах занять. Мали се бути „Галицькі образки", в яких би обік етноґрафічного та побутового матеріялу виступали також певні псіхольоґічні проблеми. Матеріялом до них могли служити поперед усього мої власні спомини та спостереженя, а по части також оповіданя инших людий. В першій половині 1877 р. були написані три оповіданя в тім роді, з яких два, „Лесишина челядь" і „Два приятелї" були тогож року надруковані в „Дністрянцї", альманаху студентського товариства „Академическій кружок", а найвчаснійше з них написане, „Вугляр", якось незамітно для мене вийшло з моїх рук, так що я й забув про нього і здивував ся не мало, побачивши його аж у початку 1919 р в перших числах двотижневника „Будучність". Видавець того двотижневника, д. Микота Венґжин, якому я за недозволене мною опубліковане мойого оповіданя зробив досить прикрий виговір не пояснив менї, відки й яким способом дістав мій рукопись. Се перше видане було доконане зі зміною первісного етимольоґічного правопису на фонетику, але при тім із досить численними помилками, які я тепер повиправляв приготовляючи се оповідане для друку в отсїй збірцї.

Досить показна серія галицьких образків війшла в мою збірку „В потї чола" — двацять оповідань. Сїй збірцї пощастило о-стілько, що вона зараз по виданю була дозволена для ввозу і продажі в Росії, що тодї в часї панованя надзвичайно

строї цензури, особливо супроти українського слова, було рідким, майже одиноким у своїм роді явищтм. Значно пізнійшт, коли перше видане розійшло ся, а цензурні тиски в Росії полекшали, ся моя збірка вийшла в Київі новим виданем без моїх поправок у двох томиках, в р. 1903, а також окремою книжкою в російськім перекладі. Значна часть оповідань із тої збірки була друкована також у ріжних польских, чеських, мадярських та німецьких птріодичних або книжкових виданях

Розпочавши в р. 1902, після умови з д. А. Хойнацьким, збірне видане моїх оповідань, що мало обняти 12 томиків, кождий по 12—15 аркушів друку, я розбив збірку „В поті чола" на кілька ґруп і випускав томик за томиком таким способом, що до оповідань, друкованих уже в збірці „В поті чола" додавав нові або написані, або друковані перед тим у ріжних періодичних часописях і не видавані окремо.

Сего виданя вийшли під фірмою А. Хойнацького чотири томики, а власне:

1. „Добрий заробок і инші оповіданя" 1902, де містять ся крім передмови ось які оповіданя: „Добрий заробок", „Муляр „Сам собі винен", „Слимак", „Історія моеї січкарні", „Домашній промисл", „Довбацюк'; і „У кузні". З них тільки остатнє не входило в збірку „В поті чола".

2. „Панталтха і инші оповіданя" 1902, крім передмови і титулового оповіданя містить іще „Хлопська комісія" та „В тюртмнім шпиталі". Се остатнє ново написане.

3. „Малий Мирон і инші оповіданя" 1903, містить передмову, а далі нариси: „Малий Мирон", „Грицева шкільна наука" „Оловець", „Schon Schreiben';„ „Отец, гуморист", „Гірчичне зерно" і „Борис Граб". Се остатнє було частиною більшої повісти „Не спитавши броду", а два передостатні написані навмисне для сего виданя.

4. „З бурливих літ", перша серія, видана без фірми Хойнацького, але його накладом 1903 р. містить окрім пертдмови два оповіданя: „Різуни" і „Гриць і панич", оба написані пізнійше по виданю збірки „В поті чола". На сьому урвало ся видане А. Хойнацького, дальші два томики тої серії вийшли

вже під фірмою Українсько-руської Видавничої спілки, а власне:

5. „На лоні природи і инші оповіданя", 1905, містить титулове оповіданє, що первісно творило один розділ повісти „Не спитавши броду"; далї „Микитичів дуб", передруковане із другого тома „Славянського Альманаха" видаваного в Віднї в р.р. 1878—9; сей другий том був сконфіскований і не побачив світа, і моє оповіданє видобуте з нього тільки з припадково захованого прокураторського примірника. Далї в сей томик увійшли „Яндруси", перший розділ повісти „Lelum Polelum", „Дріяда", уривок із повісти „Не спитавши броду", „Щука", „Odi profanum vulgus", обі птредруковані з Лїт.-Наук. Вістника р. 1905. далї „Мавка" із „В потї чола", „Під оборогом" написане спеціяльно для сего виданя, „Мій злочин", „У столярнї", „Поєдинок", „Поки рушить поїзд" — передруки з Лїт.-Наук. Вістника і „Сойчине крило", написане спеціяльно для сього виданя.

6. „Манїпулянтка і инші оповіданя", 1906 р. крім титулового оповіданя та нарисів „Лесишина-челядь" і „Між добрими людьми", що всї три входили в збірку „В потї чола" тут поміщено написаний спеціяльно для сього томика драматичний нарис „Чи вдуріла?".

Отся нова збірка зложена також таким способом, тільки з тою ріжницею, що в неї не війшло анї одно оповіданє зі збірки „В потї чола", а натомість входять оповіданя, друковані ріжними часами в ріжних періодичних виданях, із них одно, остатнє в пертекладї з польської мови. За зібранє тих оповідань, якого б я сам у теперішнім моїм станї не міг був доконати, складаю щиру подяку д. М. Мочульському, який з власного почину в часї моєї слабости заняв ся зібранєм і скошованєм тих оповідань. На чолї збірки кладу оповіданє „Батьківщина", один із найпізнїйших моїх белєтрестичних творів, друкований первісно в „Кіевской Старинї" офіціяльним тодїшнїм правописом, т. зв. „романівкою" із численними помилками, а потім фонетикою у „Лїтературно-науковім Вістнику" 1905 р. Оповіданя „Гава і Вовкун" та „Ґенїй", — се частини

моєї недокінченої повісти „Не спитавши броду", якої деякі частини були вже опубліковані в збірнці п. з. „На лоні природи". З фтлєтона „Діла" 1884 р. видобуто оповіданє „Пироги з черницями", а з календаря Просвіти оповіданє „Гершко Гольдмахер", що являєть ся неначе вступною частиною до оповіданя „Гава". Остатнє оповіданє „За-для празника" було надруковане по польськи в соціял-демократичній публікації „Календаж Роботнічи" на рок 1892, виданій у Львові 1891 року.

Хоч як неоднакова літературна вартість сих оповідань, то все таки думаю, що їх збірне виданє не буде зайвим і для теперішньої ґенерації, вже хоч би тому, що в них скрізь, як мтні здаєть ся, віє здоровим духом того тверезого позітівізму, який німецьким терміном можна назвати „Bejahung des Lebens" Може вона явить ся деякою невеличкою ассанацією в шпитальній атмосфері новійшої літературної школи.

Іван Франко.

Львів дня 9. падолиста
1910 року.

БАТЬКІВЩИНА.

(Присьвячую Високоповажаному Хведори Вовку на спомин нашої спільної мандрівки 1904 р. *)

Нашого товариша Опанаса Моримуху прозвали ми ще в ґімназиї Батьківщиною, — не на честь популярної ґазети „Батьківщини", яка тоді ще не виходила, а з иншої причини. Він мав звичай, коли говорив про свойого батька, називати його „батьківщиною"; так само матїр по-за очи називав „материзною", „стрийка", „стрийщиною", і загалом любив жартом перекручувати, або як він казав „підплїшувати" мову. Він степенував добрий, лїпший і лїпшійший; силкував ся написати цифрами число кільканацять, міцно обстоював за численнєм днів назад: нинї, вчора, позавчора, якось, позаякось; боров ся з учителями за ріжницю між слбвом повітрє, яке вважав рівнозначними із німецьким die Pest — чума, і „повітє", що мало значити die Luft, — одним словом, був незвичайний майстер від язика. Він один у цїлій нашій ґімназиї вмів не тільки го-

---

*) Отсе оповіданє написане лїтнїми місяцями р. 1904 в часі вакаційного побуту в ґірських селах Мшанцї старо-самбірського і Дидьові турецького повіту при нагоді етнографічної екскурсії в Бойківщину, в якій я супроводив д. Хведора Вовка, було в осени того самого року друковане в "Кіевськой Старинї" російсько-українським правописом, т. зв. романівкою, і з численними помилками в тексті. За для обмеженого числа читачів того журнала в російській Українї, а тим більше в Галичинї, моє оповіданє, друкованє також у Лїтературно-Науковім Вістнику в початку 1905 р., тут і там відоме досї дуже мало, і се спонукує мене подати його ширшій публицї в новім, поправленім виданю.

ворити по бойківськи, бойківськими словами, формами й акцентом, але знав характерні нюанси говору майже кождого села в околиці Дрогобича. Він приніс і пустив у курс такі діялектольоґічні перли мазурського говору з Рихтич, як „zaprzyj dzwirze", що мало значити „запри двері" і „wyzeni imienie na гірськім діялекті) на пасовиско". Він був добрий ученик і zagumienie", що мало значити „вижени худобу („іміне" в піддобрий товариш, загально люблений за-для свойого доброго гумору, дару удаваня ріжних голосів та висловів, та незліченої сили приказок та дрібних оповідань і анекдотів, якими в хвилях веселости щедро пересипував свою мову.

Його батько, старий Моримуха, був, як казали, заможний селянин із Колодруб, невеличкого наддністрянського села. У нас тамошніх селян називають „Заболотеями", бо вони живуть на рівнині, яку часто заливає Дністер, серед багон та болот, а на дорогах, які ведуть через їх села, болото, як кажуть, не висихає ніколи. „У нас болото святеньке, — говорив було Опанас, — як розчинять з одною паскою, то кисне аж до другої". „Заболотеї" визначають ся також своїм строєм: не носять гунь ані суконних свит, тільки довгі, майже до самої землї полотнянки.

— У нас як котрий сват виросте високий, — говорив було Опанас, — а в станї тонкий, а одягне таку полотнянку, а в половинї перепереже вузким ремінцем, а зігнеть ся в двоє витягаючи ноги з болота, то виглядає зовсїм так, як ціп: ціпивно хтось держить у руцї, а билень кінцем загруз у болотї.

— А чи правда то, що в вас ті полотнянки перуть як не Панталима, то аж знов на Панталима? — питаємо було жартуючи.

— Не правда! — з комічним обуренєм відповідає Опанас. — У нас ніхто не бачив, аби полотнянки прали. Носить доти, доки нижний конець не обігниє з болота. Тодї на колодку, відмірить пядь — тай сокирою цю-цюк! І полотнянка йде на когось меншого замість нової, а більший дістає нову. І так її все направляють, доки з полотнянки не зробить ся лейбик.

Сей дістає найстарша бабенція, що сидить за комином і пряде клоче.

Ми бувало боки зриваємо, регочучись із тих Опанасових вигадок, а Опанас байдуже собі, і не скривить ся, мов щирісіньку правду говорить. Які були відносини Опанаса до батька й матери, ми якось не могли зміркувати. Правда, він по-за очи називав їх жартуючи „батьківщина" та „материзнина", але ніколи ми не чули, щоб він справді кпив із них або нарікав на них. Тільки з боку знали ми, що старий Моримуха був чоловік заможний, але дуже скупий. У нього не було більше дітий, Опанас був одинак. Моримуха дав його до ґімназиї тільки наслідком зусильного намаганя священика та вчителя, але силкував ся надгородити собі ту шкоду не лише тим, що вишукував йому як найдешевшу й найпоганїйшу кватиру, привозив йому скупо сухого хлїба та бульби, або ячмінних круп без омасти, але навіть пізнїйше, коли Опанас заробляв собі приватними лекціями пару ґульденів у місяць, не соромив ся що понеділка випрошувати у нього пару „дудків" то на тютюн для себе, то на топку соли, то на обарінки для вуйчаників та тітчаників дома. І Опанас давав, а для малих вуйчаників та тітчаників і сам купував то колачі то цукерки, то дешеві забавки, та передавав до дому.

Раз тільки витягли ми в нашого Опанаса невеличке оповідане про його батька, тай то треба було його від нього, як то кажуть, клїщами витягати. То так було. Одного понеділка старий Моримуха чомусь не міг приїхати до Дрогобича, і передав цїлотижневий провіянт для сина через якогось сусїда, розповівши йому, де й як має шукати синової кватири. Приходить сваток до нас на кватиру з кобелею в руцї тай питає крізь вікно:

— А чи тут Каганців Панаско?

Ми поприходили зі школи, а Опанаса ще не було.

— Каганців? — перепитуємо. — Тут живе Опанаско, але не Каганець, тільки Моримуха.

— Ну, та той, той, той сам. У нас його називають Каганець

— Ба, та чому? Через що? — питаемо ми зацікавлені.

— Е, та то би довго повідати, а мені нема коли. От, каже, тут йому тато футраш передав. Виберіть із кобелї, бо кобеля моя.

— Та розповіжте бо, чому старого Моримуху називають Каганцем? — налягаемо ми.

Але сусід уже взяв кобелю, натиснув стару соломяну крисаню на потилицю, тай обертаючи ся йти геть, каже:

— Питайте Панаска, він вам скаже, а я не маю коли.

Тай пішов. А коли Опанас прийшов зі школи, ми зараз до нього, як пси до діда на перелазї.

— Чому твого старого називають Каганцем?

— А ви відки се знаете?

— Та був тут ваш сусїд, приніс тобі „футраш", та питав, чи тут Каганців Панаско?

— Ну, то було його питати, відки мою батьківщину прозвали Каганцем.

— Ми питали. Він велїв запитати тебе.

— Ей, дайте менї спокій!.. Я такий голодний, як коли-б у менї дно випало, а вам чорт зна чого захочуеть ся.

— І ми голодні. Та поки обід буде — говори.

— Говоріть ви; я послухаю.

— Нї, зараз кажи, чому твою батьківщину прозвали Каганцем?

— Та чому? — нерадо мовив Опанас. — То колядники збиточники. Прийшли колядувати під наші вікна, а тато не мав дрібних.

— А може не хотїв дати? — втрутив хтось.

— А може й не хотїв, — згодив ся Опанас. — Досить, устав з лави тай стукае до вікна, нїби-то не треба. А колядники кричать: „Татусю, таж то Різдво Христове, раз у рік свято! Годить ся колядників приймати". А тато каже: „Вже були трої".

— А то певно неправда була? — втрутив знов хтось з боку

— Та може й неправда. Або я знаю! — згодив ся Опанас.

— А колядники не хочуть уступити ся. А тато до них: „А будете колядувати за каганець вівса?" Як почули колядники таку ціну, то зразу в сміх, потім помуркотіли щось поміж собою, а потім крикнули: „Будемо!" — тай заколядували.

Опанас урвав, мов на раз похопивши ся, що за далеко забіг у своїм оповіданю.

— Ну, як заколядували? — питаємо.

— Або я знаю, — каже якогось несміло Опанас.

— Знаєш, знаєш! — кричимо. — По носї тобі видно, що брешеш! Зараз говори, як заколядували.

— Але ви будете з мене кпити.

— Нї, слово чести, що не будемо.

— Або з моєї батьківщини.

— Нї, нї, говори сміло!

— Та як заколядували! Там між ними був такий цупкий на вигадки, так той затягнув, а всї за ним, та так мов сокирою рубають.

Бог предвічний народив ся,
Прийшов днесь со небес;
Моримуха так як пес
Розвередив ся.

Тріє цари ідуть со дари:
Парубки співаки,
Раз у рік колядники
Колядували.

Тріє цари, де ви йдете?
Тай ідіть далї в світ,
Бо у мене гроший нїт,
Дармо ревете.

Звізда ясна обявила ся...
А я вам хиба дам
За колядку співакам
Каганець вівса.

Слава Богу, вже й піснї кінець!
Нам овес, а ти пес,

Та вже будеш вік увесь
І сам Каганець.

-- Ну, але вже колядники не дожидали того вівса. Вибігли до них татуньо з палицею, а вони лиш по за хату зл потіли, як коні. І ще тої самої ночи нова колядка пішла скрізь по селу, і від тоді татуня прозвали Каганцем Уже вониї до попа і до війта на скаргу ходили, та що з того, ще їх наганьбили, а того, що їм прилїпили злі язики, вже до смерти нїяка людська сила їм не відійме.

Опанас розговорив ся, та коли скінчив і замовк, ми могли зміркувати, що йому й самому не мило було, що так розбалакав ся. Кілька день потім він був якийсь квасний та незадоволений і на всякі питаня відповідав нерадо, просто кажучи відбуркував ся. Так і видно було, що сам собі вразив якесьболюче місце і не міг дарувати собі того. Була у нього якась тиха амбіція, що раз ображена огорожувала ся мовчанкою, особливо коли та враза доторкала його улюбленої „батьківщини".

З часом я переконав ся одначе, що назвою „батьківщина" він обіймав не так своїх родичів та свояків, як радше щось неособове, хоч не можна сказати щоб абстрактне. Я мав нагоду раз підчас вакаций загостити до нього до дому. Після мойого рідного Підгіря його рідне село, положене на болотистій Дністравій долинї, серед лоз та очеретів, видало ся менї страшенно нецікавим та одноманїтним. Низенькі хати, низенькі плоти, коряві верби, чорні вільхи по над берегами грузьких річок, і рівнина-рівнина, поперетинана бездонними болотами, стругами, та охабами, все те якось давило мою душу, навівало сум і нудоту. А мій Опанас бігав по тій сумній околиці оживлений, веселий, щасливий, що я й пзнати не міг того тихого, мало говіркого та задуманого хлопця, яким він був у Дрогобичі. Він увесь день тягав мене по вбогім садку довкола своєї батьківської хати, оповідав менї історію кождого дерева, кождого кôрчика, кождого рівчака і кождої кладки. Він зназ кожду стежку на непереглядній наддністрянській сіножати, кож

ду баюрку і кождий закрут ріки, знав, у якім очереті гніздять ся дикі качки, а де можна знайти достиглі ягоди смородини. Кожду грушку на межи, кождий корч жостелї серед тернини над річкою, кождий китях калинових ягід, навислий над водою і кожду темнобагрову „павку" на очереті він витав радісними окриками, як старих знайомих. І всюди він умів щось цікаве оповісти, з кождою дрібницею вязав ся якийсь момент його житя: „Оттут ми тої а тої осени зловили журавля на нічлїзї". „Оттут моя батьківщина торік чепила величезного щупака: Жид у коршмі не торгуючи ся дав два папірки". „Оттуди треба йти навпростець до Луки".. „Оттут менї раз трапило ся те й те". Він не вгавав весь час мойого побуту, був невтомний, бігаючи зо мною скрізь і оповідаючи про все, а все було цікаве-прецікаве для нього. Сей мій невеличкий побут у його селї дав менї ключ до розуміня його вдачі, його тихої і глубокої пристрасти, що була, можна сказати, основною нотою його житя. Я ще ніколи не бачив хлопця, щоб так горячо любив свій рідний куток, так зжив ся з ним і весь жив у нім, і мене дивувало тодї лиш одно: як можна було так усею душею привязати ся до такого мізерного, сумного, однотонного та нічим не визначного місця, як ота його славетна „батьківщина".

II.

Я пішов на унїверситет двома роками швидше від Опанаса Моримухи, тай потім якось не зійшов ся з ним близше. Я знав лише, що він здав матуру, на жаданє свойого батька записав ся до духовної семинариї, хоч не почував у собі ніякісінької охоти до духовного стану, та швидко якось виступив із семинариї та переписав ся на фільософію. Якось по роцї я довідав ся припадково, що обоє старі Моримухи померли, так що Опанас лишив ся одиноким спадкоємцем своєї батьківщини. Швидко потім я зовсїм стратив з очий Опанаса. Він якось щез зі Львова, і нїхто з його близших знайомих, у кого я перепитував за ним, не міг сказати менї нїчого про те, куди він подїв ся. В першій хвилї я подумав було, що він покинув унї-

верситет, до якого його нічогісінько не тягло, і пішов на село на батьківське господарство. Я вже збирав ся „на хибив-трафив” написати йому лист і поздоровити його з улюбленим сільським житєм, коли одного разу здибав у Львові кількох селян із того села і почав розпитувати їх про Опанаса. Вони зразу не розуміли, про кого я питаю, а далї один догадливійший гукнув:

— А, се ви про Панаска! Про Каганцьового Панаска! Ого, зійшов наш Панаско на пси.

— Е, нї, куме, — перебив йому другий. — Не ладно так казати. Хто ще знає, що з ним стало ся. Я гадаю, що він подав ся на пана.

— Як же се так? — запитав я. — Один каже, що зійшов на пси, а другий, що подав ся на пана.

— Та то на одно вийде, — мовив перший селянин, очевидно більше жартливої вдачі. — Бачите, скоро вмер старий Каганець, Панаско приїхав, і аби вам слово сказав кому, порадив ся чи що, а він просто до Жида, тай бух! — продав усю свою батьківщину.

— Тай ще як продав! За пів-дармо! Так як би хотїв з рук позбути ся! — з жалем крикнув другий.

— Се правда. Як би був до нас обізвав ся, ми булиб йому дали без торгу десять тисяч. Бо там, пане, маєтки були! А Жид за пять тисяч узяв. А скоро гроші в жменю, наш Панаско сїв на ту саму жидівську таратайку, якою приїхав, тай дмухнув із села.

Наші люди аж тодї довідали ся про його вчинок, як виїздив. У селї крик зчинив ся. Повибігали з хат баби, чоловіки, кленуть Панаска, гукають за ним: „Юда, Юда! Батьківщину продав!'; Далї молодші за грудки, за камінцї, давай шнурляти за ним, та все кричать; „Юда! Юда!” А стара Безкрилиха вискочила зі свого обістя, стала серед дороги перед його фірою та кричить: „Панаску їдеш уже? Та чекай, іди на цвинтар, вели відкопати тата та покласти по людськи, бо він у гробі перевернув ся!” Але фірман-Жид штовхнув стару ди-

шлем у груди, перевернув у сніг, бо то зимою діяло ся, тай погнав сьвітами. І від тодї вже ми не бачили Панаска і не чули, що стало ся з ним.

— Та вже певно, що добра йому не буде! — задумано мовив другий селянин. — Деж би Пан Біг міг благословити такого чоловіка!

От ся відомість була для мене такою несподїванкою, що довго я по просту не міг отямити ся. Як то, — думалось менї, той Опанас, що, бачилось, так усїм серцем і всею душею прилип був до своєї батьківщини, жив у нїй думками і жив нею, — він мав би нї з сього нї з того продати її тай ще Жидови! Відомість була неправдоподібна, дика, та про те сумнївати ся про її правдивість не було нїякої можности. Я пробував вдумувати ся в її причини, та не міг нїчого придумати. Вчинок Опанаса був для мене загадкою, над якої розвязанєм я мучив ся досить довго, та не догадавши ся нїчого, покинув думати, хоч у глубинї душі якось не важив ся з повним переконанєм повторити окрику: „Юда! продав батьківщину!"

III.

Від того часу минуло десять літ. Доля кидала мене в ріжні боки, водила по ріжних закутках нашого краю і робила зо мною всїлякі експеріменти, чи, як кажуть, держала зо мною тверду школу. Одна її лекція завела мене в один із найглухійших закутків наших гір, до села, позбавленого всякої комунїкациї доступного звичайно хиба верхи, або зимою, саньми, затесаного між великими лїсами, крутими горами і рвучою гірською рікою. В чудовій затишнїй долинї, обставлене темними стїнами лїсів, лежало невелечке сельце, радше подібне до пустельницького скита, нїж до новочасної оселї, тим хиба новочасне, що в ньому невилазно гнїздила ся зовсїм не ідїллїчна біднота, бруд, убожество та темнота. Сельце з невеликою церковцею на однім горбику і з просторою та невимовною брудною коршмою внизу при одинокій вулицї, що заразом була ложищем маленького гірського потока, тулило ся як сирота одним своїм кінцем до чорного бору, другим губило ся в яру

над рікою. Від хаток, неотінених ніякою садовиною, крім верб та смерек, вибігали дві-три стежки на супротилежну гору, в низу покриту худими вівсяними нивками, а далї обгорілими пеньками недавно спаленої „пасїки"*) та корчами ялівцю. Сї стежки — то була одинока комунїкация, що вела з сього сьвітом забутого закутка далї на Бескид і в Угорщину.

Менї доводило ся їхати з Угорщини і минути те село не зупиняючи ся. Ми їхали верхи з провідником-угро-руським парубком із одного пограничного села. Ми поспішали, щоб на вечер добрати ся до найблизшого містечка, та наш плян перемінила ріка. Минулої ночи в горах упав сильний дощ, і коли ми доїхали до ріки, ми побачили здоровий, жовто-каламитний вал, що зі скаженим клекотом, піняючи ся, бючись о береги та котячи, по своюму днї з глухим гуркотом грубе камінє, сунув ся в низ, перериваючи всяку комунїкацию нашого села з дальшим сьвітом.

Коли ми почали зїздити над сам беріжок ріки, з одної хати вийшов чоловік, і побачивши нас почав махати нам обома руками і кричати щось. Хоч і як не далеко було від нас до нього, але за ревом та клекотом води ми не могли розібрати анї одного слова.

— Що, що! — закричав з усеї сили мій провідник.

Чоловік переліз тимчасом два перелази, відчинив лїску і вийшов на вулицю проти нас.

— Та куди там їдете? — запитав він не здоровкаючи ся з ними.

— Хочемо на другий бік, — мовив провідник.

— Та не видите, що вода велика!

— Та видимо. А не покажете нам, куди тут переїхати?

— Хиба перескочите, — мовив чоловік здвигнувши плечима.

— Як то? — запитали ми обидва враз.

*) Пасїкою називають у горах місце, де весною вирубано, а в осени спалено лїс, щоб на весну на тому місці засїяти „збіже", себ то овес.

— А так, що броду не є.

— А може де міст?

— Моста не є.

— А може добра кладка?

— Кладки не є.

— Ну, а так переїхати не можна?

— Камінє несе. Коням ноги потре.

— Ну, то щож нам робити?

— А перечекати, аж вода впаде.

— А коли впаде?

— Чей завтра.

— Значить, доведеть ся ночувати, — мовив я, обертаючи ся до провідника. — Не знаєте, де би тут переночувати? — додав я, обертаючи ся до місцевого чоловіка, бачучи, що мій провідник стоїть заклопотаний та чухає потилицю.

— Та де би? Хиба в коршмі.

Я зирнув питаючим оком на свого провідника. Сей усе стояв, держачи за поводи наших коний, і одною свобідною рукою чухав ся по потилиції.

— Ну, що, Михайле? — запитав я, бачучи, що він не говорить нічого.

— Та нічого, прошу пана.

— Підемо ночувати до коршми?

— Як пан знають. Я не піду.

— А то чому?

— Я вже раз ночував там та закляв ся не ночувати більше.

— А то чому?

— Тут, прошу пана, наскусливійші блощиції на всї гори.

Відповідь була коротка і переконуюча. Я обернув ся знов до місцевого чоловіка.

— А не можна би проситн ся до вашого еґомосця на ніч?

— У нас нема еґомосця. До нас доїздять що дві неділи на відправу.

— А може до якого ґазди?

— Та не знаю. Може би... Лиш не знаю, у кого би?

А потім, подумавши хвилину, він додав: — Хиба би у нашого навчителя.

— У вас хиба є навчитель?

— А є.

— То значить, є й школа?

— А є. Вже пять літ маємо школу.

— А деж той ваш навчитель?

— Та не далеко. Он тут за коршмою.

І він показав нам дорогу. Було справді не далеко. По дорозі, їдучи стежкою по-над потоком, що заступав місце головної сільської вулиці і якого берегом провідник проводив коний, я встиг розпитати у чоловіка, що їх навчитель молодий ще чоловік, живе сам, нежонатий, не виїздить майже нікуди з села, що у нього не буває ніхто чужий і що громада досить задоволена з нього не буває ніхто чужий і що громада досить задоволена з нього, бо вчить „дітваків" пильно, не бє в школі, тай і з людьми людяний: у всьому порадить і не одного й грішми поратує, хоч сам живе бідно. Отак розмовляючи ми дійшли до "чколи", що стояла на крутому березі над потоком. Заїзду до неї не було ніякого, тільки стежка горі невеличким, пустим огородом. Школа була такаж селянська хата під соломою, як і инші, збудована хиба о стільки відмінно від селянських, що складала ся з двох половин, переділених вузкими сіньми. Одна половина з трьома вікнами до города, се була шкільна саля, а друга з двома вікнами — помешкане вчителя. Перед сею половиною огород був скопаний, засаджений яриною, з між якої тут і там виростали гарні щепки яблунь та груш; пліт отінювали густі корчі садженої малини, порічок та „веприн". В однім куті стояла альтанка, отінена густим диким хмелем та обсаджена смерічками. Смерічки, засаджені в два ряди перед дверима, по пять у кождім ряді, заступали місце ґанку. Двері були заперті, але вчителя ми застали в альтані. Пора була літня, вакаційна, і шкільного занятя не було; він очевидно порав ся в своїм огороді, а тепер відпочивав у альтані та покріпляв ся квасним молоком і чорним житнім хлібом.

Я війшов до альтани й поздоровив його. Він мотнув головою, не відповідаючи нічого на моє поздоровлене і не встаючи з місця. Я попросив його переночувати мене і мойого провідника. Він видивив ся на мене якимось тупим поглядом і не перестаючи жовати, дивив ся досить довго, не говорячи анї слова. Я стояв у входї і дивив ся на нього з заклопотанем, не знаючи, як менї бути. На поміч менї прийшов селянин, що припровадив мене.

— Та вже, пане навчителю, будьте ласкаві! Я би й сам переночував панича, але знаєте, в мене тїсно. А в корчмі не хочуть, бо там блощицї.

Учитель поклав ложку, встав і, не кажучи до мене анї слова, вийшов з альтани та пішов до перелаза, за яким стояв мій угроруський провідник з парою коний.

— Ти відки? — запитав він.

— Та з Волівця.

— А багато взяв від панича?

— Та два ринцькі.

— А заплатили тобі?

— Ну, то сїдай на коня і їдь до дому. Ще маєш час доїхати

— Та чому нї? До ночи доїду до своєї границї, а там я вже як дома.

— Ну, то добре. На, маєш десять крейцарів на тютюн. Їдь, а я вже панича проведу, куди треба буде.

Я з не меншим як досї зачудуванєм слухав тої розмови і дивував ся, як се так пан учитель, не розвідавши ся гаразд, розпоряджає ся моїм провідником. Я наблизив ся до нього і сказав:

— Менї би треба до Турки.

— Добре, добре, най він їде, — відповів якось байдужно учитель, навіть не обертаючи ся до мене. І мій провідник поїхав. І місцевий селянин поклонивши ся пішов собі до дому. Ми лишили ся самі.

— Позвольте вам представити ся, — сказав я, знов наближаючи ся до нього.

Він усьміхнув ся якимось силуваним сміхом.

— Ніби я не знаю тебе! За першим разом пізнав. То хиба ти не пізнав мене.

Я придивив ся йому, та не міг пізнати. Се був чоловік на вид 35 літ, з довгою, чорною бородою, трохи згорблений, у літній полотняній блюзї і в таких самих штанах, з якимось не то мелянхолійним, не то заляканим і непритомним видом. Його очи немов уникали вашого погляду, але тоді, коли він не чув на собі вашого погляду, вони спочивали, вперті десь у одну точку, в якусь далечінь, немов відси визирали когось. Я глядів та не міг пізнати його. Він якось скривив ся, далї здвигнув плечима і похилив голову.

— Ну, тай не диво. Давно ми бачили ся. А ти навіть у мене в хатї був. Моримуха Опанас — тямиш?

— Та не може бути! — скрикнув я. — Опанас! Ні, нї за що не пізнав би! Та Господь з тобою! Відки ти тут узяв ся? Вчителюєш? І в такім глухім закутку! І стільки літ я не чував про тебе... Ну, ходи, оповідай, що з тобою?...

Я засипав його питанями, та він похилив голову і якось з під-лоба дивив ся на мене, немов би або не вірив у щиріcть мойого зацікавленя, або міркував над тим, як би викрутити ся від моїх запитань.

IV.

У вечері при лямпі ми сиділи в кімнатї вчителя і розмовляли. У мене знайшов ся чай та цукор, пан учитель роздув огонь та розігрів окріп, і ми згадали старий школярський звичай. попиваючи горячий чай та закусуючи хлїбом та бриндзею. Моримуха їв з апетитом, слухав моїх оповідань, та сам говорив мало. Оповідаючи про спільних знайомих, учителїв та товарищів, я пильно дивив ся на нього, силкуючи ся пізнати давнього Опанаса, та все щось немов перепинювало менї, заслонювало знайомі риси, показувало в привичнім для мене обличі якісь чужі, невідомі менї риси. Я мав таке вражінє, немов би в житю того чоловіка пройшла якась широка й глибока борозна, якою відорано його минуле від теперішнього. Кілька разів менї здавало ся навіть, що в заляканій чи апатичній, души сього нового Опанаса ворушить ся щось, блимає я-

кийсь огник, що рад би освітити сю дивну борозну, що якісь питаня, якісь признаня снують ся у нього на язиці, раді зірвати ся та вилити ся, але якась таємна сила зупиняє, прогонює їх назад у глибину його душі. Я постановив собі допомогти тим боязким пташкам зірвати ся і вилетїти, постановив, як кажуть, легенько потягнути Опанаса за язик.

— А я недавно був у твоїм селї, — закинув я несподївано.

— В моїм, — з якоюсь дрожією в голосї відповів Опанас. І сумно всьміхаючи ся додав: — Де там у мене яке село? Хиба те моє, де я тепер.

— У твоїмріднім, — поправив я. — Там, де твоя батьківщина була.

— Минуло ся, забуло ся!

— І він махнув рукою і звісив голову.

— Ну, але тебе там люди не забули. Хоч нїхто не міг сказати менї, куди ти подів ся.

— Благословляють мене?

— Не можу сказати, щоб так дуже, — мовив я. — А все таки не можуть вийти з дива, що тобі стало ся, що ти так нї сїло, нї впало продав свою батьківщину. А особливо я здивував ся. Адже я знав, як ти любив її.

Опанас кинув ся мов ужалений.

— Ти знав! Що ти знав? Ти міг знати лише частину. А про те...

Він знов махнув рукою і звісив голову.

—Ну, Опанасе, скажи по правдї, що се з тобою стало ся? Так ти якось нї з сього нї з того щез із нашого горізонту, так безслїдно пропав... А ще потім та нагла продаж батьківщини.

— Се не по тім було, а дрібну перед тим, — нервово, мов зачеплений за болюче, втрутив Опанас.

— Ну, то вже чи по тім, чи перед тим, а все таки загадка. Я довідав ся про смерть твоїх старих і думав, що ти пішов сїсти на ґрунтї та господарювати. Вже збирав ся писати тобі на село, коли якось припадком довідав ся від селян, що ти продав усе...

— Ще до того Жидови! — додав він з гірким усміхом.

— І вибрав ся кудись. Зрозумієш і сам, що я не знав, що й думати про се.

— І щож ти думав?

— Нічого не думав. Зупинив ся на тім, що тут якась загадка, якої самою льоґікою не розвяжеш.

— А инші товариші що?

— Якось не доводило ся ні з ким говорити про тебе. Ти в товариствах ніколи не бував.

— Ну, певно, забули! — мовив Опанас. — І добре так.

— Але скажи, що таке тобі стало ся? Йшов у один бік і раптом звернув з дороги, тай гатьта! Немов якась киценька перебігла тобі дорогу.

— Опанас аж підкинув ся, мов ужалений.

— Киценька! Ти тямиш її?

— Кого?

— Адже ти отсе згадав про неї. Значить, знаєш щось. Догадав ся! Чи може чув що від когось? А може вона сама?...

І він з жахом впер в мене очи.

— Вибачай, Опанасе, але я бігме не розумію тебе. Про кого я згадав? Хто такий вона сама?

— Киценька.

— Що за киценька?

— Як то? Не тямиш Киценьки? І не знаєш моєї історії?

— Та нічогісінькож. І про яку се ти киценьку?

— Не тямиш? А, правда, ти не бував у Суберльової.

— Був пару разів.

— Ну, то може пригадаєш. А в тім...

Я пригадав собі каварню Суберльової, що була на розі вулиць Вірменської і Ґродзіцких. Се була нічна кавярня з дамською обслугою, свойого часу ославлене місце гулянок золотої молодіжи. Я заходив туди рідко і то лише в день, тому й не диво, що назва Киценьки не сказала мені нічого.

— Там була одна панна, — мовив якось нехотя Опанас. — Свого часу славна була. Її звали Киценькою. Брунетка, з роскішним волосем, з чорними, блискучими очима. Лице — кров з молоком. Зуби чудові. На устах усміх такий, що аж за серце хапав. Голос — у розмові, не в співі, бо вона мало

співала — але такого голосу я не чув ніколи. Тай загалом уся вона, кождий її рух, кожда рисочка, кожде слово, кождий позирк її очий — усе в неї було таке, що я від першої хвилї забув себе, все в неї менї видавало ся невиданим і нечуваним, таким, якому нема пари в світї. Не даром кажуть, що закохане — слабість, манія. Коли я побачив її, почув її голос і усміх, на мене найшла така хороба і то в такім сильнім степенї, що я навіть здумати не міг того, щоб їй оперти ся. Знаєш, що я звичайно не був ласий до жіноцтва, анї надто чутливий. Але тодї се наскочило на мене раптом, з такою силою, що я цїлком стратив застанову. Так мов би з лїсової гущавини нараз вийшов на лїсову пожежу. І я станув без власної волї, без сили, без тями. Чув, що судьба заглянула менї в очи і що не втечу від неї.

Опанас зупинив ся. Він аж задихав ся, наговоривши стілько одним духом. На його блїдому лицї запалав горячий румянець, мов і справдї випечений пожежою. Він говорив з очима вступленими в землю, немов углубляв ся в своє внутрішнє житє і бояв ся глянути менї в очи, щоб я крізь них не заглянув йому в душу. Помовчавши трохи та сербнувши чаю, він заговорив знов, проти свого звичаю сквапно, уривано, немов ловлячи образи, що несли ся по овидї його душі мов дощові хмари.

— Я не був частим гостем у Суберльової. Але раз засидїв ся до пізного вечера. Сиджу за ґазетою, коли підвів очи, побачив її. Витріщив очи, мов сам собі не вірив. Зачудуванє — се було перше, найсильнїйше чутє, яке опанувало мою душу. „Невже"! „Чи справдї"! — Такі питаня вертїли ся в моїй голові, мов сухе листє в осїнному вітрі. Я сидїв і дивив ся на неї. Коли вона проходила поміж столами, мої очи бігали за нею, які вірні собаки за паном. Коли наближала ся до мене, мене кидало в жар, пробігало дрожю. Коли вона щезала, я сидїв мов оглушений і ждав її. Минала година за годиною у мене навіть не ворушила ся думка в голові, щоб іти кудись Йти? Куди йти, коли тут був увесь світ, було сонце, було житє. Десь коло одинацятої прийшли деякі товариші, вже добре підпиті, з голосним реготом, веселі, співучі. Вони позасїдали

при двох столах, замовили цілу масу коняків, а побачивши мене, притягли мене до себе. Вона війшла, несучи замовлені коняки.

— А, Киценька! — закричали вони і почали тиснути ся до неї. — „Сервус", Кицю! Як ся маєш? Здорова була! "Ві ґец"?

Десятки рук простягли ся до неї, одні брали чарки з коняком, инші тисли ся до її грудий, рук, плечий, стану, доторкали ся її, щипали її. Я весь тремтів, стояв, мов обсипаний приском. У мене в голові шуміло, немов мене оглушено довбнею. А вона йшла спокійно, байдужна на всі безсоромні рухи, дотики та окрики. На її лиці грала якась маєстатична усмішка, немов увесь отой пяний гармідер не досягав до її пят, не міг доторкнути ся до неї, ані тим менше опоганити її. Я також узяв чарку з її рук і почув при тім, як її очи спочили на мені. Я затремтів увесь, кров ударила мені до голови, і та чарка коняку полила ся в моє нутро мов огненна течія. Я якось безтямно зажадав ще одної „колїйки;', а далї не тямлю, що діяло ся зі мною. Знаю лише, що у мене, в кишені було двацять ґульденів, із яких я другого дня не знайшов ані цента, що ми ревли пісень і перекидали ся цинїчними жартами, що вона сиділа у мене на колїнах і торгала мене за вуха, а я плакав, цілував її руки і безтямно белькотав: — Киценько! Житє мое! Киценько!

Хто, коли й як завів мене до дому, роздяг і поклав до ліжка, я й доси не знаю. Я прокинув ся другого дня аж десь над вечером з тріскучим болем голови. В горлї щось пекло, в ухах шуміло, і я не міг отямити ся, де я і що було зо мною. Та коли нарештї я зволїк ся з ліжка і вимочив голову в водї, менї почала вертати память прожитої ночи. Я не почував нї сорому, нї жалю, не міркував нї про що, хиба про те, що у мене нема гроший, щоб і сеї ночі бачити її, бути з нею. Та се була не велика ще турбота. Я одним позирком обміркував що з моєї ґардероби можна продати, щоб добути гроші. Книжки, розумієть ся, без нїякого міркованя пішли зараз „на гебраіку". Пішов і годинник. О десятій я вже сидів у каварнї і знов мучив ся: і горів, і тремтів, дивлячи ся на неї. Вона хо-

дила поміж столами, гарна, маєстатична; ані сліду втоми, пеперепою, невиспаної ночи не було видно на її непорочно чистім, дитячо-невиннім лиці. На мене вона якось не дивила ся, а може тільки робила такий вид, немов не бачить, не пізнає мене. Я просидів отак мовчки до першої години, пив, одну чарку по другій і не осмілював ся заговорити до неї, та й вона не чіпала мене, хоч тут то там поблизу мене лунав її сріблистий сміх, коли до неї заговорювали або зачіпали її знайомі паничі. По першій я вийшов із кавярні і пішошв до дому.

Почало ся для мене житє від ночи до ночи. Я покинув ходити на університет, покинув думати про себе, про свою будущину, жив тільки тим, що бачив її, ловив вухом її сьміх та її слова, думав про неї. Після тої першої ночи я не пробував заговорити до неї, тай вона, бачучи, що я не пю і не сиплю грішми, не цікавила ся мною і немов зовсім не добачала мене. Та мені про се було байдуже. Я не був заздрісний, коли инші жартували з нею, обіймали, щипали або цілували її. Я, бачилось, навіть не любив її так, як люблять закохані. Я тільки почував невідхильну потребу що дня бачити її, так як почуваємо потребу світла та повітря.

V.

Ми допили чай, але спати нам не хотіло ся. Мені цікаво було дослухати до кінця Опанасову драму, в якій для мене виявляла ся чим раз яркійше вся його тиха, та глибоко пристрасна натура. А Опанас очевидячки рад був, що може перед кимось висповідати ся, що знайшов слухача, який розуміє його і симпатизує з ним. Він потер долонею чоло, поглядів на мене якийсь час недовірливо, немов бояв ся мойого осуду, але не бачучи на моїм лиці нічого такого, що могло би знеохотити його, відвернув ся знов очима до кута і почав тихим голосом:

— Сказати тобі по правді, все те, що далї стало ся зі мною, се був якийсь такий чортівський танець, що я й досї не приберу йому назви. Иноді мені здаєть ся, що то був сон, що я від тоді й доси сплю і ось-ось прокинув ся таким самим студентом, яким був тоді, коли побачив Киценьку. А иншим разом я готов вірити в чудо, в призначенє, в чари, в що хо-

чеш, так неправдоподібним видаєть ся мені все те що тоді стало ся зі мною. Зрозумієш, що й оповісти тобі всю отсю історію не зумію докладно. Мабуть не одно важне діло шмигало поуз мене, а я й не завважував його, і навпаки, моя увага не раз серед того шаленого виру подій зупиняла ся на маловажних дрібницях, на привидах, із яких потім годі було зліпити щось ціле та природне.

Почало ся з того, що одного дня я одержав із дому телеґраму. "Приїзджай зараз. Твій тато". Щось немов торкнуло мене в души, коли я прочитав ті слова. Але телеґраму я одержав о десятій годині вечером, саме коли вибирав ся до кавярні Суберльової, щоб пасти свої очи видом Киценьки. У мене тремтіли руки. Я кинув телеґраму на стіл, не думаючи про неї, натиснув шапку на вуха, бо на дворі ревла та свистіла хуртовина і била в очи снігом, і побіг вулицями. У мене було ще в кишені кілька ґульденів, одержаних за продаж годинника. За пів години я сидів уже в кавярні серед клубів диму та пяного гамору, пив чорну каву читав ґазети, а властиво читав иноді очима надруковані сторінки, а сам ненастанно глядів на двері, якими мала війти вона. Але минула десята — вона не приходила, минула одинайцята — її не було, минула дванайцята — Киценьки ні слуху ні духу. Я сидів мов у горячці, пив одну чарку за другою, в голові у мене шуміло, перед очима скакали друковані букви з ґазет, які я держав у руках, та думка не клеїла ся в моїй голові. Нарешті по важкій боротьбі з самим собою, я зважив ся запитати у одної з тих панночок, які услугували сьогодні, що стало ся з Киценькою?

— О, вона вже не прийде сюди! — весело відповіла панна, сідаючи біля мене і дмухаючи мені дим із своєї папіроски просто в очи.

— А то чому!

— А вам цікаво знати?

— А вжеж цікаво.

— А мені не цікаво оповідати.

ҐАЛЯ 1-ША.

ҐАЛЯ 2-ГА

— А чого треба щоб вас зацікавити?

— Го, го, богато дечого треба. А поперед усього два келішки коняку, щоб добре бесїдувало ся.

Я велів принести два келішки коняку: Вона стукнула ся зі мною, пригубила свою чарку, а решту вилляла на тацку. Я також лише пригубив і не пив.

— Отже що стало ся з Киценькою?

— Нема її.

— А деж вона?

— А на що вам знати?

— Треба.

— А пощо треба? Так вам вона сподобала ся?

— Та вже чи сподобала ся, чи нї, а треба.

— Е нї, я на таке не пишу ся. Кажіть, подобала ся вам чи нї?

— А вжеж сподобала ся.

— І ви закохані?

— Смертельно.

Мої уста сміяли ся, а за серце стискало щось мов кліщами

— А, коли смертельно... Але пийте! Чому не пєте?

Я випив.

— Ще два коняки! — гукнула вона кельнерови.

— Пан велять? — запитав мене кельнер, не дивлячи ся на неї.

— Так, — сказав я машинально, не зводячи з неї очий.

Вона знов дмухнула менї димом із своєї циґаретки просто в очи.

— Смертельно! Бідний хлопчина! І за що властиво? Ну, скажи, за що ти любиш її?

— А бо я знаю! Так якось трапило ся. Але де вона?

— Може дома.

— Чому не прийшла сюди?

— Бо її відправлено. А може й сама виступила. Сього не знаю.

— А де вона живе?

— Тут же на другім поверсї.

Мене мов штовхнуло щось. Я хотів було в тій самій хвилї відіпхнути свою розмівницю, зірвати ся з місця і без тями бігти кудись, бігти до неї, щоб лиш побачити її, бути на

хвильку близько неї. Та все таки я переміг себе, зробив байдужне лице, покликав кельнера, заплатив і вийшов. Опинивши ся на вулиці я мимовільно обтер собі піт із чола і важко відтхнув, мов вирвав ся зпід тяжкого тягару. Потім я пішов вулицею навманя, силкуючи ся зміркувати, що властиво стало ся і що значить для мене ся новина? Вона покинула службу в кавярні. Чому? Ну, се байдуже. Але вона без служби. Може в прикрім стані? Може її прогнано, скривджено при виплаті? Може у неї стара мати, дрібні сестри та брати, яких вона мусить удержувати? Мені набігали на ум ріжні положеня де дївчина, ніби то пропаща, являла ся героїнею, що жертвувала свою дівочу честь на удержанє своєї рідні. Я постановив собі навідати ся до неї, розпитати у сторожа про її обставини, від дати все, щоб допомогти їй. Я укладав собі ріжні пляни, як доступити до неї, зблизити ся до неї, здобути її довірє, і з тою постановою зайшов до дому, розібрав ся на потемки і ліг спати.

І спав твердо десь до другої по полудни. Мене збудило сильне стуканє до дверий. Листок із телєграмою. Я відчинив, підписав рецепіс, машинально розірвав телеґраму, прочитав. "Приїзди зараз. Твій тато"! Я здивував ся. Що се таке? Яж уже дістав таку телєґраму. Чи се та сама надана через помилку другий раз? У нас почтар иноді напєть ся та перепутає висилку. А коли нї, то що се значить? Чого два рази те саме телєґрафують? Чого приїздити тепер, зимою, в таку фуґу? Зелїзнича станція у нас мала, від неї чотири милї дороги саньми, у мене нема й одежі такої, щоб можна було пускати ся в таку дорогу. Що се може значити? Я тер долонею чоло, мучив ся думками, напив ся води і заснув. А коли прокинув ся десь коло пятої, одинокою моєю думкою була Киценька. Що з нею? Як добрати ся до неї? Де здибати її? Про телєграму я й не думав. Зібрав ся, замкнув покій і вибіг на місто. Пообідавши, я побіг на Вірменську і почав ходити поперед каменицею, надїючи ся здибати Киценьку, коли буде входити або виходити з брами, а тоді вже, — що тоді буде, я й не брав ся думати, але чув у своїй души якусь незломну постанову, якусь непохитну певність, що тоді здобуду ся на якийсь

рішучий крок.

Десь коло семої вона вийшла, гарно одягнена, в барвистім капелюсі з великим струсячим пером. У мене завмерло серце. Я поклонив ся їй, але підійти до неї, заговорити не було ані думки. Вона злегка кивнула мені головою і пішла гордо випрямлена вулицею. Я йшом за нею в віддаленю яких двацятьох кроків. Я не зводив очий із її капелюха, мов моряк із полярної звізди. Мене потручували, мені ставали на ноги, сніг замітав мені очи, та я не зважав ні на що. А вона озирнула ся раз, озирнула ся другий раз і очевидно все пізнавала мене. Що діяло ся в моїй душі в ту пору — страшно подумати. Одинока думка: не вже вона така? Ся думка, така натуральна в данім випадку, вистарчала для мене за ціле пекло. Я біг за нею, весь тремтячи, задиханий, безтямний, а вона, здавало ся, йшла все швидше, віддаляла ся від мене все більше, вибирала самі найлюднійші вулиці, потім вийшла на ринок, пройшла одним боком, вийшла на Трибунальську. Її капелюх чим раз частійше тонув у потоці чужих темних постатий і на раз щез зовсім. І я побіг на перед, кинув ся сюди й туди — нема Киценьки. Мов шалений бігав я по всїх сумежних вулицях, довкола ринку, по Галицькій, по Маріяцькій площі, — ніде не було її. Щезла, мов парою розвіялась. Сніг ліпив чим раз дужчий. Коло десятої почали вулиці пустїти. Я ще якийсь час ходив, мов вартовий, перед брамою, тої камениці, де жила вона, але даремно ходив: Киценьки не було ані сліду. Мабуть вернула до дому швидше. А може знайшла де инший обовязок, що зупиняв її всю ніч? Але де? Нічних кавярень таких, як Суберльової, у Львові не було. Я даремно ломав собі голову і по дванацятій, весь розбитий, утомлений, мокрий і зіпрілий, вернув до дому. Сторож, відчиняючи мені браму, набурчав на мене, що раз-у-раз волочу ся так до пізна, а тут телеґрафний післанець розбивав ся за мною.

Що за лихо з тими телеґрамами? — подумав я і махнув рукою, мов обганяючи ся від влазливої мухи. Але вдумувати ся в положене моєї батьківщини я не мав ані часу, ані охоти, ані сили. Я роздяг ся, весь продрог у нетопленій хатї і, обвинувши ся ковдрою та накинувши ще на ковдру все моє мокре

убране, я лежав дзвонячи зубами та трясучи ся мов у пропасниці, поки важкий сон не наліг на мої повіки.

Рано я прокинув ся з сильним болем голови. Я мав таке чутє, що хтось довбнею бє мене по тїмю. Важко стогнучи, я підвів голову і тільки по хвилї розібрав, що хтось сердито стукає до моїх дверий. Я зволїк ся з ліжка, босими ногами пішов до дверий і відчинив. У клубах морозної пари, що бухнула до покою, стояв возьний від телеґрафу.

— Я вже думав, чи вас не вбито, або чи ви не загоріли? — мовив він. — Пів години стукаю до дверий, тай годї вас добудити ся.

І він подав менї дві телєґрами.

— З одною я вчора не міг вас дождати ся, — пояснив він. Надїю ся, що нема там нїчого пильного.

Я підписав оба рецепіси, дав возному двацять крейцарів, затулив обі телеґрами в жменю, сїчучи зубами, замкнувши двері, закопав ся знов під ковдру. Якась невимовна млість опанувала мене, якесь ослабленє не то тїла, не то волї. Я лежав, як колода, грів ся. Ворухнути рукою або ногою видавало ся менї величезною, надсильною працею. З телєґрамами в жменї я швидко заснув, не розгортавши їх.

Що було далї, не тямлю. Мов крізь сон пригадують ся якісь люті стуканя, якісь голоси, якісь холодні руки, що стискали мене мов клїщами, а далї все заволїкає сїра, непрозора мряка.

VI.

Опанас помовчав хвилю, передихнув, обтер піт, що виступив йому на чоло, і, зирнувши несміло менї менї в очи та переконавши ся, що я не дрімаю, почав оповідати далї.

— Я прокинув ся в шпиталю. Менї сказали, що я пролежав без тями два тижнї. Безтямного спровадили мене сюди. Коли сторож, почувши стогнанє в моїм покою, покликав полїцию, ся виважила двері і велїла забрати мене до шпиталю. Обі телеґрами і пару листів, що прийшли були в часи моєї хороби, знайшов я обік себе в шуфлядї нахткаслика. В однїй телеґрамі були слова: „Благославляю тебе, твій тато”, а в другій відомість про смерть мойого тата. В листї наш гро-

мадський писар доносив мені про те, як мій тато, а зараз по нім моя мама, занедужали на тиф, як обоє бажали конче бачити мене перед смертю, посилали післанця за післанцем до телеґрафу, як тато не діждавши ся мене вмер, а за ним до трох день умерла й мама. Тепер з порученя начальника громади доносив мені, що мою рідну хату опечатано, що тато при свідках полишив для мене все своє добро, що про се вже заявлено до суду, і взивав мене, щоб я як найшвидше зголосив ся обняти в посїдане свою батьківщину.

Я читав ті документи і дивував ся. Мені здавало ся чомусь, що все те мені відоме, що я сам був там, ішов за похороном свойого батька, приняв благословеньство від матері і перебув усе те, що повинен був перебути при такій нагоді. І нїщо тепер не ворушило ся в моїм серцї при тій вісти. Так від разу й вийшло, немов усе те так і мусїло стати ся, і власне тепер, у сю пору. Я почув навіть якесь облекшенє, мов на мені порвали ся якісь пута, що вязали мене, і мов тепер я буду міг свобідно полетїти кудись, розпочати щось таке, про що перед тим навіть не смів подумати. Про Киценьку я неначе зовсїм забув, вона не істнувала для мене, в голові не ворушила ся про неї анї одна думка.

Я пролежав іщѐ кілька день у шпиталї, поки міг вийти на світ. Та скоро тільки я вийшов на вулицю і мене обхопило холодне січневе повітрє і в очах бамигтїли діяменти — відблиски снїгових зірочок, розіскресних сонцем, я в тій самій хвилї почув, як думка про Киценьку, непереможне бажанє летїти до неї, шукати її, кинути їй до ніг усе що маю, віддати себе їй увесь без огляду — опанували всю мою істоту. Ще нетвердими кроками я поспішив на Вірменську і почав вартувати перед брамою, відки надіяв ся виходу Киценьки. Пару годин я ждав даремно, перемерз і пустив ся ходити по вулиці, коли нараз на розї наткнув ся на Киценьку. Вона йшла з ринку. Я з неописаною трівогою поклонив ся і став не наче вкопаний. Вона зиркнула на мене, всміхнула ся, зупинила ся, подумала щось, потім приступила до мене і мовила коротко:

— Ходи до мене!

Я жахнув ся, немов би ось тут коло мене вдарив грім. Та про те я машинально пішов за нею. На другім поверсї у відчинених дверях вона ждала на мене зі свічкою в руцї. Я зупинив ся в нерішучости. Вона взяла мене за руку і потягла за собою, шепнувши одно слово:

— Ходи!

— Я ввійшов. Вона замкнула двері і попросила мене зняти пальто і сїсти собі. Її помешканє складало ся з простого, ясного покою й ниші, де стояло її ліжко. Покій був уряджений як сальоник, обставлений зі смаком, хоч без виставности. На мене дихнуло любе тепло, не знаю чи від натопленої печи, чи від її особи. Вона скинула з себе пальто, і опинила ся переді мною в елеґантній вовняній суднї, скромно і зі смаком зачесана. На її лицї не видно було анї слїду заклопотаня. Повертала ся свобідно, з тою властивою їй маєстичною ґрацією, що так хапала мене за серце. Повештавши ся по помешканю, поправивши перед зеркалом волосє і кокарди під шиєю, немов хотячи дати менї хвилю часу отямити ся, вона станула передо мною і, вдивляючи ся менї в лице, з таємничим усміхом запитала:

— Любиш мене?

Я не відповів нїчого, тільки вхопив її обидві руки і почав покривати їх поцїлунками. Сльози ринули менї з очий, закапали на її руки.

Вона сїла біля мене на кріслї і пригорнула мене до себе, притулила мою голову до своїх грудий. Я тихо хлипав.

— Ну, ну, цить дурненький! — мовила вона. — Явсе знаю. І чого було не прийти зараз тодї, як тобі Наталя казала? Треба було конче простудити ся і йти до шпиталю?

Я з жахом поглянув їй у лице.

— Кажуж тобі, що все знаю. Про тебе було в ґазетах. І про те, що твої старі померли.

Я тільки в тій хвилї догадав ся, що телеґрами і лист, які я знайшов у шпиталї, були порозпечатувані. І як се я в першій хвилї не доглянув сього? А вона встала, поправила огонь у печи і лямпу на столї і знов стала переді мною.

— Ну, скажи що? Чого тобі треба від мене?

— Нічого, — відповів я. — Я щасливий тим, що ти дивиш ся на мене.

— Ха, ха, ха! — засьміяла ся вона. — От іще дивачина! Ну, але скажи, що думаєш робити тепер?

— Не знаю. Нічого не думаю.

— А богато лишили тобі старі?

— Не знаю. Гроший певно ніяких, але господарство, поле.

— Кількож се може бути варта?

— Не знаю. Три, чотири тисячі.

— Гм!

Вона пару разів пройшла ся по покою, немов обмірковуючи щось, а потім знов стала переді мною.

— І щож ти думаєш робити з тим?

— Не знаю.

— Може хочеш іти на село, осісти на ґрунті? А може й від мене зажадаєш, щоб я йшла з тобою, зробила ся селянкою і годувала гуси та свині?

Я з переляком видивив ся на неї. Таке жадане видало ся мені чимось бездонно абсурдним та неможливим.

— Ну, скажи бо! Говори! Думай!

І вона обома руками потермосила мене за плечі.

— Зроблю все, що звелиш, — прошептав я.

— Так? Ну, се гарно. За се люблю тебе. На!

І вона нахилила ся і поцілувала мене в чоло. Від дотику її уст у мене мов огняні мурашки забігали по-під шкірою.

— Слухай же! — мовила вона, знов сідаючи біля мене і пригортаючи мою голову до своєї груди лївою рукою. — Подобаєш ся мені. Хочеш їхати зі мною?

— Куди?

— В світ. Я не думаю сидїти в тім проклятущім Львові. Тут менї не місце. Тут я Киценька і нїщо більше. А мене тягне до чогось висшого. Чую в собі силу, талант, огонь. Хочеш допогти менї вирвати ся з сеї проклятої нори?

— Все віддам, щоб допомогти тобі, — скрикнув я з запалом.

Вона скоса з усміхом дивила ся на мене.

— А ти навіть гарний, коли не киснеш. Люблю такий за-

пал у молодих хлопців. Дай уста.

І вона вхопила обома руками мою голову, прихилила до себе і поцілувала мене в уста. Я стратив память. Якась невимовна роскіш наповнила моє серце. Думалось, що зомлію, що мину ся в тій хвилї.

— Слухай же, — мовила вона далї. — Від нинї за тиждень їду геть зі Львова. Мушу, не видержу довше. Коли хочеш їхати зі мною, будь готов до того часу. Від нинї за тиждень у вечері. Ось тут злїквідуй свої дїла, продай свою спадщину, чим дорожше, тим лїпше. Роби як знаєш. Від нинї за тиждень, у вечері, ось тут жду на тебе. Не прийдеш від завтра за тиждень, уже мене тут не буде і нїхто не знатиме, де я. Як би не ти, як би не те, що ти подобав ся менї від першого разу, і як би не ота пригода з тобою, що попала в ґазети, я булаб уже виїхала перед тижнем. Отже чуєш? Розумієш? На, поцїлуй мене і йди тепер і роби як знаєш. Я не силую тебе, але ждатиму. Хочеш закоштувати щастя зо мною, то приходь. Добра-ніч.

Я поцїлував в її уста, в руки і вийшов позбавлений до разу власної волї, вийшов її невільником. Моя доля була запечатана, і я не міг навіть подумати про те, щоб бороти ся зі своїм призначенєм.

VII.

Опанас замовк. Я підвів очи і глянув на нього. Його лице було смертельно блїде, з очий градом котили ся сльози.

— Опанасе! — скрикнув я. — Годї тобі! Тебе занадто розворушують ті спомини. Ходїм спати, а то ще занедужаєш.

— Нї, не бій ся — відповів він. — Не занедужаю. Навпаки. Ти не знаєш, яку полекшу на серцї робить менї те, що можу раз подїлити ся тими споминами з кимось иншим. Десять лїт я мовчав і носив їх, мов камінь на серцї. То вже тепер, коли твоя ласка і коли... Але ти може втомлений з дороги, спати хочеш?

— Нї, зовсїм нї! — запевнив я. — Та й хиба би чоловік деревом був, щоб твоє оповіданє не прогнало йому сон із очий.

— Но, но, без комплементів! — осміхнув ся він, обтер очи

і веселійшим голосом говорив далі.

— Мені з рештою небогато й лишило ся оповідати. Кінець історії не цікавий, можна й наперед догадати ся його. Я зараз на другий день поїхав у село, оглянув свою батьківщину і заходив ся шукати купця на неї. Певна річ — по тихо. Селяни всі радили мені вертати в село, господарювати, але ніхто не знав, що кипіло в моїй души. Залагодивши потрібні судові формальности, я продав місцевому арендареви всю свою батьківщину за пять тисяч. Лице горіло мені з сорому, серце краяло ся, коли я підписував контракт, але у мене не було вибору; над усім панував образ Киценьки. Думка про те, що се її воля, її наказ, що вона жде мене зі своїми палкими обіймами й огнистими поцілунками, зі своєю ненаглядною красою й ґрацією, — ся думка переважала все. І коли по доконанії продажі я, мов злодій, виїздив із села, я прощав ся з ним без сліз, без жалю; я чув тільки звиток з пятьма тисячоренськовими банкнотами на грудях, а серце було повне Киценьки. І коли обурені селяни на відїзднім обкидали мене лайками, проклятями та жменями болота, я кулив ся та хилив ся мов під громом, але не почував ніякого жалю, ніякого гніву, ніякого сорому. Киценька заслонювала мені весь світ, замінювала всі почутя, заповнювала всі бажаня.

Був остатній вечір перед визначеним нею речинцем її відїзду. З якою душевною мукою біг я на Вірменську! Ану-ж одурила! Ану-ж відїхала без мене! Що тоді? Передо мною розпимала чорну пащеку якась страшна безодня. Опинивши ся на розі Вірменської, я зирнув у гору на її вікна. Ах, вони були освітлені! — значить, не виїхала! Як вихор полетів я горі сходами, застукав до її дверий і не дожидаючи голосу, влетів до покою. Вона сиділа на великім куфрі в подорожнім убраню, з очима оберненими до дверий. Її лице було бліде-бліде, очи горіли.

— Ось я! — скрикнув я, переводячи дух. — І ось тут — на!

І я поклав перед нею пять тисячоренських банкнотів. Вона всміхнула ся і махнула рукою.

— Сховай се! Я ждала тебе. Бачиш, я готова до дороги. Подзвони на сторожа, щоб покликав фіякра.

Я подзвонив і розпорядив ся, а потім обернув ся до неї.

— А як би я був не приїхав, запізнив ся о пів-години, то ти булаб відїхала без мене?

— Розумієть ся, — сказала вона коротко.

Я взяв її руку. Вона була холодна, як крига.

— Що тобі таке? Ти хора? — запитав я її.

Вона не відповідала.

— Киценько! Жите моє! — скрикнув я. — Скажи менї, ти ненавидиш мене? Не рада, що я прийшов? Хотїла їхати сама, без мене? Коли так, то на тобі гроші і їдь. Я не маю нїякої претензії.

Я подав їй гроші. Вона легким рухом руки відсторонила їх, потім усміхнула ся — як менї здавало ся, кріз сльози — і своїм звичаєм, узявши мою голову в обидві долонї і пригорнувши її до себе, поцілувала мене в чоло і мовила:

— Який ти дурненький! І не вгадав. Знаєш, я вже почала була сумнївати ся, чи ти приїдеш. Думала, що твоя батьківщина переможе в твоїй душі мій образ. Ну, а, як би ти не був приїхав, я булаб, розумієть ся, відїхала, але з одним наміром.

— З яким?

— Се вже мій секрет .

— Скажи менї його.

— По що?..

— По що? Щоб я знав.

— Про мене. З наміром — на найблизшій станції або за станцією кинути ся під колеса зелїзниці.

Я з жахом обняв її, немов хтось силкував ся вирвати її у мене.

— Киценько, а то чому? — скрикнув я.

— Ну, у мене не було иншого виходу. Так памятай собі: сьогоднї ти своїм прибутєм уратував мене від неминучої...

Кінець сього реченя я заглушив своїми поцїлунками.

Десяять мінут пізнїйше ми сїли на фіякра і поїхали до зелїзниці.

— Кудиж ми їдемо? — запитав я.

— А тобі що до того? — відповіла вона різко. — Їдемо, куди я хочу. Ти тепер мій і я роблю з тобою, що сама захочу,

доки —

— Доки що?

— Доки не кину! Ха-ха-ха! Страшно тобі?

— Ні, не страшно.

— Любиш мене про те?

— Люблю.

— Ну, глядиж! У мене тверда школа.

Ми надоспіли як раз на курієрський поїзд до Відня. Вона взяла два білєти другої кляси, віткнула щось у руку кондукторови і, коли поїзд рушив, він запер за нами купе. Тоді Киценька кинула ся мені на шию і цілуючи мене мовила:

— Ну, тепер починаєть ся наша шлюбна подорож!

У Відні ми стали рано. Я був безтямний, ошшоломлений, а вона — мов зовсім нічого. Покликала пакера, заговорила до нього чистітіньки віденським діялєктом, щоб замовив нам фіякра, і ми заїхали до якогось готелю. Там нам дали дві гарні кімнати, і в них я прожив з Киценькою чотири дні — чотири найщасливійші дні мойого житя. Що я буду тобі описувати те, що пережив тоді! Такі річи не описують ся, а хто їх не пережив сам, той не відчує ніякого опису, а головна річ, кождий із тих щасливців, яким випадають на долю подібні дні, переживає їх по свойому. Киценька розсипала передо мною всі чари своєї краси, свого доброго, справді золотого серця, свого незвичайного розуму. Кожда хвилина мойого побуту з нею відкривала мені в ній щось нове, принадне, любе. Ані одна хмариночка, ані одно непорозуміне, ані одна брутальна чи цинічна рисочка не закаламутила того світлого, чистого образа, який зложив ся в моїй душі в її подобизну. Все і всюди вона була супроти мене така суцільна, натуральна і, бачимось, непорочна душею, а при тім весь спосіб її поводження виявляв стільки простоти й делікатности, що я тільки тоді пізнав, до якої висоти може цівілїзація піднести людину, а спецяльно жінку. І я всім єством поклонив ся тій цивілізації і поклав собі метою служити їй усе своє житє ширити хоч ті слабі її промінчики, які здужав захопити. А дивлячи ся на Киценьку і любуючи ся нею, я в души запитував себе, відки се і яким правом я, бідний Рутенець, приходжу до того, щоб

роскошувати ся такою перлиною людського роду?

Було щось загадкове, таємниче в її поведінці, якісь наглі скоки, мов непереможні пориви якоїсь темної сили. Я кілька разів запитував її, благав, щоб відкрила мені свою душу, поділила ся зо мною всім тим, що тисне й турбує її. Вона якось милосердно всміхала ся при тих словах, гладила мене попід бороду та говорила:

— Ну, ну, ти дурненький! Годі тобі.

А потім сяде до фортепяна, вдарить кілька акордів і затягне пісню. Співала і грала чудово — бодай я ні перед тим, ні потім не чув нічого кращого. Особливо любила одну пісеньку — може й сама зложила її...

В день мене любить
Сонце в просторі,
Я ж покохала
Нічнії зорі.

В день мене сонце
Цілує в очи,
Серденько-ж прагне
Темної ночи.

Як би я мала
Над сонцем силу,
Я б його вклала
В темну могилу.

Я б заміняла
Сонце за свічку,
Всї днї-б віддала
За одну нічку.

А проспівавши кинеть ся до мене, цілує і пестить і приговорює:

— Розумієш се? Розумієш? Знаєш, яка я? Ну, то не допитуй ся далї.

Я не розумію, не хотів розуміти нічого по-над те, що давал мені хвилина. Одно тільки я прочував, що таких хвилин

ніякому чоловікови в світі, а тим менше мені, не могло судити ся богато.

От тим то мене майже зовсім не здивувало, коли збудивши ся пятого дня, я не застав Киценьки на її ліжку, і коли покликана моїм дзвінком Zimmermadchen сказала мені, що „die gnadige Frau ist verreist". Правда, у мене при тій відомости зробило ся на душі так, немов наді мною раптом погасло сонце, але зараз же потім прийшла рефлексія і почала шептати мені: „А тиж як думав? Воно лише для тебе світить? І для тебе сходило? Будь рад, що й стільки бачив його!"...

Якийсь час я снував по покоях, мов неприкаянний, не знаючи, що робити, за що взяти ся. Потім, глянувши на її нахткастлик, я побачив на ньому лист із написом на конверті „Fidelio". Се мене вона назвала тим романтичним іменем. Я отворив той лист і прочитав. І раджу тобі також прочитати його. Нехай він сам говорить за себе. Тим більше, що я тепер і не потраплю висловити тобі й сотої части того враження, яке він тоді зробив на мене. Ось на тобі його. Бачиш, я справив собі на нього срібну пушку — одиноку люксусову річ, яка є у мене. Бо се-ж найбільша моя святість, одинока памятка жінки, що раз на все заповнила мою душу. Читай і міркуй сам, що маю судити про неї.

І він із окремої шуфлядки свого столика виняв невеличку, гарно зроблену пушку, відчинив її і виняв із неї маленький листок у незапечатаній коверті. Заким подати його мені, він притулив його до уст.

— Ще чути запах тої перфуми, яку вживала вона тоді, — мовив Опанас, і по короткій мовчанці додав: — Знаєш, я не забобонний, але поклав собі в души таке віруване: доки від сього листа чути її перфуму, доти я певний, що вона живе, і значить, доти можу надіяти ся, що вона ще верне до мене.

Я розгорнув листок, писаний дуже гарним жіночим почерком на моднім перед десятьма роками листовім папері, і прочитав ось що:

„Дорогий мій Fidelio! Пора нам розійти ся. Я їду, куди кличе мене доля. Не сердь ся, що виїзджаю без прощаня. Вір мені, так буде ліпше. І не винувать мене, що користую ся

грішми, які ти подарував мені. Беру їх як доказ твоєї любови. Я дала тобі за них те, що могла дати на разї, і вважаю себе на далї твоєю довжницею. Надію ся, що прийде ще час менї поквітувати тебе. Вірю в твою вірність і щирість, що ти не обвинуватий і не будеш пошукувати мене. Се з рештою і не придалось би нї на що. А тепер слухай моєї ради. Вертай назад до свого рідного краю. Кінчи студії, здобувай собі житеве становище. І доки у тебе в душі не вигасне спомин про мене, не забувай хоч до року написати менї пару слів на адрес: A. Z. № 12. Wien VIII, poste restante. Як живеш, чим займаєш ся, чи жонатий, — чуєш, се доконче — і яка твоя адреса. Чи дістанеш коли яку відповідь від мене, чи нї, а ти не забудь написати. Се потрібно. А тепер бувай здоров! Ти спиш солодко. Цїлую тебе в чоло. Твоя Киценька.

P. S. Наш готелевий рахунок я вирівняла Тобі на дорогу і на перші потреби лишаю в твоїй валїзцї сто ґульденів. Більше не можу. Ну, до побаченя!'

— Ось тобі й уся моя драма, — мовив зітхаючи Опанас, коли я, дочитавши лист, зложив його і віддав йому, а він знов обережно поцїлував його, сховав до пушки, а пушку до столика.

— Ну, і щож ти зробив потім? — запитав я.

— Зробив усе так, як веліла вона. Не шукав за нею, поїхав із Відня, а зрікши ся раз на все всякої думки про карієру, пішов зі Львова до Станїславова, скінчив там учительську семинарию, зробив іспит і отсе вже пять лїт учителюю тут у горах та сїю по троху зерно цівілїзації в темнім закутку.

— А до неї пишеш?

— Раз на рік. Коротко, без чутливости, подаю лише реляцію із мого житя, свою адресу і поздоровлене тай годї.

— А дістав коли відповідь?

— Нїколи. Анї слова.

— І не знаєш, де вона, що з нею?

— Нїчогісїнько не знаю. І байдуже менї. Люблю її живу споминами про неї, — і досить менї. І ті спомини піддержують мене в тяжких злиднях. А з по-за туманів невідомого все мов її біла рука киває до мене і чуєть ся її останнє слово: До

побаченя!"

Опанас замовк, задумав ся. Лямпа почала погасати. Ми полягали спати.

Другого дня по сніданю обидва ми вибрали ся в дорогу. Опанас провів мене до місточка, куди було треба. Він був замислений, але спокійний, оповідав про свої заходи коло просвіти селян та їх економічного піддвигненя, про свою ненастанну боротьбу з властями. Про Киценьку не було ані згадки.

VIII.

Минуло звиш пятнацять літ від того часу. Я знов стратив із очий Опанаса, тим більше, що на два чи три мої листи до нього не одержав відповіди. Аж літом 1904 р. я побачив ся з ним на вічу галицьких і буковинських учителів. Він значно постарів ся, посивів, запустив велику бороду, але все-таки держав ся просто, був статний і крепкий, говорив сміло. Давнього заляканого погляду, мелянхолійного зітханя не було ані сліду. Се був очевидно чоловік, який знав, що і по що робить, а чуючи за собою совісну і позітівну працю, глядить кождому сміло в очи. Ми привитали ся сердечно, умовили ся, де маємо здибати ся по вічу, а зійшовши ся в вечері при склянці пива, розбалакали ся.

— Ну, що там твої гори? — запитав я Опанаса.

— Го, го, мої гори! — відповів він. — Такі вони мої, як твої. Я вже давно з гір. Від того часу, як ми бачили ся, — осьмі мої переносини.

Ми побалакали про ті переносини та ще про де-що, та Опанас видно ждав від мене якогось питаня, на яке у нього готова була відповідь. А не можучи діждати ся того питаня від мене, він нарешті нахилив ся до мене і притишеним голосом запитав:

— Ну, а про неї не питаєш?

— Про кого б то?

— Ну, а про Киценьку.

— Щож про неї питати? Хиба стало ся щось нове?

— А вжеж стало ся. Вона вернула до мене. Я вже був у К., недалеко Дрогобича. Одного вечера приїздить до мене

фіякер і на ньому дама вся в чорному, закрита чорним серпанком.

— Здоров був, Fidelio! — скрикнула ще з воза. Голос її був мов переломаний, але я пізнав її від разу. — Ось бачиш, я до тебе!

Я поміг їй злізти з воза. Властиво я зніс її майже зовсім на руках. Була легенька, як дитина. Коли стала на землі, я почав цілувати її руки.

— Ну, ну, дай спокій! — мовила вона. — Я приїхала до тебе вмирати.

І при тім вона відкинула заслону зі свого лиця. Було бліде, з випеченими на щоках румянцями. Уста були бліді, очи горіли. Я взяв ся потішати її, хоч у самого серце мов кліщами здавило.

— Ні вже, синку, не балакай нічого! — мовила вона. — Я вже знаю, по що приїхала. Доки була сила, я розсипала її по світу. Доки була краса, я чарувала нею. Доки було здоровлє, я шафувала ним. Я жила — що вже казати. А тепер приїзджаю до тебе вмирати. Приймеш? Не бій ся, я довго не потягну .

У мене сльози бризнули з очий.

— Е, ти, бачу ще не позбув ся сентіментальности. Ну, ну, дай спокій! Встигну ще набриднути тобі. Моя хороба така, як той Чех казав: „Не бой се, Маріска, я те буду помаленьки рѣзал". Я для того й носила її з собою отсе вже три роки, щоб не надто докучити тобі. А гарно тут у тебе! Треба буде піти та роздивити ся по кладовищи та винайти собі місце спочинку до вподоби.

Вона говорила майже весело, хоча по кождім реченю уривала і важко дихала. В грудях чуло ся легесенькє харчанє. І кожде її слово, кождий отакий тон із її грудий різав мене по серці.

Пожила у мене ще вісім місяців. До самого кінця держала ся на ногах, була весела, хоча говорила вже майже лише шепотом. На мої намови узяти шлюб зі мною відповідала все одним рішучим „Ні". Мусілаб показати мені свою метрику (спалила її давно), виявити своє дійсне імя й прозвище, а

сього не зробить ні за що. Я називав її Галею, і вона полюбила се імя Хто вона була, відки й якого роду, се лишило ся тайною, яку вона й понесла з собою в могилу. На тихім сільськім кладовищі в тіни прастарої липи я похоронив її відповідно до її волї в простій деревляній домовинї, в тій одежі яку сама собі приготовила на смерть. Анї хреста, анї надгробного каменя на своїй могилї не велїла класти. „Жите дало менї все, що могло дати, нехай же й смерть бере все, що може взяти" — говорила вона.

— Дивне дїло Боже отака жінка, — додав Опанас по хвилї роздуми. — Глядиш на неї з боку — пропаща. І сама вона не вважає себе нічим лїпшим. А відиж ти, яка сила в нїй! Одним своїм позирком, одним, може навіть несвідомим рухом, одним недбало киненим словом може зіпхнути чоловіка в безодню і підняти його та попхнути до праці, до посвяти.

— Не всякого чоловіка, Опанасе, — додав я. — А кілько то було таких, перед ким твоя Киценька весь свій вік розсипала чари своєї краси та перли своєї ґрації та блиски свого розуму, і все таки не попхнула їх нікуди. Все се було для них „аки усерязь злат в ноздрех свиній"; перли сипали ся перед них лиш на те, щоб вони могли топтати по них. На се треба мати також певну здібність, треба мати, що так скажу, в своїй души свою „батьківщину".

Пієтарі Пейверінта.

У ДОРОЗІ.

Переклад з фінської мови.

Якось, по весні, коли вже танув сніг і всюди дзюрчала вода, довело ся мені їхати по парафії. Дорогою нагнав я селянина; він сумно чвалав за своєю шкапчиною, що з надсили тягла ґринджоли, де лежало дві важких бочки дьогтю. Коли мої санки опинились побіч, я зліз з їх і пішов разом з селянином.

— Здоровенькі, дядьку — кажу йому.

— Здрастуйте, — відповів він, не оглядаючись.

Придивляюся: конячка дуже кощава та й запряжка на ній саме така що до неї: вся повязувана ликом, з вузловатих мотузок. На санках, крім дьогтю, було ще трішки осоки та клунок соломяної січки: це був корм шкапі; тут-же, під передком, торбиночка, певне з харчами для самого хазяїна. Сам він в латаній свитині, що й пасом не одержалася купи й усе розхрістувалась; з під свитини видко було драну сорочку, а крізь дірки світились схудлі, хорі груди. Не кращі були й чоботи — латка на латці, а з під підошов виглядали соломяні вустілки, рукавиці теж були латані, шапка стара, засмальцьована, що хоч лій з неї топи... В санках для хазяїна місця не було, та й без нього конячка ледве волокла вагу тяжким шляхом. На кожній горці чи вибоїні вже хазяїн мусив допомогати їй, бо своєю силою вона б не витягла санок. Весь шлях було порізано водориями й у цих калюжах селянинови чоботи усе сьорбали холодну льодову воду: тільки чути було, як ноги, хлюпаючи, видавлювали з вустілок тую воду на шлях.

— А куди мандруєте? — спитав ся я.

— До містечка, — одказав непривітно селянин.

— Не вже-ж так пильно треба? Одже самі бачите, яка

дорога?...

— Звісно, бачу... Але що маю казати, коли чекати ніколи.

— Певне, дуже велика скрута?

— Звісно скрута, коли цінують... Тут вже ніколи розбірати доброї дороги! — відповів мій подорожний товариш сумним голосом.

Тільки тепер я міг додивитись, яке було в нього обличчя: залякане, зморщене, старе, хоч він був і не старою людиною.

— Хтож це так немилосердно править з вас борги? — знову запитав я.

— Хто? Наш сьвященник, — коротко відказав селянин.

— Сьвященник? Та не вжеж ви йому стільки богато винні? — здивував ся я.

— Воно й небогато, як би було з чого віддавати... Торішню десятину*) винен.

— Саму тільки десятину за минулий рік? Та невжеж він не міг почекати? Ви, певне, не прохали його про це?

— Де там не просив... Не один раз...

— Ну, і щож?

— Розгнівав ся дуже. Каже: „ви тільки окрадаєте мене, паскуди!" Так і не уважив на мої сльози...

— Алеж твердий чоловік ваш сьвященник, — відповів я з досадою. — Здає ся, не вмер би, колиб і почекав хоч трохи...

— Та, воно звісно... Спочатку й мені так здавало ся.. Алеж я людина темна, богато дечого не розумію, а сьвященник у нас — розумний; йому все ліпше видно, як нам... Велика його праця, та й велика за нас відповідальність... От і мусить він мати свою десятину вчасно. Він чудово говорить казаня у церкві і добре виконує свої потреби... Ну, а за ті слова я йому не докоряю, прости Господи! Звісно, ну, не сила моя була віддати йому гроші... Инші люди мелють, що таки наш сьвященник скупенький. А хібаж можна йому прожити без грошей при його праці? Бо й справді, що йому робити коли один, другий, десятий не виплатить йому вчасно своєї десятини?...

*) В Фінляндиї парахіяни повинні віддавати сьвященикови десяту частину врожаю, чи хлїбом, чи грішма. Це й зветься „десятиною".

Так говорив селянин. Розмовляв він повагом, ніби обмірковуючи кожне слово. Селянинови й на думку не спадало, що сьвященник, певне не має й частини тих турбот, що були у нього голодранця, а він, бідолаха, так пеклував ся про сьвященикову кишеню. щоби вона, Боже борони, не була неповна.

З опалу я сказав, що сьвященник нежалістна, немилосердна людина. Але мій подорожній не приставав на це. Далі він сказав:

— Мені тілько одного шкода й боліло мені, що сьвященник каже, ніби я його окрадаю... Та хай мене Бог осудить, коли в мене хоч на думці було його одурити... Ну, не мав змоги заплатити в свій час — це правда, та цеж не однаково: „не міг" і „не хотів".. Аджеж так, пане?

Його слова йшли від щирого серця і йому ще раз хотіло ся себе виправдати...

— Ех, довезтиб тілько оцей дьоготь до місточка... Виплачу борг — і припинють цінуваня.

— Конячка у вас поганенька, дядечко! — сказав я.

— Що й казати! Та деж її, сердешній, і бути кращою, коли цілісінький рік на самій осоці стоїть?

— А кращеб годувати, то й стала бадьорнійщою, — відповів я.

— Воно — правда, як про чуже око... Але щож ти вдієш, як нема де взяти ліпшого корму. Цього року мороз видушив у мене жито й усе одняв... З неволї міркуєш, щоб кожну крихту спочатку віддати сімї, та собі; та й то по правдї кажучи, — иноді своєї їжи від кінської одрізнити неможна... Буває, що й у шкапи й у сімї — один харч...

І він знову зирнув на мене своїми сумними очима.

— Та й чоботи у вас на нашу дорогу не годящі... Полагодилиб, то й ноги булиб сухі — знову сказав я, щоб довідатись, чи не лайдак мій подорожний товариш.

— Звісно, яж кажу: воно так і здаєть ся... як про чуже око. А в кого шестірко голих дітлахів, обшматана жінка то — вірне слово — в того не вистачить часу собі лагодити. Та й те сказать: ці чоботи своє зробили: і латав їх, і перелатував, а тепер то вже й латка на них не держить ся. Повірте і яб умів

одягти ся краще, аби було з чого... Нічого не вдієш..

— Селянин замовк...

— А відкіля ви самі?

— Он з тої слободи — „Голодної Горки" — на кінци парахії. Не дурно її так і звуть — голодна, бо все житя голодаю на свої горці.

— А зовуть вас?

— Матті. Моя хата край слободи, на самому болоті, мороз усе вибиває...

— Чомуж ви не проміняєте на инше поле—земляж велика!

— Знов таки, про чуже око й здаєть ся дивним: чому не зміняєш... Алеж піти звідціль можна, та тільки з чим? Мого поля ніхто не купить, а з чим же я нову землю придбаю? От і доводить ся сидіти на батьківській; всеж ліпше, як старцювати...

— Дьоготь у вас торішній?

— Де там! У нас довго не задержить ся: все, як звичайно, з рук просто до рота біжить... Тільки накурив — зразу в барило та й на ярмарок...

Поки ми так розмовляли — на дорозі замаячив заїздний двір. Тут нам треба було спинитись — відпочати; бо й моя конячка зморилась, хоч на моїх санках і ваги не було. Коли вже втягли його санки в двір по чорній землї, то Матті взяв свою торбинку й пішов до хати. Я теж забрав свій сніданок. У нього був тільки шматок чорного мов з землї хліба та дрібок соли.

— Слухайте, дядьки, ідіть лишень сюди, поснідаємо вкупі — сказав я йому. Але він ніби здивував ся й мовчав. Довело ся знову його припрошувати.

— Ічого ви такий до мене приязний? — спитав ся він, підводючись з свого місця. Він поклав у торбинку свій хліб і тихою ходою, ніби боячись, що я його дурю, підійшов до столу... Потім сів, і коли почав їсти, то видко було, що це й справді голодна людина.

Тут ми розлучились: йому треба було їхати просто до містечка, а менї — звернути на бік. Всю дорогу згадував я Матті — якийсь він був незвичайний. Я згадував його сумний

обдертий вигляд, його кощаву шкапчину з личаною запряжкою, а у вухах так і бреніли його слова: „Воно, звісно, про чуже око';... „Я людина темна — батато дечого не розумію. Сьвященник у нас добрий, він знає краще за нас... Як же йому бути без нашої десятини? Алеж я не можу?

Минуло кілька день. Я прибув до містечка, гарного, чепурного, з веселими високими будинками. На пригорку стояла чудова церковця, внизу лежало велике озеро, а далі, за ним, синів густий сосновий бір. Трохи далі, за церкву, в доброму й затишному садочку стояв церковний дім (пасторат) з усякими хазяйськими будівлями — мені треба було по своїх справах до сьвященика — і я пішов просто до цього дому, що зблизька здавав ся ще кращим. В середині теж було так само гарно, як і з-окола. Сьвященник сидів на мягкій канапі. Він був огрядний, ще не старий, з гарним обличям...

Це й був той самий сьвященник, що до його парахії належала „Голодна Горка".

Саме коли я увійшов у хату сьвященник сварив ся з титарем.

— І ти ще вважаєш себе за порядну людину? Ти! А чи тиж сказав раніш, скільки у них корів... Тиж маєш відомости, тільки де вони?.. Мовчиш? — чути було сердитий голос сьвященника.

— Деж ті відомости у мене? — здивував ся титар.

— Та вжеж не в кого, як у тебе, — гнївав ся сьвященик.

— Помилуйте, деж мені знати всю худобу в парахії?!

— Брешеш! Ти це все добре знаєш! Але ти не хочеш сказати мені — то инша річ. Паскуди окрадають мене, а ти за ними руку тягнеш! Алеж ти повинен знати що одно наймення й злодієві і тому хто злодія покриває? Одно найменя, один і гріх, — бо обидва однаково — злодії!

Титар почервонів від образи, очі йому спалайнули й він голосно заговорив:

— Алеж почекайте... Здаєть ся я не повинен ходити по подвірях та лічити, у кого скільки коров? Навіть, як би я знав і мовчав, то й то не довелось би мені відповідати ні перед Богом, ні перед законом, ні перед власним сумлінем. Я знаю, що

всїх людей подїлити можна на дві половини: тих, що хотять взяти найбільше й тих, що хотять дати як найменше! Виб подивились добренько по хатах нашої голоти, то можеб і зрозуміли, чого вони хотять віддавати як найменше. Я гадаю, пан-отче, що ви сказали не по правдї і більш, як треба...

Тепер уже почервонїв сьвященник, але він не засоромив ся дуже, а ще з більшою пихою почав кричати на титаря?

— Ви забуваєте, з ким маєте розмову! — галасував пан-отець.

— Нї, ви помиляєтесь, пан-отче! Я розмовляю з пастирем алеж знаю й те, що цей пастир, зовсїм не той „добрий пастир", про якого написано в євагелїї, — відповів титар, повернув ся й вийшов.

— Ви бачили? — повернув ся до мене схвильо ваний сьвященник. — Бачили, як цей гульвса говорить зо мною? І це не вперше він розмовляє з людьми, що вище за його. Цеж просто нї нащо не схоже!.. Бачили як він вийшов? — допитував мене сьвященник.

Я мовчав: менї здавало ся, що правда була не сьвященикова, і тому я почав розмову про свою справу. Сьвященник був увічлнвий, ґречний, чудово говорив про свою парахію, про своїх темних парахіян, за яких він так пеклуєть ся. Слухаючи сьвященикову мову здавало ся, що він так любить своїх бідних людий, так богато сил покладає, щоб цих людий ущасливити, що він просто мученик, який за себе і не думає, а працює тільки для парахіян. А парахіяне замісць того, щоб дякувати, все обдурюють та окрадають його... Але менї тяжко було слухати цю розмову, і я швидше скінчив свою справу й пішов. Знову менї згадав ся Матті з Голодної Горки. І думало ся менї: ось двоє людий — і яка глибока між ними ріжниця! Один — товстий, здоровий, одгодований, спокійний; живе, в гарному будинкові, має все — що тільки душа його забажає, тільки те й робить, що сидить на мякій канапі, — а другий — в тяжкій працї, голодний, замерзлий в своїх шматях, за молодих лїт вже старий, — а навколо його купа нужденних дїтлахів з такоюж жінкою, і їдять вони теж саме, що і їхня здохла шкапа і ці — нещасні — все думають, як би то-

му сьвященикови виплатити свою десятину!..

Я прожив у місточку кілька день. Далі моя дорога йшла глухою місцевостию мені довелось наняти проводиря. Проводир був молодий і, сидючи в санках, все наспівував пісень, а я мовчав — бо дуже сумно було у мене на серці. Проїхавши з верству, ми намітили, що коло самотньої селянської оселі скупчилось чимало людий.

— То що за хутір? — спитав я.

— „Голодна Горка" — одказав візник.

— А чогож то люди там?

— Цінують, певне хазяйство у Матті, щоб заплатити за його борги — відповів він байдужо.

— Матті я зустрічав недавно в дорозі. Він віз дьоготь на продаж, щоб з цього заплатити. — сказав я. — Не вжеж не встиг?

— Мабуть!

— Шлях повернув на „Голодну Горку". Я звелів підїхати до оселї Матті. Торг ще не скінчив ся, хоча власне й продавати не було чого. Три напівживих, кострубатих корівок на налигачах, яких держали в руках вже нові хазяїни... А крім цього було ще одно майно, але не записане в цінник, це жінка Матті та шестірко діточок, що тулили ся до неньки. Жінка була бліда, як полотно; на очах не було сліз, але вони були дуже червоні й понідпухали. Я підійшов до неї.

— Не вже ваш чоловік не встиг і досі повернутись до дому

— А ви як його знаєте? — зацікавилась вона.

— Я сказав.

— Боюсь, чи не трапилось з ним якого лиха. Дорога тяжка, а шкапа зовсім безсила від гнилого корму... От і корови пішли за безцінь... Та тепер хтож дасть за них добрі гроші, як би хоч до літа було додержати...

Одно слово прийшло лихо... І все це по закону, але здавалось, ніби щось не так...

Мені зробилось дуже тяжко і я швидче поїхав далі. — Другого дня я повернув ся знову до місточка: це було в ранці у неділю. Дзвонили по празниковому в церкві і мені заманулось зайти помолитись. Коли я підійшов до церкви, то по-

бачив, як виносили на марах небіжчика. Незабаром вийшов і знайомий мені сьвященник.

— Кого це ховають? — спитав ся я у одного з сусідів.

— Матті з Голодної Горки — одказав хтось. Мене аж затрусило. От через що, бідолаха, не повернув ся вчасно до дому... Тим часом над тілом вже співали відправу, збираючи Матті в дорогу до тої країни, де немає „ні печалі, ні воздиханія!" І справді, йому цього було треба, бо тут, на цім світі він певне нічого більш і не знав, як саму „печаль та воздиханіє"!

Я пішов на цвинтар за невеликою купкою людий, що йшли за труною.

Коли засипали могилу, я довідав ся, від чого вмер Матті.

Виявилось, що він застудив ся в дорозі. Не минуло ся йому дурно те, що з драних чобіт дзюрчала крижана вода!

Знову почали дзвонити до церкви, — я теж вернув ся у купі з иншими. Коли прийшов час говорити казаня, сьвященник зійшов на амбон і голосно почав: „Полюби ближнього, як самого себе! так говорив наш Спаситель" і пішов, і пішов. Говорив сьвященник гарно, з запалом, але я не міг повірити, що це було щиро. Тимчасом я бачив, як инші селяне уважно слухали казаня, у багатьох були на очах сльози, а одна жінка так і прямо росплакалась... „Він у нас добре казаня говорить!" — згадав знову я слова Матт...

Бідний, сердешний Матті з Голодної Горки!

Бласко Іваньес.

ПОКИНУЛИ ЛЮДИНУ.

Лауд „Святий Рафаіл" вийшов на ніч з Торрівіехи до Гибралтару з грузом соли.

Трюм так був до верху навантажений, що мішки з сілю лежали навіть на палубі; навколо головної щогли, їх наскладали цілу гору. Щоб пробратися з носу човна до корми, матросам доводилось йти край обшивки й коли це небезпечне для житя ходжіня минало без прикрих пригод, то тілько через те, що матроси мали зручність та хист.

Ніч була чудова: зоряна, літня; подував, час від часу, свіжий вітер, який то надимав головне вітрило до того, що скрипіла щогла, то відразу стихав так, що величезне полотнище безсило звисало й з шумом билось до дерева.

Екіпаж на човні складався з пятьох дорослих людий та хлопчика Налагодивши все, що потрібно щоб вийти в море, сіли вечеряти. Скупчившись навколо паруючого казанка, матроси сорбали з нього по товарискому ложками: і власник човна, і останній з матросів, хлопчина. Зараз після вечері, всї вільні від служби матроси потяглись до люку, щоб випроставшись там на твердих сінниках, дати спочивок своїм шлункам, набгатим кавунами та вином.

При стерні залишився тілько дядько Чіспас, старий, беззубий морський вовк. На останні вказівки господаря він відповідав тілько нетерплячим сопінєм. Побіч Чіспаса сидїв його небіж Хуаніл ьо, юнга що в перший раз вибирався в морську подорож на „Святому Рафаїлові". Хлопчина був дуже вдячний старому, бо тілько через його заходи попав на човен матросом і таким побутом позбавлював гя свого довгого, важкого голодуваня.

Вбогий човен видавався хлопцеві роскішним, чарівним

кораблем, що пливе по чарівному морю. Сьогодняшня вечеря була чи не першою вечерою за все його дотеперішне житя.

До девятьнайцяти років він прожив голодним, на пів голим, ніби дикуном, ночуючи в убогій, похилій халупі, де плакала та молилась Богові його хора на гостець баба. В день хлопець допомогав спускати на воду баркаси, виважувати з човнів кошики з рибою, абож приставав за попихача до рибалок що виходили в море на ловитьбу туньців та сардин ; при цій оказії, Хуанільо діставав на свою долю якусь жменю дрібної рибини. Але тепер, завдячуючи дядькові Чіспагові, приятелеви його батька, він став справжнім моряком і мав повне право на свій пайок в казанкові. Він, навіть, мав черевики перші які він взув за все своє житя: дві прегарні деревяні посудини, що плавали на воді, ніби справжні кораблї. Ці черевики без міри тїшили хлопця. А ще кажуть, що на морі страшно! Дурниці, нісенїтниці! Цт найкрасша служба на всьому світї.

Дядько Чіспас, не спускав очей з носа човна, не відривав рук від стерна. Він з усміхом слухав хлопця, а сам крізь щилину між вітрилом та горою мішків, силкувався щось побачити в темряві. — А якже, ти попав не на погану службу. Але і тут маються свої невигоди. Ти побачиш їх... коли доживеш до мого. Одначе, твоє місце не тут, гайда на ніс і дивись, щоб нам не наскочити на якийсь поперед нас баркас.

Хуанільо побіг по облавку так спокійно й упевнено, ніби біг пісковатим берегом.

— Обережнїйше, хлопче, обережнїйше!

Але той вже був на носі, сів біля гафеля й став стежити за чорною поверхнею моря, в глибині якого відбивались хвилястими пасочками мигтячі зорі.

Товстопузий, важкий човен лауд з глухим чавкотінєм бився об кожду хвилю так, що піна бризкала в лице Хуанільо. На обидва боки від човна бігла мигтяча шумовина, а надуте вітрило, верхівя якого губилось в нічній пітьмі, здавалось, краяло небозвід.

Який король, який адмірал був щасливійшим Хуанільо, що попав в найми на „Святого Рафаїла"? Хрр!... це його переповнений шлунок давав про себе знати приємним відгиком.

Що за привабливе житя!

— Дядько Чіспас!... Дайте цигарку!

— Ходи візьми!

Хуанільо побіг облавком побіч човна, що був за вітром. Наспіла хвилина затишку і вітрило, бючись в останніх судоргах, от-от-то, здавалась, безсило повисне вздовж щогли. Раптом налетів подув вітра, човен похилив ся від несподіваного штовхана і Хуанільо, бажаючи утриматися, вхопився за край вітрила; але це останнє, в цей саме час, відразу надулось так, ніби збиралось лопнути і погнавши човен швидкою ходою, з страшенною силою штовхнуло хлопця. Хлопець каменем шувбосьнув в воду.

Кріз шум хвиль, солона вода яких заливала Хуанільо, йому вчувся якийсь крик, якісь невиразні далекі слова; може бути, що це кричав матрос при стерні; „Хлопець впав в воду!"

Приголомшений штурханом і з несподіванки, він глибоко, глибоко пірнув. Але раніш, ніж встиг збагнути що сталось, він побачив себе вже на поверхні моря: тоді став гребсти в дихаючи в себе свіже повітря... А човен? — Його вже не було видно. Море було темне, темне, ще темнійше чим видавалось з палуби човна.

Бідоласі здавалось, що він помічає якусь білу пляму, примару човна, що плив далеко по хвилях, просто до нього; але незабаром човен був вже по другій бік його й плив в иншому напрямі. Хлопець, неуявляючи собі зовсім свого становища, почав гребсти сам не знаючи куди.

Черевики були важкі, як з свинцю. Кляті! От яка їхня перша послуга! Берет давив виски, штани тягли вниз, ніби хотіли достати дна і чиплялись забаговіня.

— Кріпись, хлопче, кріпись!

Він зхопив з голови берет і шпурнув його геть; жалкував що не може тогож зробити з черевиками.

Він певний в собі. Він дуже гарно плаває; він почуває, що у нього вистарчить на дві години. За цей час екіпаж човна встигне повернути й підійти до нього; все лихо обмежиться довгою купілю, от і все.... Та хиба так вмирають люди? Померти в бурю, як померли його батько і дід, — це гарно; але

в таку чудову ніч, вмерти серед тихого моря від штовхана вітрила — це булаб безславна смерть.

І він гріб та гріб, все ще спозираючи на невиразне марево, що міняло місце. Він сподівався, що от-от-то із темряви вирине "Сьвятий Рафаїл", що йшов його ратувати.

Гей, човен! Дядько Чіспас!... Господарю! Але вигукуваня тілько стомлювало його. Двічі — тричі він ледве не похлибнув ся. От кляті хвилі!... З човна вони видавались зовсім нікчемними, але тепер, коли він опинився по горло в воді і був змушений безперестнку вимахувати руками, щоб утримати ся на поверхні, — ці хвилї душили його. Глухо бючись до його тіла, вони то підхоплювали хлопця на гребінь, то стягували в безодню і відразу зливались, ніби бажаючи проглинути його.

Він ще сподївався, хоч вже не так упевнено, що у нього вистарчить снаги годин на дві. Бесперечно. Він плавав по стілько і, навіть, довше, там, біля рідного берега, без жадної втоми. Але це було погожої години, серед кришталево-спокійного моря. Це було тоді, коли там, внизу, в чарівній, прозорій глибині видко було жовте каміня, обліплене гостролистим баговиням, ніби галузками зеленого коралю. Він без втоми плавав в таку погожу годину, коли можна було бачити на дні рожеві черепашки, перламутові зорі, блискучі квітки з мясистими пелюстками, що коливались, коли їх зачіпали гріблясті рибки, — в цейже час він був серед моря, чорного мов дьоготь. Він був загублений в пітьмі, зпутаний своєю одеждою. Зараз він мав під ногами хто знає скілько розбитих і потоплених баркасів, скілько трупів, обїдених хижими рибами. І він здрігував ся, коли намоклі штани торкали ся тїла; йому здавало ся, що то вже впивали ся в нього острі зуби.

Втомлений, знесилений, він ляг на спину, покірний хвилям. В роті він почував смак страв, що їв за вечерою. Клята їжа!... І як важко її заробляти! Отже, чого доброго, прийдеться із-за неї померти тут так безглуздо. Змагаючись всякими засобами вратувати житя, він змінив своє положеня. Може його шукають і, коли він лежатиме випростувавшись на спині, повз нього проїдуть мимо, не зауваживши що він тут. Він знову завзяв ся гребсти з безвідрадною тугою, підіймаючись на гребінях хвиль

щоби бачити яко мога далї. Хвилї кидали то в той, то в инший бік і крутили на одному місцї.

Його покинули, наче він був ганчіркою, що впала з човна! Боже мій, так забути про людину!... Та нї, може його шукають в цю хвилину. Човен плив дуже швидко: поки екіпаж збігся на палубу, поки переставили вітрила, човен мав відійти більш ніж на милю ...

І тїшучись цією надією, він поволи поринав, нїби його тягли за собою важкі черевики. В ротї йому було і солоно, і гірко. Очі йогозаплющились, хвилї злились над його голеною головою. Він потопав... аж ось знову в чортириї, що крутився над ним, виткнули ся скарючені руки і він знову сплив на верх.

Руки заніміли, голова схилялась на груди, нїби обхоплювала сонливість. Хуанільо здавалось, що небо стало иншим: зорі стали червоними, наче налились кровю. Море вже не жахало його; він почував бажаня витягти ся на хвилях, спочинути.

Він згадав свою бабусю, що можливо, саме в цю хвилину згадувала про нього й йому захотїлось помолитися так, як тисячі разів при ньому молилась його бідна бабуся: „Отче наш, іже єси на небесих"... Він молився в думках, але в тойже час, не розуміючи що робить, ворушив язиком і проговорив хриплим гологом, що видався йому чиїмсь чужим:

— Свинї! Мерзота! вони мене покинули...

Він знову поринув і счез, даремно бурікаючись, щоб утриматися на поверхнї. Хтось тягнув його за черевики. Він поринув в пітьму і ковтнув води. Безсилий, але ще раз, сам не знаючи як, сплинув наповерхню вже без буріканя.

Тепер зорі вже видавались чорними, ще чорнїйшими як небо, на котрому вони виступали чорнильними плямами.

Він знову поринув й, на сей раз, вже рішуче пішов на дно. Тїло його стало нїби з свинцю. Він спускався прямо, наче по шнуру. Нові черевики тягли його все дужче та дужче. Він падав в безодню, що проглинула розбиті човни і обгризені кістяки, а в цей час в його мізкові, що все дужче та дужче заволікався густим туманом, хтось все проказував:

— Отче наш!... Падлюки, мерзота!... вони мене покинули!.

Михайло Береза.

ГЕРОЇНА МАРҐАРЕТА ДЕ РОБЕРВАЛ.

(Переклад з Канадийської Історії.)

Історvя Канади не вкдючає в собі Маргарети де Робервал, причина сему можливо є, що жіноцтво не займає в історії великого значіня. Однак я хочу вам дещо написати про сю велико-душну женщину Марґарету де Робервал і тим способом дати правдивий історичний образ яке то тяжке житя та огірчене приходило ся пережити першим женщинам яких доля поселила була на побережах заморської країни.

Затямте собі, що трета подорож до Канади Картієра 1541 р. була в товаристві Сера де Робервала, якого Франція була назначила яко першого Віцероялїста для Канади. Він був богатий французький грабя і грізьний деспот. Єго братаниця, Марґарета де Робервал, належала до челяди єго богатого дому. Она була молода дївчина, веселої вдачі, енерґічного духа й задля своєї подоби олюблена своїм стрийцем. Єї привязанє до своєго родака було таке велике, що она бажала товаришити єму в єго тяжкій подорожи. Звичайно молоді дївчата в своїх не сьмілих обставинах скривають любовні тайни, так і Марґарета без відомо своєго вуйка мала невинні любовні зносини з молодим кавалєром. В єї любовнику також сильна любов до Марґарети процвитала. Він не міг знести розлуки зі своєю любкою і тому він зголосив ся яко охотник їхати з Робервалом і поплив'в тій самій шіфі, що він і єго братаниця. В дорозї любовні секрети їх любови відкрив Робервал і єго афектація до своєї братаницї перемінила ся в страшну пімсту забуваючи на всяку гуманїтарність. Коло Нової Финляндиї берегів є остров званий „Айле дю Демонс" здогадом, що він є побутом злих духів. Відвернувши всяке співчутє до переляканої дївчини, злий родич зіставив єї на березї сего безлюдненого острова з єї старенькою мамкою.

Крім единої мамки не мала більше товариства бідна дївчина. Щуплий провіянт, чотири стрільби з ограниченою амуніцією тілько всего, що грізьний вуйко позіставив еї для своєї власної оборони. Єї любовник був безсильний стримати жорстоку руку Робервала. Коли шіфа вертала перепливаючи знов попри сей заклятий остров, він викрав ся з припоясаною своєю стрільбою, скочив до моря і своєю зручностию приплив до розбитого серця Марґарети.

Даремні їх надії були, на дармо они молили ся, щоб Господь Бог, зворушив камінне серце Ґубернатора. Робервала. Він не вертав ся вже більше. В недовзї Марґарета повінчала ся з своїм любком в найліпшій вірі як лише безлюдний остров міг позволити, без сьвященника. Чи могла молода пара зачати господарку серед таких страшних обставин? Они збудували своїми власними руками незграбну будівлю. Дикі птахи і риби були їх поживою а з дикої зьвірини шкір поробили собі убраня щоби охоронити себе перед зближаючою зимою.

Другого літа Марґарета стала ся матирею і посьвятила свій час для стараня ся около дитини. Єї чоловік надіяв ся, що в еї вуйка серце змякне, вернеть ся, зменшить їх страшне терпіня. Однак надії були даремні. Гризота над его нещасною олюбленою женою, зломила его сильного духа, підупав на силах, і небавом помер. Недовзї по нім, дитина пішла зі світа і також вірна мамка попрацщала ся з сим світом. В диких лїсах, ся відважна женщина уклякла при трох могилах, які она своїми власними руками виграбала і молила ся горячо, щоби Бог милосердний дав еї витревалість перебути сї страсти і околичну пустку. Пригадала собі минувший час, які щасливі днї она мала в замку "Малого Короля в Вімю". Єї стрий так любив еї тоді, она була всюди з ним; часто брав еі на польоване і тому она не розважно мов стріла летїла за ним, навіть за море. Розваживши те все еї любов колишня до него, перемінила ся в ненависть. Колишня веселість в замку перенесла ся до острашаючого острова. Потреби житеві, біднота, невигоди й страх, стали перед еї очима а три сьвіжих могил, купали еї в горячих слезах. Они загрівали еї сер-

це, ще хиба тою надією, що і она в недовзї злучить ся до сих людських істот котрі ще не давно тому ділились з нею тяжким горем і нещастем, а нині они вже сном вічним спокійно відпочивають. Трівожилась лише ще тою острашаючою думкою, що не буде для неї ласкавих рук аби займили ся єї тяжкою слабостию в остатній годині, коли она не буде могла водою захолодитись. Однак она не ридала в розпуці, але бодрила ся на дусї і в добрій вірі хотіла стати до борби з ворогом смерти.

Через вісімнайцять довгих, хмарних місяців, она блукала лісистими берегами і придивляла ся старанно на всхід, своїми від плачу висушеними очима, на широкий океан за шіфою. Три або чотири рази показували ся білі пасма шіфи на блакітнім овиді і скоро зникали, що ще більше збільшало єї горість ніж перед тим. Трета зима збилжала ся і одного дня она заздріла бажальну шіфу. Які старанні приготованя она почала робити аби збижити шішфу к собі; до сего острашаючого берега, який уважав ся бути мешканєм чортів. Она клала всї свої сили аби доконати те бажанє. Пожертвувала свій щупний засіб дерева, котрий крівавим потом громадила з ліса, запалила свою хатину, в надії, що зверне увагу чужинців. Близше і близше приплавала шіфа риболовців. Она бігала безустанно і давали сиґнали на поміч. Риболовці зближили ся так близько, що вже могли розпізнати стать опущеної фіґури. Одягнена в шкіру з дикої звіряти і вимахувала руками, мов божевільна бігала берегом. В сумніві чи се є людське єство чи який острашаючий дух, риболовці дивили ся здивовані. Однак почули жіночий крик який благав помочи. По короткім відволіканю они перемогли свій переполох приплили до берега острова на якім була Марґарета. Виратували єї з невихідного положеня а в недовзї відвезли єї назад до Франциї, по трох роках не присутности.

Відвага, що веде баталїони війска в пащу канон; енерґія твердого вояка в довголїтній війнї, можуть бути порівнаї до солїдарности яку носила в своїм серци Марґарета де Роберваль.

СТРАШНИЙ МОНАХ
РАСПУТІН
І УПАДОК РОСІЙСЬКОГО ЦАРАТУ!

З анґлійського
І. М. Ґ.

ЦІНА 35 ЦТ.

ГОЛОВНИЙ СКЛАД.
„PROSVITA„
BOX 22. EDMONTON, ALTA.

Микола Романов, Цар всеї Росії, всевладний монарха найбільшої території, якою колинебудь владів один чоловік, сидів в своїй бібліотеці в чудовій Зимовій Палаті і серед глубокої задуми час від часу зітхав. Се ще щойно благодатний 1901 рік; цар в повній власти, навіть німа Дума не сьміла підносити лоба, або ставити якенебудь імпертинентне жаданэ. А однак судьба ніяк не сприяла — не було нещасливійшого чоловіка від Миколи Романовича. Бож нащо придалась йому вся сила і власть, коли цариця дарить його самими доньками. Ось щойно рано проголошено, що прийшла на сьвіт знов — дочка і цар, перед котрим дрожать міліони людий, цілими годинами просиджуэ там, та глодже собі пальці, або безцільно бубнить ними по столі.

Чув ся опущеним і безрадним. Послідний, довголітний "святий муж" помер, а на його місце ще не найдено другого. Була се дивна чинність, про око релігійна, але в практиці всім, та лише не тим, за що уходила. До його уряду належало — бути домашним сповідником і лікарем. Хоч Микола був головою церкви і держави, то проте все був він чоловіком більш забобонним від першого ліпшого темного мужика. Він знав, що він слабосильний, знав проте, що всяка інституція, віддана його духовному проводови — упаде. Він навіть бояв ся приписувати собі якунебудь відвічальність, хоч відчував її, бо вічно вдава ся не до владик — епископів, а до ворожбитів, питаючи радше їх о пораду, та пророцтва.

Отже послїдний такий сьвятий муж помер і треба було пошукати другого. Були в Росії і тоді, навіть між великими князями мужі, які могли віддати Миколї величезні услуги — могли навіть остаточно вратувати династію фабрикуючи в який будь спосіб престолонаслїдника. Але Микола не вдоволяв ся тим, що даэ добрий, здоровий розум, він жадав якогось явища, якогось післанництва з того сьвіта. Тому проголосив він епископам, що потребуэ мужа сьвятого, з пророчим даром і тепер обгризаючи собі пальцї ждав на їх відповідь. Вкінци зголосив ся епископ Мелэтій. Сей дїйсно приніс вістку, що скріпила надію царя.

Богато лїт тому назад — росказував сей поцтивий чоловічина царсви — трафилось эму, що не був він дома через кільха тижнїв. А вертаючи домів він поступив в якімсь селї до хати Распутїна, звичайного собі дорожкара і наймив эго, щоб завіз його до дому.

"Я ще не сказав йому мого імени" — продовжав Мелэтій — "як той чоловік задрожав." Відтак заявив менї, що моя жінка і дитя — померли. Дальше додав, що я стану монахом, а незадовго потім епископом. Ми помчали що сили домів. Там застаю я повно заплаканих сусїдів. Перше пророцтво сповнилось. Се так сильно вплинуло на мене, що я таки тодї проголосив його пророком і просив від нього благословеня. Вірю, що він певно пішов в вандрівку, проповідуючи подібно як і богато инших, висьміяний і відкинений його власними односельчанами. Пішлїть за Распутїном, Ваше Величество, бо я сьвято вірю, що він э правдивим сьвятим мужом."

"Э в нашій родинї давне повірэ" — запримітив Микола, — що династію Романових маэ спасти монах з дикої Сиберії. Може се саме він. В кождім разї не завадить бодай спробувати. Князь Фелїкс поїде за ним. Те, що росказали ви менї скріпляэ мою надію в будучність династії."

Звичайний собі, скромненький епископ не знав, що піячина Распутїн довідав ся про смерть його жінки і дитини — в коршмі, а що до пророцтва про аванс на епископа, що може бути більш природного? Таж в російській церкві всїх епископів вербуэсь в той самий спосіб. Анї не знав Мелэтій, що пія-

чина Распутїн нїм став пророком, поповняв навіть сьвятотатцтво. Він відважив ся навіть на такий "смертельний гріх", що хопивши в своїй хатї ікону зі стїни, поломив її, подер і в присутности жінки і невинних дїтий кинув нею об землю, та потоптав ногами. Але хоч піячина, брехун і шарлятан, Распутїн вийшовши з хати Мелэтія почав вдавати зовсім иншого чоловіка, вроївши собі, що він справдї призначений до чогось висшого.

Російский цар Никола II.

Він зовсїм не мав понятя про своэ покликанэ, яке воно і що, але повернув до дому вже з хрестом зі звичайної ломаки в руцї, та заявив родинї, що іде в сьвіт проповідувати нове эвангелиэ. Мужики в селї сьміялись, та кидали камінэм, коли він намагав ся проповідувати їм, а родина повірила, що він зійшов з розуму. Распутїн забрав ся з села і повандрував в пущі, блукаючи від села до села як вічний чужинець-скиталець.

В конечности Распутїн нїколи не числив ся зі сьвятістю. Як коли не доставало йому чого, а не годен був дістати в який будь инший спосіб, то він крав. Одного разу потрібно було йому хамута. А будучи недалеко свого села він зайшов в ночи до знаного йому римара і булаб штука вдалась, як би не якийсь дітвак, що наробив крику і Распутїна зловили. Другої днини устроїли йому мужики чудернацьку параду. Вдягли його в довгу сорочку і виписали на ній великими буквами "злодій". На голову наложили височезну паперову шапку, на шию крадений хамут, а взули його в величезні чоботи, з котрих один важив сорок фунтів — і так проводжали його селом вигукуючи, та жартуючи притім весело.

Серед цілої тої публики мав Распутїн лиш одного приятеля. Десь в часї пророчих проповідий Распутїна привязалась до него наче вірна собака дївчина Анна, циганка, яка від тої хвилї товаришила йому в цілій його вандрівці, нїколи не нарікаючи, все повна посьвяти і услуги пророкови. Гарна вона в своїй простій, бідній одежині, боролась тепер наче львиця з збиточниками — мужиками, аж доки обезсилена і знеможена упала омлїла серед дороги. Распутїн ступав мовчки і анї не заставляв її обороняти його, анї не здержував її в її даремних змаганях.

Між тим дав ся чути лускіт нагайок і викрики козаків — надійшла хвиля звороту в житю Распутїна в зовсїм иншу, нїколи несподївану сторону.

"Дорога для князя Фелїкса, царського післанця" — кричав провідник козаків і за хвилю царська карета здержалась серед товпи селян. "Чи не знаэ хто де э сьвятий муж Распутїн? — запитав князь Фелїкс.

Мужики ступанїли. Відважнїйші сьмільчаки почали поволи висуватись з поміж товпи, та повтїкали до своїх хат. Деж там наложити руки на чоловіка, якого на добро, чи лихо, жадаэ самий цар.

"Говоріть" — закричав Фелїкс нетерпеливо.

Знов мовчанка.

Распутїн підніс свою голову в гору, стряс плечима наче медвідь, що збудив ся з довгого зимового сну.

"Говоріть собаки" — закричав він. Нема між вами на стільки відважного, щоб сказав царському післанцеви, що я Распутїн?"

"Ти Распутїн?! — здивовано запитав Фелїкс.

"Так, се я. Але не карайте, Ваше Величество сих дурнїв. Они не вміють оцїнити мене.

Російска цариця.

"Сейчас увільнити эго"! — зажадав Фелїкс. "Эго потрі бно в царськім дворі". Не лишалось нїчо, як лиш слїпо повину ватись і сповнити приказ, хоч чоловік той був дїйсний злодїй.

За хвилю сидїв Распутїн вже побіч великого князя, та з гори глядїв на своїх односельчан з такою гордістю, що хоч як небезпечно, то деякі з мужиків підсьміхались. Та лиш не сьміялась Анна. В своїй на-пів дикій уяві вона сейчас зрозуміла, що тратить того, для кого вона жила. Припавши на колїна по при карету, просила Распутїна, щоб той взяв эї з собою.

"Хто вона?" — запитав Фелїкс. "Чи не ваша жінка?"

"Не знаю сеї женщини — холодно відповів Распутїн. Она мабуть божевільна. Їдьмо!"

В авдіэнційній салї Зимової Палати зібрались царська родина цар, цариця, найблизші свояки, та надворна служба, всї очікуючи нетерпеливо приїзду першої кляси піяка — дорожкара. Нерви кождого з присутних снували якусь відмінну таэмничу мельодію. Хтож годен відгаднути що за пророк поя вить ся в царській палатї? Хоч царське дворяньство, меньш за бобонне від царя, були певні, що очікують на нїщо инше, як на шарлатана, яких вони вже мали перед тим, та питанэ лише, чи буде він в силї впливати на царя більш, як попередні, чи може пануючі круги Росії順 зможуть дати собі з ним раду, як бувало звичайно. Цар знова очікував на ту зволоч зовсїм інакше. Эму здавалось, що начеб він самий був таким окаяником і до него маэ навідатись могучий цар. Вкінци проголошено, що приїхав Распутїн. Отворились двері і на салю введено дивачну постать чоловіка.

Перший раз бачили тай не забули нїколи — двоэ великих, таэмничих очий, що блищали з під звислих бровів. Побачили брудне, темне лице обведене навколо довгими, розбурханими патлами, довга чорна борода, висока постать одїта в брудне, обдерте лахмітэ на яке остаточно Распутїн меньше звертав уваги, чим цар на свій мундур. Побачили дивачний хрест з простої ломаки-галузя, який Распутїн держить в руках перед собою. Цїла та дивачна постать приступаэ нерівними кроками до стола, при котрім сидїв цар і родина. Ось, вже дійшов до стола. Одну хвилину затримавсь, закрив очи, а відтак скоро стис свій здоровезний кулак та з цїлою силою гримнув ним об стіл. Декотрі з дворян прискочили наперед, хопили в руки шаблюки. Цар відхиливсь від стола та хопивсь рукою за грудь.

"Удар, Ваше Величество, де відчули ви эго — в голові, чи в серцю? — зверешав Распутїн.

"В серцю" — ледви прошептав цар.

"То рядїть, Ваше Величество, Росіэю серцем, а Бог нагородить вас і дасть вам сина."

Сим дивачним поведенэм на першім вступі в дім царя, Распутїн розвіяв всякі підозріня, та схопив за серце забобонного царя. Недовірчива бюрократія бачили, що нема що побоювати ся простого, з дикими очима дурака, який каже царе

"Монах" Распутїн.

ви рядити від серця. Слова Распутїна стали в позакутних нара дах лиш насьмішкою. А цареви воно надзвичайно подобалось — він прецїнь так дуже любить Росію, любить серцем і бажаэ

їй всегда добра. Так отже бюрократи дивились на Распутїна байдужно і полишили эго, щоб той впинав глибше свої шпо ни в серце Миколи без ніякої перешкоди. Кобиж царські бюро крати були знали, до якого абсолютизму дійде Распутїн в сво їх впливах на царя, они булиб зробили э ним порядок нїм ще він навчив ся, як боронитись перед своїми ворогами. Але Распутїн був на стільки хитрий, що не давсь пізнати тим, які оста точно моглиб эго побоюватись. Так отже Распутїн замешкав собі вигідно в призначених для него, чудово прибраних кімна тах в Зимовій Палатї, та снував сїти наоколо тих, котрі буцїм то рядили великою Росіэю.

А в убогій, монастирській келїї покутував за свої гріхи, днями і ночами в молитві постї, молодий монах також з дико го Сибіру. Аж одної ночи приснив ся йому дивний сон. Він ба чив величезну піраміду. Дивний образ людства. На самім спо дї бачив він селян і робітництво. Своїми раменами піддержу вали вони другу верству людий, а се дідичів і фабрикантів. Сї знова держали на своїх раменах иньшу верству, себто бюрокра тію, на верх бюрократії розсів ся вигідно всевладний цар зі сво эю родиною і пекольною силою і жорстокією угнїтав він всї вер стви суспільства в Росії. Бідачисько монах, не знаючи полїтич ного ладу в державі, настрашив ся свого власного сну. Думав, що то діявол насилаэ йому такі сни, щоби скусити його, щоби збудити в нїм ненависть до сьвятої душі батюшки — царя. І він ще більш карав ся, ще більш молив ся і постив, щоби лиш очистити свою душу і увільнити від діяволських привидів.

Одної днини покликав цар Распутїна і з дитинячою вті хою заявив йому, що пророцтво зглядом сина маэ сповнитись. Анї на гадку не приходило цареви, що остаточно, се ще може бути знова — донька. Так далеко потрафив Распутїн пересту діювати душу Миколи, що той вірив йому, хочби той обіцяв йому Бог-зна яку божевільну обіцянку. Він обіцяв, що буде син і справа на тім кінчилась — цар вірив. Якби самий Распутїн сумнївав ся, то він потрафив укрити свій сумнїв. Нехай цїлий сьвіт валить ся, то ніякий очайдух не потрафить поводитись так холоднокровно як Распутїн. Як се буде знова дочка, то житэ Распутїна на волоску, все пропаде, все обернесь проти

него — наслідки будуть страшні. Але Распутін з повним довірэм так як і цар, ждав дня, котрий або віддасть йому повну контролю над монархою всеї Росії, або пішле його назад в Сибірські пущі як непотріба суспільности, скиталця, або навіть як вигнанця.

Історія записала богато фактів. Чим більший крутар, шарлатан, піяк, розпустник, брехун, злодій, круглий злочинець — часто виграэ. Декотрі дають ся туманити своїм чувством і думають, що в Распутіні справді була якась надзвичайна, надприродна сила. Та він знав преціньь тоді як ішов перший раз до царя, що цареви забили голову — доньки і лиш одно хоче цар чути без огляду на всякі можливі і неможливі наслідки, а се — що буде мати сина. Не звернути на се уваги, значило не скористати з нагоди. Распутін з відвагою послідного очайдуха рішив ся користати з нагоди і вкінци виграв. І нераз ворожив він в домі Романових порядкуючи справами так, щоб не ошибнув ся.

З часом почав Распутін роздумувати над своїм становиском в домі царя і дійшов до переконаня, що э він вже доволї заобезпечений так, що вдасть ся йому хочби яка інтрига. Доси він був осторожний, вдавав духовного на ділї і в словах і підлягав всякому. Але тепер, чуючись в силї, якої ще не мав в домі Романових ніякий навіть найвисший дигнітар, або найблизший свояк царя, Распутін віддихнув свобіднїйше і дав волю своїм гадкам. Він нагадав собі вірну як собака Анну, нагадав, що дівчина се була второпна, хитра і до всего найшла собі спосіб, а гарна в своїй простоті она певно помоглаб йому не раз в домі Романових. Він рішив ся особисто поїхати до рідного села і відшукати эї.

Сли він надіяв ся, що эго царскі почести зэднають пошанівок для него у простих колишнїх односелчан, то помилив ся, бо ніхто не сподівав ся від него ніяких зглядів. Коли він вандрував вандрівкою пророка, эго родина завмирала з голоду. Мати померла. Батько забрав троэ діточок і куди пішов ніхто не знав. Одна лиш жінка, вірна мужеви відмовилась іти з батьком, а ждала в селї, бо вірила, що колись він верне і забере эї з собою. Він прийшов, але не за нею. Анна також для якоїсь

причини волочилась по селї. Хоч чужениця вона погорджувана всїми, але не дбала. Вона призвичаэна до такого житя ще від дитиньства.

І приїхав Распутїн. Одїтий в порядний кожух наче дїдич, конї і сани з царського двора, з царськими відзнаками, а побіч на конях ескорта козаків. Но все те не викликало на селян нїякого враженя, нїхто не спішив ся витати царського достойника.

Колиж нї, то хай буде і так. Распутїн приїхав не по пошанівок від мужиків, а за чим иньшим. Він скоро відшукав Анну, посадив на сани побіч себе, та одів теплими кожухами. "Обертай фірман — назад до двора!" Та тут і висунулась змарнїла постать з одної з найбіднїйших хат і станула перед кіньми.

"Мій мужу! Менеж прецїнь ти не лишиш!" — напів з розпукою благала жінка.

Тяжкий проклін, який можуть вимовити хиба уста послїдного драбуги, се була відповідь Распутїна. За хвилю щезли санки і замовк бренькіт кінських підків, а на сьвіжий слїд на дорозї повалилась зомлїла постать женщини.

У пару хвилин пізнїйше царський двір пишав ся новою дамою. Вбрана в дорогу сукню, за котрў бідна родина на селї прожилаб один рік, циганка Анна проходжувалась по кімнатах Зимової Палати.

Распутїн вірив, що хитрість дївчини і сприт придасть ся йому в многих інтригах і се справдилось дуже скоро. Циганка сейчас зрозуміла нащо вона потрібна Распутїнови і з собачаю вірностію сповняла кождий його приказ. Вона навіть не підозрівала його. Бачила, що для марної любови він не спровадив її, бо житэ в царськім дворі зовсїм иньше від того, яким жили вони скитаючись сибірськими пушами. Вона стала для него радше спільником інтриґ, чим товаришкою житя.

Між тим вибухла революція 1905. року і за час тих заворушень в державі, що поширились по цїлій Росії, мав цар до полагодженя цїлий ряд иньших справ о много важнїйших, чим позакутні здэлки, яких героэм був Роспутїн. Зразу вірив цар і мінїстри, що революцію вдасть ся здусити тими самими способами, яких дім Романових уживав віками, себто нагайкою, ша

Російска революція в 1905 р.

блею, або і канонею. Но сим разом се вже не була звичайна товпа одного міста, з якою поліція, чи війско вже нераз бувало давали собі раду. Се ціла Росія встала. Селяньство звідкись набралось ідей демократизму і домагалось свого голосу в уряді.

А вже такої нечуваної справи нїяк не хотів цар Микола полагоджувати без поради Распутїна. Звернув ся отже знов до него. А та каналїя, Распутїн, вже мішав ся і до важних державних справ та бувало дораджував Миколї і тепер сейчас зрозумів, що хвиля для царату справдї критична. Він підшепнув Миколї, що сю революцію треба здусити зовсїм иньшим способом. Він радив, щоби Микола наймив кілько мож добрих бесїдників, щоби ті патріотичними бесїдами переконували нарід, що буцїм селяни ставлять страшно шкідливі для цїлости Росії домаганя.

Якраз тодї молодий монах Іліодор, покинувши свої видїня, покінчив студії Теофанівської Академії зі славою найздібнїйшого бесїдника. До тої то академії зайшов Распутїн, щоби запізнати ся з Іліодором. Здаэсь, що нїхто в сьвітї не годен звести до купи двох людий, щоби так дуже ріжнились оден від другого, як сих двох Іліодор і Распутїн. Распутїн стояв на чолї царської кліки, яка журилась, щоби задержати царя в Росії; а молодий монах, ідеалїст, бажав радше руїни царизму. Распутїн чоловік неотесаний, неук, що не знав підписати свого імени, а при тім чоловік брутальний, що з дня на день снував щораз то страшнїйші злочини. А Іліодор, чоловік культурний, розважний, фантаст найкрасших ідей. Такий здібний чоловік придав би ся Распутїнови, коби лиш схотїв йти эго діявольскими стежками.

Зразу Іліодор обурив ся на пропозицію Распутїна. Він же сприяв більше народови. А тут нікчемний простак намовлаэ эго зрадити народ і говорить до него від царського імени. Дивно стало Іліодорови. Він любив нарід, але любив і батюшку царя, бо він голова церкви. А простота царського післанця — щож? — прецїнь дванайцять учеників Христа були звичайними, невченими рибаками. В палатї царя він нїколи не був, тож і не знав, яке житя в домі того, що володів цїлою Росіэю,

тай эї церквою. Тому думав він, що справа царя, се справа рад ше сьвята, невинна, слушна і — він приняв эї.

Незадовго потім зробив Іліодор свого рода чудовище. Він казав собі зробити величезну гадюку, а верх неї виписати великими буквами "Дух революції." З тою гадюкою їздив Іліодор по найбільших містах Росії і говорив до народа, що скоро ся гадюка впялить свої зуби в душу матушки Росії, себто в душу народа, то пропадуть царі, пропаде трон, держава, пропаде Росія. Підчас своэї бесіди він покликував сильного мущину — великана, якого називав "Правдою" і сей запалював гадюку, а з эї пащі вибігала ціла громада дітий, повбираних за карликів. Ся простенька алеґорія при сильних арґументах Іліодора мала великий вплив на простий російський нарід. Свої вражіня зхарактеризовав нарід здаэсь найкрасше, коли молодого Іліодора прозвано як — "Шалений монах." Під покришкою реформи обдарив цар Росію "Державною Думою" і революція втихла.

Іліодор пізнав ся за час своэї подорожи з визначними людьми Росії, та довідав ся дещо про вплив Распутіна на дворі царя. А Распутін все ще уперто вірив, що эму треба такого енерґічного монаха, як Іліодор, отже постановив собі дістати эго до царського двора і зробити з него такого вірного спільника, як Анна. Та знав він, що з Іліодором буде труднійша справа, бо богацтвом, та почестями эго не привабить. Іліодор був чоловік сьвідомий і шляхотний. Проте спробував Распутін заговорити до него в імени добра народів Росії, себто в імя патріотизму.

Вкінци приїхав Іліодор до Зимової Палати, але вже з повним недовірэм до Распутіна. Він не був вже монастирським аскетою, але чоловіком досьвіду.

"Я бажаю, щоби ви позістали зі мною тут в палаті, та щоб були мені правою рукою ві всім" — казав Распутін.

"Чому?" — запитав Іліодор.

"Бо знаэте, я чоловік невчений; мені треба вас."

"До чого вам потрібно мене?"

"Бо я ряджу Росіэю і тому хочу, щоби ви помагали мені у всім, до чого мені вас буде потрібно" — відповів згорда Распутін.

"Ви рядите в Росії? Яж думав, що то цар рядить."

"А я кажу вам, що я ряджу в Росії" — сказав Распутін гримнувши кулаком об стіл.

"Алеж як се?" — запитав Іліодор.

"Ходіть зі мною, я покажу вам як".

Распутін хопив Іліодора за руку і потягнув за собою до просторого сальону. Се була щось якби тронова саля, але люди, що зібрались в ній видались для Іліодора такими дивними яких він ще в житю своїм не бачив. Всякого рода ворожбити, знахори, фекирі, спіритуалісти, повбирані в чудернацьке лахмітэ — вся та збиранина таэмного сьвіта була зібрана тут зі своїми приятелями і ждала.

"Що се? Що се значить?" — здивований запитав Іліодор.

"Заждіть і мовчіть. Дивіть ся і слухайте." — відповів Распутін.

За хвилю увійшов самий цар і сів на троні з повною повагою, начеб зайшов між товариство князів, або раду мініcтрів. Цар поговорив щось потихо з Распутіном і сей промовив до зібраних:

"Їх Величество кажуть, що Дума робить богато клопоту. Ставить якісь прямо неможливі домаганя, виходить, що хоче обкроїти, зрабувати права Їх Величества. Скажіть мені, мої приятелї, яку пораду дати Їх Величеству?"

Голота розпочала сейчас свою роботу. Одні шептали щось незрозуміле, иньші порались зі своїми прирядами, кождий працював в свій спосіб. Вкінци роздаэсь з одного кінця салї дрожачий голос.

"Я бачу, що Дума розвязана. Бунтівники, що засідали в Думі ідуть домів. Малий батюшка скликуэ нову Думу."

"От знаменито, Ваше Величество." — сказав Распутін. "Розвязати сю Думу і скликати другу і" — тут говорив Распутін півголосом до Миколи — "уважати при сих виборах трохи більше, як при перших."

"Добре!" — відповів Микола — "Добре!" І знов говорив він щось потихо до Распутіна.

"Мої приятелї" — обізвав ся знова Распутін — "Жиди

знов заводять в державі якийсь неспокій. Як радять сьвяті ду хи, що зробити сим разом з Жидами?"

Знов пішла робота і знов дав ся чути голос:

"Я ба.у, що Жиди втікають перед козаками. Козаки стріляють, трупи падуть, жидівські голови котять ся по улицях. Земля напоэна кровію собак."

І цар дав розказ на другий погром Жидів.

Якийсь відділ війська відказав ся послуху своїм офіцирам, оскаржуючи їх за страшний гнет жовнїрів. Знова зволоч радилась духів, знова радили і цар дав приказ вистріляти збунтованих жовнїрів.

Іліодор постановив собі вже не дивитись і слухати біль ше. Але нащастэ засїданэ сеї нечуваної в сьвіті чортівської ра ди вже скінчилось. Маленький батюшка — цар встав з трону і відійшов. Молодий монах, ранений до глубини серця кривдою невинних жертв, приступив до Распутїна і з виразом погорди і докору сказав:

"То так ти, падлюко, рядиш Росіэю! А я помагав тобі, не знаючи, що за чорт сидить в твоїм мізернім тїлї. Але не діждеш ти мої помочи більше. Дні твої почислені!"

"Ходи сюди" — відповів Распутїн — "не будь дураком." В такий самий спосіб рядять многими державами. Пристань до мене і як маэш добру гадку, щоби поправити дещо в моїй системі, то спробуэмо эї.

"Пристати з тобою? Лучитись з тобою?" — відповів Іліодор обурений. "Я радше злучу ся з чортом, бо він бодай отверто воюэ, тай не удаэ "сьвятого мужа" як ти собако!"

Распутїн не гнївав ся, що Іліодор ганьбив эго і називав такими словами. В коршмах в Росії така мова ще не э образою. І не покидав рівнож гадки, щоби придержати монаха коло себе. Іліодор опираэсь завзято, власти він не побоїть ся, почестями гордить, вигодами, маэтками він гидить ся. Нїчим подібним не привабиш эго. Але э ще одно, більш привабне го ловно для молодого чоловіка і цікаво, чи зможе він вдержати самоконтролю, колиб вмотати эго в таку пробу. І справді Іліодор був молодим монахом, що доси жив житэм повздержаня і самовідреченя, він не знав вражінь товариства що най-

красших женщин, не знав, що се значить бути окруженим не заховстаною, безвстидною бандою нічних оргій, та ще й серед висших кругів суспільности, в домі царя Миколи! А Распутін, темний мужик, що в житю своїм бідив чорно, та в голоді і холоді вандрував селами, діставшись до царського двора заживав всїх роскоший, що прибагла эго брудна душа. Жиючи так близько царя він мусїв позбути ся хлопських привичок, мусїв обмити ся, розчесати довгі патла, убрати ся чисто, тай попри всю свою простоту він виглядав пристойно. Лиш очи эго не змінялись — очи, з диким поглядом і мізґ, що скрив ся поза очима. Эго очи бачили гниль в палатї, а мізґ казав эму володїти і жити. Чесні женщини навчились дрожати в эго присутности, чесні люди воліли уникати зволоч, яка кождої хвилї готова до всякого злочину. А всякий иньший чоловік, чи женщина стереглись лиш, щоби не станути поміж Распутїном, а річию, яку він загадав, бо се значилоб бути прогнаним з палати, або бути висланим на Сибір. Бо хоч як мало власти мав самий цар Микола, то і ту передав в руки Распутїнови. Тому власне орґії і пустота, якою верховодив Распутін в палатї царя були найдикійшими. Він розумів, що мало мущин голні встояти перед такою покусою. Іліодор монах, чоловік молодий. Треба втягнути эго в таке товариство, треба піджогнути поломінь пристрасти, а там він привяже эго до себе.

Тому Распутін не ображав ся, а здержував ся. Просив лиш, щоби Іліодор не рішав так скоро, щоби трохи затримав ся. Вправдї эго обурюэ лад на царськім дворі, але треба терпеливости, треба комусь направляти те, що хибне. Іліодор справдї перестав дивитись на все скептично, та остаточно згодив ся зайти до Распутїна вечером і запізнати ся з гостями, яких Распутін назвав найблизшими приятелями царя.

Хоч Распутін не був попом, анї ніяким духовником взагалї, анї не принятий Синодом як якийсь бодай урядник, то мусїв він вже ради малпованя "сьвятого мужа" вдавати духовника з висшим покликанэм, щось в родї духовного фільозофа. І се вдавав він знаменито. Навіть казав, що власть эго і післанництво не з сього сьвіта, значить, що тої власти і сьвятости не годна эму церква дати. Якесь почутэ казало эму, що гуляще житэ і нічні орґії не э річию похвальною, отже треба було змо-

лоти язиком так, щоб обернути кота хвостом. І зволоч потрафив пояснювати цілу справу ось як: — Природі опирати ся годі. Коли чоловік хоче, щоби Бог эго спас, то мусить Бог перше простити гріхи чоловіка. А Бог не простить, коли чоловік не грішив. Треба отже поблажати пристрастям, бо они э законом природи, хоч часом і не подобають ся Богу, а відтак тре

Дами на царськім дворі.

ба молитись і просити о прощенэ. Бо як чоловік не згрішить, то і Бог не буде мав що прощати і готово пропасти спасенэ чоловіка. Така наука можлива хиба у таких гниляках як Распутін, але в палаті царя Миколи найшли ся люди, що з дитинячою наївностю захопились навіть такою теорією, головно жещини, яким таке "спасенэ" подобалось. Тим нічні оргії Распутіна відбувались радше як певного рода релігійна церемонія.

Недавно вийшла з друку в російській мові книжка про Распутїна, в якій автор знаючи Распутїна особисто твердить, що Распутїн фізіолоґічно і психічно був чоловік ненормальний. А попри те він посїдав страшну силу гипнотики в своїх сталевих очах так, що хапав за душу людини без ріжниці чи говорив в часї погідного сонця, чи серед темної ночи. Людий на сьвітї такої сили очий мало. Распутїн нїколи не сьміяв ся, хочби навіть і як напив ся. Він потрафив випити три фляшки шампана і ще був тверезим. Випивши пару шклянок "водки" він ставав говірливим, але навіть тодї осторожний. Він був рів нож найвисшого степеня люнатиком. Передовсїм женщина не потрафила оперти ся эго волї і впливови. А богато мущин в унїформах, з відзнаками, кидали мундури і віддавались під впливом Распутїна житю звичайного, убогого скиталця.

Распутїн скоро піймив, що в него э якась таэмнича сила, якій мало хто годен оперти ся. Спершу він практикував своїх сил в окруженю царя Миколи. Там поводилось эму знаменито. Відтак він як "сьвятий отець" навідував жіночі монастирі. Він мав за собою царя, мав силу гипнотики і "духовника" вдавав добре. Тим і гостив, де лиш зайшов. Він бував часто в жіночім монастирі в Ново Черкаску над Доном, в Ятка, а головно в Ново-Дївічнім монастирі над Волгою. В сїм послїднім монастирі мали зайти поважнїйші шкандали бо мати ігуменя мусїла ужити простого хлопського параґрафу. Она найшла кількох мужиків, які приловили "сьвятого отчика" і так порядно обчастували, що той через кілька днів лежав хорий.

Мабуть подібні "невдачі" піддали рабівникови жіночої чести шалену думку. Маючи славу "чудотворця" випробовану на молодім царевичу Алексїю, Распутїн отворив нову місію. Збігалось головно жіноцтво, цїкаве на всякі дива і жіноцтвом він головно займав ся, та орґанїзував до нової "віри", а цїле товариство назвав "Сьвятим Сестрицтвом."

В два місяцї по заснованю сего нового "сестрицтва" в Москві записав Павло Драґоміров, начальник тайної полїциї в своїх полїцийних книгах ось такий рапорт:

"Репорт Івана Оборучева, полїцийного аґента ч. 1287,

другої дивізії тайної поліції в Москві.

"Після інструкції з головної поліцийної кватири і по приказу начальника Драгомірова я навідав ч. 136 Тверская, перший дім коло папірні о 1. годині і 35 м. по опівночи. В кімнаті застеленій диваном з малою умебльовкою, застав я зібранэ нічних поклонників, які клячали перед монахом Григоріэм Новіком (прибране імя Распутіна.) Було там присутних двайцять і вісім осіб, всї женщини, чотирнайцять з них женщини висшого роду і образованя. Коли я і моїх вісьмох асистантів війшли до кімнати "сьвятий муж" стояв коло столика і читав Эвангеліэ від св. Луки та пояснював своїми словами про кари які треба завдавати свому тїлу. На стїнах кімнати були розвішані образи, які встряслиб чемностію кождої людини, а на стїнї позад монаха Новіка висїла сьвята ікона Новгородської Богоматери. Так як приказано менї всї присутні були арештовані. Коли всї повбирались я приказав відвести на поліційну стацію. Тут позаписувано імя і назви всїх арештованих, їх адреси, як рівнож переведено протоколи з осібна. Переважно всї нічні поклонники нарікали головно на "сьвятого" Распутїна, який уперто домагав ся, щоб эму позволити телэґрафувати до цариції. Мій начальний офіцер, Немілов, згодив ся. Около одинацятої години перед полуднем прийшов від царя розказ, щоби безпроволочно увільнити всїх увязнених, та щоб ні найменьшої подробиції про зайшле не допустити до опублїкованя в часописях. О 4.15. год. поспішним потягом відїхав Распутїн до Петрограду.

"Підписано: Іван Оборучев."

Під опікою і охороною самого здеґенерованого Миколи і эго жінки цариції, ся нова "віра" Распутїна поширялась дуже скоро. Сибірський мужик "сьвятий отець" потрафив при помочи своэї сили гипнотики з эднати собі товпу "сестер-учениць", а всї они майже без виїмок самі дами висших домів і родів, звичайно лїниві до буденного, чесного житя. Распутїн навчав, що коли женщина уникаэ своэї цїли, она не може спастись, а сеж цїль женщини бути благословенною між жінками. На таких що тижневих "собранях сестрицтва", сором казати, дїялись неможливі річи. А брали в них участь, хоч секретно

Монах Распутін на нічних забавах з царскими дамами.

найвисші дами Росії, навіть цариця і эї донька Ольга — а Распутін, невмиваний піячина був їх архиэреэм!

До такого товариства "найблизших приятелів" царя впровадив Распутін монаха Іліодора, думаючи, що коли не зборов эго як попа-монаха, то зломить эго як молодого чоловіка, котрого привабить розпустна забава. А для вченого чоловіка нічо не значить довідатись про тайну царського двора. Такий чоловік здаэ собі зі всього докладне справозданэ. Він учив ся, що котрий цар в історії дозволив собі на гуляще житэ, то такі царства упадали. Ніневія, Вавилон, Греція, Рим, Франція — се держави, що заводили у себе розпусту, нічні оргії і тим власне упали одна за другою. Треба дуже сильного чоловіка, щоби встояв як тиран. Нехай лиш розпуста увійде в дім пануючого, то эго панованэ вже пропало.

Іліодор переконав ся, що не лиш цар став мишою в лабах котика, а Распутін розбишакою царської палати, але се ціла Росія — улюблена Росія — віддана в руки чортам і проституциї. Він вибіг з палати Миколи і побіг просто до властий російської церкви, щоб дати знати, що робить ся в палаті. А для кругів церкви не було се новиною. Всї знали і все знали, лиш всї дивились крізь пальцї, в кождім разї ще не роблено нїчого, щоби лиху зарадити. Аж тепер порішено взяти ся за діло енерґічно і покласти конець непорядкам в домі голови всеросійської, эдиноспасительної церкви. Скликано отже церковну раду. На раду завізвано Распутїна.

Распутїн міг не явити ся, але він не був страшкою. А крім того йому встрілило до голови обернути сей напад собі на побіду. Э в російського мужика повно забобон і релїгїйного підданьства, але э і запекла душа, що коли він зважить ся на хитрість, то буде бояти ся, буде дрожати по дорозї, буде каятись, плакати — а все лиш на те, щоби тим безпечнїйше дійти до своэї мети.

Коли отже церковна рада осудила всї провини Распутїна і наложила на него найстрогійшу клятьбу — тодї він здавалось змяк як віск. Він просив о розгрішенэ і торжественно присягнув, що направить своэ житэ. І хоч на сїй радї були самі владики, здавалоб ся учені люди, то прецїнь они повірили, що

ось вдало ся їм засіяти в чорній душі Распутіна страх перед карою Бога.

А в дійсности не вспів Распутін війти з церковної ради, як ще борше забув за зложену торжественну присягу. Він сей час побіг до царя і сфабрикувавши акт оскарженя на епископів і Іліодора, без найменьшого слідства дістав від царя приказ, що Іліодор маэ бути скинений з попівства, а другі достойники церкви покарані. Без суду, без слідства. Цар був головою церкви, а Распутін розказував цареви і справа скінчена.

Виходить отже з сего всього, що в Росії не було сили, якаб розторощила голову потворі, що загніздилась в самім серцю Росії. Ох, була ще одна сила. Се не була сила одного чоловіка, чи органїзациї. Ся сила зродилась геть в глибині самої Росії, в сьвідомости верств російського народа і вже почала надобре пускати свої пороси скрізь по цілій державі. Память невдачної революції не завмерла. Сила правди, яка э підвалиною демократизму жила в Росії і ставала щораз потужнїйшою. Ся сила і лиш она мала спричинити упадок Распутїна.

Но се ще не тепер. З більшою впертостию як перед тим, робив Распутін все по свому Жаден чоловік, жадна женьщина не була безпечною перед ним. Одна дама сповідалась перед епископом. Се була Зоня, дама царської дружини. Епископ вірив, що тепер цар мусить послухати. Він росказав цареви всю історію і цар вправді завізвав сейчас Распутїна, щоби оправдав ся. Але на велике здивованя царя, Распутін удавав як найпевнїйшого сьвятця тай заявив, що ціла ся історія се тільки оден фалш, се заговір, щоби позбути ся приятеля і оборонця царя Миколи.

"І я пророкую" — говорив дальше Распутїн низьким зворушаючим тоном "що Ваше житэ безпечне, лиш доки я жию. Як Распутїн умре, то впаде і трон Романових."

Цар задрожав, та присудив нещасливого епископа на вигнанэ в пущі над Білим Морем.

Но хоч як підло вигравав Распутін побіду, то всеж таки добачував, що довірэ царської родини значно підорване. Він поборював лиш силою своїх висловів, силою підступів, але не доказами. А най би викрилась ще одна така справа як справа

Зоні, то він упаде. А знав він, що подібна неприэмність готова знов захопити эго кождої хвилини. Тому з диявольским спритом оплянуваб він нову сітку на царя.

Тут в пригоді станула вірна эму як собака циганка Анна. Обоэ они злагодили якусь чортівську отрую і Анна дала эї маленькому царевичеви. Анна була при тім дамою, що доглядала хлопчика. І час від часу додавала отруї, доки Распутін не використаэ тої "слабости". Царевич захорував, вянув і зі свого сну не пробуджував ся. Ніякий доктор не в силі був відгаднути, ні віднайти причини тої нової хороби царевича. Дні минали і наслідник російського трону, одинокий син Миколи II. лежав в непритомности без ніякої надії на виздоровленэ. Стративши всяку надію на лікарів прикликав вкінци Микола Распутіна.

"Я не годен помочи", — сказав Распутін — "я стратив силу, бо Ви стратили довірэ до мене."

Цар і цариця запевняли эго як могли, що се не так, що они эму цілковито вірять, хай зрештою переконаэсь о їх вірі як лиш эму угодно, хай жадаэ якої хоче нагороди, а хай лиш ратуэ їх одинокого сина. По довгих просьбах Распутін згодив ся. Сказав, щоби цар і цариця і їх доньки ішли сейчас до каплиці та щоб там клячіли і молились так довго доки він прийде. Ціла царська родина послухали сейчас розказу, а Распутін самий замкнув ся в кімнаті царевича. Він дав невинній жертві своэї підлої інтриґи антідоту, себто иньший лік, що приводив хорого до притомности і так пересидів з ним кілька годин. Хорий хлопчина приходив до памяти, а коли спитав де родичі, тоді Распутін взяв эго на руки і пішов з ним до каплиці.

Коло вівтаря клячіли цар, цариця, доньки і вся їх служба. Декотрим вже навкучилась довга покута і незамітно дрімали, але Микола, цар всеї Росії і эго вірна жінка клячіли витревало і молились.

"Несу Вам сина, Ваше Величество!"

Всї, що молились коло вівтара встали наче на команду. У дверах стояв розхрістаний Распутін з хлопчиком на руках, який справивши руки до Миколи просивсь на руки до батька. Царевич живий. Распутін виратував эго житэ. Ніхто не сьмів

тепер говорити, що в Распутіні нема божеської сили.

"Надприродна сила" Распутіна мала вкоротці перейти

Циганка · Анна.

ще иньшу найкритичнійшу пробу. Зоня, занепокоэна неславою зайшла до Іліодора і росказала эму всю історію Молодий

монах, не зруйнований морально, але безсильний супроти Распутіна призадумавсь на хвилю, а відтак сказав:

Распутїн мусить згинути. Убити эго, се акт шляхотний і справедливий."

"Чи думаэте, що я се повинна зробити?" — запитала Зоня.

"Ти можеш піти до него і вдавати, що тебе гризе совість за те, що наразила эго на неприэмности. А коли він відправить сторожу, тоді — "

"Я се зроблю" — скрикнула молода дівчина — "зроблю, не ради мене, але для добра Росії."

Та їй не вдалось. Ще не прийшов час смерти Распутїна. Ніж ранив Распутїна о оден цаль від серця, а Зоню присуджено сейчас на Сибір.

Діявольским інстинктом пронюхав Распутїн, що се певно Іліодор вмочив свої пальцї в заговорі на эго житэ і він цілою душею бажав позбутись такого небезпечного суперника. За помочію одного зі своїх шпіонів, Распутїн зачислив Іліодора до товариства анархістів. Іліодор стеріг ся і Распутїнова штука сим разом не вдалось. Але Іліодор зрозумів, що він не буде довше безпечний зі своїм житэм доки Распутїн господарить. Виїхав проте до Христіянії, а звідтам до Америки. Распутїн був спокійний. Ворог відїхав в далекі краї і перед ним він вже безпечний. Іліодор був для него справдї великим ворогом. Він знав, що молодий монах не руководить ся чувствами диявольскої амбіції, але любвою до Росії. Таких ворогів Распутїн слушно побоював ся.

Здавалось тепер, що Распутїн добив ся сили, якої не в силї зломити ніяка смертельна рука. Побідами над того рода ворогами Распутїн став ще більш загадочним. Здавалось, що жадна дума в Росії не поважилаб ся станути проти Распутїна. Бо хоч державна Дума вже брала живу участь в управі державою, она всеще була мертвою, бо все залежало від царя. Цар був найвисшою інстанціэю в Росії, а Распутїн володів царом! В державі був на позір спокій, бодай в порівнаню до попередної революції, хоч в підземілю Росії все сіялось, все тліло

незамітним огнем, з яким династія Романових числилась звичайно вже аж підчас добре поширених розрухів.

Житэ на царськім дворі пішло своїм путем. Вино і жінка взяли ся підкошувати автократію таки на добре і треба було лише догідної пори і Росія могла дуже легко відродити ся. А на чолї цїлої гнилї, що розгнивалась все ще стояв той самий Распутїн і вірна эму Анна. Она одинока була эму найвірнїйшою, готова все до всякого злочину. І сли хто, то лиш она одна, що мала крихітку впливу на безоглядного тирана, лиш она знала, що снував павук царського двора.

Распутїн заволодів Росіэю внутр, але звертав занадто малу увагу на полїтику позаграничну. Так эго і захопила велика европейська війна. Не розуміючи зовсїм нових подій, Распутїн остав ся невтральним. Цариця споріднена з німецким троном, та плекаючи в души ніжні симпатії до Німеччини, всею силою старалась, щоби Росія не лучилась до жадної сторони воюючих, та щоб не виступала до війни. Але Микола відчував патріотичний обовязок додержувати державних угод, отже попертий Думою, та можними російської автократії заявив, що буде вірним приреченю даному Франції і Анґлїї. Распутїн держав ся з далека і лиш приглядав ся, та ждав на обставини, які вдалоб ся эму використати для своэї самовлади. Колиб Распутїн був дїйсним полїтиком, він був би став силою сьвітової слави. А будучи лиш нужденним і то скрайним шарлатаном, він легко попав ся в лапку, з якої доля не випустила эго живим.

Одним з визначнїйших молодих офіцирів російської армії був князь Фелїкс. На царськім дворі він був мало знаний, бо ненавидів порядків в царськім дворі і через те ніколи туди не заходив. Але з вибухом війни військові обовязки поклику вали эго часто до Зимової Палати. Там стрінув ся він з княгинею Іриною і полюбив эї. Він стрінув ся рівнож з "двірскою дамою" Анною, яка знов собі залюбилась в пристойнім офіцерови. Та на лихо князь Фелїкс не звертав найменьшої уваги на "польованэ" Анни, а очима все стежив за Іриною. Анна не була на стільки відважною, щоб таки впрост осьвідчитись Фелїксови, значить треба їй було братись иньших способів, тре

ба кинути якесь погане сьвітло на Ірину і при помочи Распутіна она уплянувала цікавий підступ.

Перш всього она старалась вговорити Феліксови, що Распутін маэ неограничену силу і вплив на цілий дім царя, а перед поглядом эго очий не годен втечи ніяка женщина, навіть особи царської родини. Відтак она назначила ніч, коли то Распутін мав зайти до спальнї княжни Ірини, а Фелікс мав розбити двері, щоб ввійти і переконатись о тім, що говорила циганка Анна. Распутін не вагав ся стати в прислузї своїй вірній собаці, бо і не мав нікого, кого би бояв ся, а Анна числила на самий факт, що скомпромітуэ Ірину в очах Фелікса. Лиш на хоробру відвагу Ірини не числив нї Распутїн, нї Анна.

Умовлена ніч прийшла. Анна відвідала Фелікса і ще раз безвстидна повторила оскарженэ на Ірину. Колиж Фелікс почав випрошувати собі такі безпідставні доноси на Ірину, она їдкими докорами заявила, що эго улюблена Ірина саме тої хвилї забавляэ у себе — Распутїна. В тій хвили зірвав ся Фелікс і побіг, щоб переконати ся о правдї. А за той час княжна Ірина переполохана загадочними відвідинами Распутїна ночію, прискочила до отвореного вікна. Распутін міркуючи, що Ірина певно зіскочить і втече до огороду, вибіг дверима, щоб зловити эї Ірина справдї скочила з вікна і знаючи, що Распутін буде здоганяти эї почала втікати. Князь Фелікс надбіг саме в слушну пору, щоб почастувати Распутїна здоровим кулаком, а княжну занести на своїх руках назад до эї спальнї.

Фелікс не зважав на силу Распутїна. Він вірив, що сцена тої ночи вистарчить, щоб витягнути брудну душу Распутїна на сьвітло денне. Сейчас рано він зголосив ся на авдіэнцію до царя, але Распутін попередив эго. Що наговорив він цареви не знати, але Микола заявив Феліксови, що не бажаэ чути того, з чим він приходить до него. Він лиш з повною повагою царя всеї Росії приказав Феліксови, щоби сейчас відїхав на боэвий фронт. Распутін цілий час стояв за кріслом царя і злобно всьміхав ся.

Цариця все ще старалась, щоби відтягнути Росію від війни, та довести до заключеня мира з Німеччиною. В своїх апартаментах она мала бездротний телэґраф і безвпинно перегово

рювала з німецьким цісарем, який тоді пробував на східнім фронті. Щоби дійти до своэї цїли цариця втаэмнила в ту справу Распутїна, знаючи, який великий вплив маэ він на Миколу. Она вговорювала эго, що коли допоможе їй заключити осібний мир з кайзером, то тим здобуде собі ще більшу силу в Росії. Він згодив ся на плян цариції.

В полевій кватирі німецького кайзера, на східнім фронті відбулась тайна нарада. Зійшлись там німецький кайзер і Распутїн, тиран і самозванчий хулїган, щоби нарадитись на будучностю Росії. Сї два ватажки обговорювали, що маэ історія написати на сторінках будучих подій.

Порадившись оттак з кайзером спішив Распутїн до цариції, щоби донести їй про всї уложені пляни. Ходило лиш о те, щоби армія в даній час була послушною. А що цар послухаэ, се не було сумнївом. Проте Распутїн вибрав ся на другу місію, сим разом трохи делїкатнїйшу. Була се місія до великого князя Николи Николаэвича, який доси вже вславив ся своїми великими побідами і став прямо ідолом цїлої Росії і надїэю російського народа. Він був рівнож одним, що хоч належав до царської родини, то в дійсности не знав нічого про розбишацьку роботу Распутїна в домі Миколи царя, анї про тайні переговори цариції з кайзером. Але те, що треба було эму знати про Распутїна довідав ся від молодого князя Фелїкса.

До головної кватири Николи Николаэвича приїхав Распутїн. Николаэвич вислухав терпеливо все, що шептав эму Распутїн. Відтак перейшов ся великий князь до другої кімнати і покликав Фелїкса.

"Може маэте охоту бути сьвідком чогось, що буде рівночасно частиною відплати за кривду заподїяну Вам?"

Николаэвич здоймив з стїни важку нагайку і зблизив ся до Распутїна. Щось не доброго причував Распутїн, бо почав зі страху дрожати і просити милости. Але великий князь Николаэвич обдумав відповідь для цариції і кайзера і не хотїв зміняти свого пляну. Він обкладав Распутїна нагайкою аж доки той не повалив ся на долївку.

"Се моя відповідь, а тепер гони!" — сказав Николаэвич і хопивши Распутїна за обшивку викинув за двері.

Цар і Никола-Николаэвич на боэвім фронті.

Не миле справозданэ здавав Распутін цариці, але заговорщики не давали за вигране. Они не хотіли уступатись перед опозиціэю одного чоловіка, ані одної певної ґрупи, чи сторрництва. А великий князь Николаэвич не знав обставин в домі царя. Він не вірив, щоби Распутін міг розпоряджати царем Миколою і то в справах такої страшної війни, як ся европейська. Він вів дальше свою кампанію проти Німеччини і орґанізував між дипльоматами сторонництво проти заговору цариці. До Петрограду він і не показував ся. А се дало Распутінови час і нагоду обмотати трон в свої диявольскі сіти. Він росказав Миколї про наругу, яку заподіяв эму великий князь Николаэвич і князь Фелїкс. Микола чуючи таку зневагу эго "святого мужа" дав розказ, щоби великий князь Никола Николаэвич обняв команду на Кавказі, а Фелїкса переніс знова на иньший фронт.

Тепер ішла дальша робота до заключеня мира з Німеччиною. Підпише сей мир Микола, то кайзер перевезе всю армію зі східного фронту на захід і поставить эї проти Франції і Анґлії. Цар знова був ще на стілько російським патріотом, що довго опирав ся. Але він був оден проти цілого свого двора. Распутін і цариця дбали о те, щоби цар як найменьше сходив ся з дипльоматами Росії, які моглиб піддержувати эго патріотизм в некористь їх заговорови. Микола був слабодух. Він не був здібний до великих річий і дійсно бояв ся рішати якіне будь важні справи. В души він бажав спокою так для Росії, а ще більш для себе самого. З одної сторони бажав спокою, а з другої обмотувала эго щораз то більше жінка і Распутін своїм заговором мира, а ще в додатку Распутін при помочи шпіонів приводив перед Миколу людий нїби анархістів, які відкривали перед ним нечувані пляни та заговори на эго житэ, та на поваленэ династії Романових. Не було проте сумніву, що Микола упаде жертвою заговору. Той день зближав ся. Вкінци Микола почав годити ся на мир, який був би зробив кайзера володарем мабуть цілого сьвіта.

Але князь Фелїкс побоючись о долю Ірини з одного боку, а з любови до Росії знов з другої сторони, рішив ся на скрайний крок, щоби позбути ся гадюки, що загнїздилась в

самому серцю Росії. Він потайки приїхав до столиці, тай злучив ся з стороництвом, що тоді дуже поширялось, а якого цілию було ратувати Росію хочби навіть коштом поваленя династії Романових. Они знали, що головним ватажкою цілого

Жіночий "Баталіон Смерти" в Росії.

заговору э Распутін і знали рівнож, що нічого не поможе витягати эго брудну душу на сьвітло денне. Бо хоч цар знаэ вже богато лихих вчинків Распутіна, то все таки слухаэ эго, бо ві

рить эму. Не лишалось проте нічо, як лиш злагодити Распутінови лапку при помочи гри, якої він уживав проти других.

Та се був лиш поки що плян порішений, але не виконаний. А дістати очайдуха, сїм миль з за пекла в свої руки не так легко. Се було отже питанэ, на котре ніхто не давав відповіди. І знова Фелїкс рішив ся на спосіб, який або вдасть ся, або присудить йому смерть. Він післав по Анну.

А Анна була женщиною, що походила з простолюда. Того самого російського народа, який весь покритий був тим самим струпом тиранії, який віками зносив те саме ярмо жорстокої російської самовлади. На самому дні серця Анни тліла та сама іскорка гніву, жалю і бажаня — волї! Треба було лиш ту іскру піддути. А Фелїкса она любила, він був для неї ідеалом, на який она так завзято полювала. І він росказав їй всю небезпеку вітчини, всю підлість заговору прихильників Німеччини. А чуючи з эго уст таке довірэ до неї, она вірила, що зможе зэднати собі эго симпатії для себе.

"Распутїн мусить згинути" — сказав вкінци Фелїкс.

Анна сиділа мовчки і в душі боролась. Щож зрештою значить Распутїн для неї? Він ужив эї як вірну собаку виключно для своїх цїлий і свого добра. Він нераз був невірним для неї так само як і для других. Она вглянула в свою совість і бачила, що она вже нераз брала участь в злочинах, она начеб і сотворена була лиш на те, щоб робити зло, тай не для своїх плянів, а в службі другим. А тут она маэ нагоду направити все лихе одним великим ділом і то для добра вітчини. Она з увагою слухала примірів з історії про Чарлоту Кордей, та про Жоанну д'Арк, женщини, які по геройски служили вітчині і імена їх на віки записала історія. Вкінци Анна згодилась помочи до безпощадного знищеня чоловіка, який готов запропастити Росію так як остаточно запропастив і эї.

Распутїн, увірений що здобув вже свою побіду над Миколою і сепаратний мир між Росіэю, а Німеччиною буде остаточно підписаний, сидів спокійно та дожидав, що от може нині завтра уложені пляни станануть дійсними фактами. Анна прийшла до него. Як вірна собака почала леститись коло него. Між тим говорила, що найшла эї якась туга і она бажалаб якоїсь

гучної забави такої, як бувало він нераз устроював в царськім дворі. Оно не пора на забави серед клопотів дня, алеж справи полагоджено так як хотів Распутін, отже все безпечне. Распутін вправді здержував ся від піяньства, та орґій, алеж так по черненому годі все жити. Анна заявила, що ту монотонність треба конечно перервати порядною забавою, деби всї клопоти буденного житя позабути на час, втопити в добрім винї, та нічній орґії.

Распутін зразу лиш вперто мовчав, але вдійсности про тивив ся лиш на позір. У нім розбудило ся гуляще житэ. Всї справи були у него так як полагоджені, а нім Микола підпише угоди з Німеччиною, то варто щоб добре забавити ся. А там вже будуть иньші сьвітлі дні, слава, нагорода від кайзера, неограничена сила в Росії і проче. Распутін лиш нерадо годив ся на те, щоби такий баль устроїти не на царськім дворі, а десь в осібнім, чужім домі в Петроградї. Але Анна своэю жіночою хитростію знов перебігла эго, що мовляв цар і так бувало дивив ся на такі забави більш крізь пальцї, а тепер, коли розходить ся о те, щоби підписав мир з Німеччиною, то ліпше не непокоїти эго. Бож він вправдї згодив ся підписати, але ще не підписав. Не треба отже наражатй эго. Він мусить полагодити всї подробицї мира, обдумати, довести справу до ладу, отже найкрасше ніяк не перешкаджати эму в хвилях так важних справ. Распутін не опирав ся.

Прийшов день забави і ніч, яка мала рішити, чи Распутін маэ гнити, чи жити.

Баль устроэно, але такий, який лиш годин устроїти Петроград, столиця царя всеї Росії. Був се бенкет, на який зовсїм сьміло можна було запросити самих римських імператорів. Години минали. Найкрасше вино плило струэю. Распутін сидів побіч Анни і преспокійно випорожнював чашу за чашою. Дав но він вже так забавляв ся. Орґія заходила до своїх крайних границь. Не було вже чоловіка, анї женщини, щоб не шалів в розгарі забави, все пяне до нестями. Одна лиш Анна послугуючи вином Распутїнови, пильнувала, щоб напивсь він як най більше і дожидала загадочного кінця сеї оргії.

Нараз відчинились двері сальону і до середини віхав за

маскований козак. Піджогуючи коня острогами він вискочив на довжезний балевий стіл і їхав в другий конець стола, де сидів Распутїн. Дороге начинэ, шклянки, фляшки, дорогі вина, все то з лоскотом і бренкитом розсипалось на всї боки. Перестрашені гостї розбіглись, кождий втїкав куда лиш міг. Распутїн держучись заледви на ногах пробував і собі втїкати, та тут вискочило наче з під землї других шістьох замаскованих козаків і в однім моментї обскочили эго зі всїх боків. Тут не було вже часу.

"Для Бога і добра Росії!" — крикнув оден з замаскованих козаків і подав Распутїнови набитий револьвер. "Ти жив як собака, умирай бодай як чоловік!"

Гримнув оден вистріл, а за ним сейчас в оден раз других шість і Распутїн, той паразит Росії повалив ся мертвий на долївку.

Всї сьвітла сейчас погашено. В одну мить хоплено тїло і бічними улицями вивезено і з моста кинено в ріку Неву.

Випадок захотїв, що мостом переходила тої хвилї якась звичайна собі жінка — селянка. Побачивши, що кинено когось в воду, она підбігла і побачила в воді лице Распутїна. Жінка побігла сейчас в місто, а перебігаючи улицями кричала:

"Распутїн загинув! Распутїн мертвий!"

Сензаційна вість в одну мить поширилась по цїлій столици і з тисячів уст чулось лиш одно: "Распутїн мертвий!" За годину цїле місто було на ногах. Чоловіки і жінки спиняли одні других по улицях. Дзвони почали дзвонити. Завізвано військо, щоби розгонити товпи народа по улицях, але війско відмовилось послуху своїм офіцирам. Почалась справдїшна російська революція.

А в Зимовій Палатї напів в розпуцї сидїв цар Микола Романович. Він ожидав всяких можливих вістий, бо вірив, що кінець эго пановання близький. Він нагадав собі пророцтво Распутїна, що з эго смертію упаде і пановань Романових в Росії. Він все те вірив, що в Распутїнї була якась напів божа душа.

А в дїйсности, се лиш історія повторила щераз свій незбитий доказ, що найбільші події в борбі о свободу народів стають ся саме тодї, коли найгіршого рода розбишаки нама-

гають ся скрайно нікчемними, брутальними способами задер жати той нарід в неволи, в ярмі. Тиранія анґлійських королів принесла Англії — парлямент. Гнет засліплених автократів дав

Салдати, які перші підняли революцию в Росії.

почин американському демократизму. Жорстокість монархів перетворили Францію в републику. Так само Распутін своєю тиранією потрутив Росію до самовідродженя.

АВТЕНТИЧНА ІСТОРІЯ СМЕРТИ РАСПУТІНА.

Оповіданэ про смерть Распутіна таке як подав монах Іліодор ріжнить ся з оповіданэм більш автентичних жерел. Можливо що Іліодор по утечі до Америки писав кінцеві події з оповідань, а відтак приноровив цілу схиблену подію до фотоґрафовань кінемотоґрафу. Автор книжки в російській мові, як рівнож історія про смерть Распутіна в англійскій мові представляють факт смерти зовсім відмінно, хоч дієві особи лишають ся майже ті самі. Розуміэсь, що причини убійства Распутіна представляють ся в автентичних оповіданях більш шкандальними і страшнійшими.

Незмінними лишають ся оповідания про позакутне нечесне житэ Распутіна в ново-заснованім "сестрицтві" до котрого на подив, належали самі женщини висших родин і домів. Звісно, що коли до такого "сестрицтва" належала сама цариця і эї донька Ольга, то і прочі дами не могли бути "простого роду". Всяким оповіданям про ріжного рода шкандали в визначних домах — нема кінця. І хоч богато мущин рішали ся убити падлюку Распутіна в пімсті за збещещенэ жінки, або доньки, то головним і безпосередним мотивом убийства Распутіна була мабуть безперечно эго страшна державна зрада.

Зараз з першою вісткою про війну Росії проти Німеччини старалась цариця, сестрінка кайзера, щоби довести до сепаратного мира Росії з Німеччиною. Про се не сьмів знати ані цар Микола, ані тим більше ніхто з патріотичних проводирів Росії. Одиноким эї дорадником був кайзер Вільгем, з ко-

трим она порозумівалась своїм приватним бездротним телэґра фом, а відтак при помочи безчисленних німецких шпіонів. А позаяк Распутїн в эї очах був "спасителем" эї сина, а в слїд за сим став не лиш "сьвятим отцем" але і чоловіком, що бажаэ спасеня цїлої Росії, розуміэсь в користь Німеччини, то цариця Александра втаэмнила до своїх плянів також і Распутїна, чоло віка, що готов був за солені німецкі гроші снувати найбільш огидну державну зраду. Распутїн, найблизша особа цариції і як такий, що своїм гипнотизмом прямо розказував цареви і цариции, став незадовго ватажком німецкої шпіонажі в Росії. А "сестрицтво" було не лиш місцем нічних оргій, але згодом було головним кублищем і осередочною кватирою німецкої шпіонажі.

Невдовзї по замордованю Распутїна вибухла в Росії ре волюція і революції треба завдячити, що революціонери пере шукали як слїд мешканэ Распутїна, та в півници віднайшли огнетревалу касу, в якій Распутїн складав і переховував всякі документа, тайні припорученя кайзера, та переписку і иньші шпіоньскі секрета. Передаючи і прочитуючи сей цікавий архив розуміэмо ясно, чому треба було комусь оплюгавити собі ру ки кровію такої огидної потвори як Распутїн.

Довідавшись про тайні заходи цариції до заключеня се паратного мира з Німеччиною Распутїн перш всього довідав ся хто эще э по сторонї цариції. Найкрасші державні позиції були отворені власне для прихильників такого мира. В той спо сіб Борис Штірмер, з роду Німець, увійшов до уряду царя Ми коли і незадовго, на глум цїлій Росії, став преміэром. Він був першим приятелем Распутїна. Распутїнови відділено було в зи мовій палатї чудово прибране мешканэ, але він волїв тепер ви наймати осібний дім на дїльници Гороховая, зараз попри па лату. Там відбувались "сьвяті собраня", а також шпіоньскі на ради. Там Распутїн прямо рядив цїлою Росіэю.

Треба було всего одну годину часу, щоби з колишнього огородника зробити епископа Теофана. А в пару день пізнїй ше той самий чоловічина, що заледви умів букви прочитати став прокуратором сьвятїйшого синоду.

Всякого рода катастрофи ставали буденними подіями. Там експльодувала фабрика амуніції і сотки людий втратило житэ, а тут знов зійшлись два потяги і подушили сотки жовнї рів, то обкрадено маґазини, то поживу затроэно і т. д. Що Ра спутїн був в безнастаннім порозуміню з кайзером і головною німецкою кватирою шпіонажі сьвідчать документа. Всї ті документа цифровані, а розвязку до їх відчитуваня найдено між Распутїновими документами. Понизший документ, се оден з таких цифрованих документів, присланих з Німеччини до Распутїна:

Номер 70. Август 16. 1916.

"Ваш репорт про діяльність Крузенштерна (командант 28 корпусу) як рівнож про приятельскі відносини Сахарова і Япанчина (два визначні члени Думи), ми одержали. Фірма Берхмана в Киэві висилаэ на кредит Лїонне в Петроградї 120.000 (сто двайцять тисяч) рублїв для Вас (Распутїна) і таку саму суму для С. (Бориса Штірмера, преміэра Росії).

В такий спосіб незабаром займили перші уряди такі імена як: Борис Штірмер, преміэр; Протопопов з текою міністра; епископ Теофан, прокуратор; Сабуров, двірский офіціялїст; Іваніцкий, секретар міністерства заграничних справ; Курлов, завідував поживою Росії; Никольскі, наглядав транспорту амуніції.

Кождий з сих міністрів прибирав до себе своїх приятелїв за секретарів та иньших офіціялїстів. Курлов, як міністер внутрішних справ громадив коло себе всїх чорносотенців, убирав в поліцейські мундури і давав інструкції де маэ ся виконати яке убійство непожаданого урядника, чи патріота.

Робота шпіонажа була видна, а однак ніхто не потрафив довести, бо все роблено скрито під охороною Распутїна. Вистарчило Распутїнови загрозити цареви що виїде на сибір і престолонаслїдник умре і вже цар дав розказ щоби застано-

"Інструкції: Скажіть С. (Штірмерови) щоби ужив такий плян проти Думи. З архіву міністерства нехай дістане лісту імен російських революціонерів скрайної школи. Сих він може на наш розказ поарештувати, судити воэнним судом і постріляти. Але в секреті він зробить з ними инакше. Під охороною

своэї власти нехай наділить грішми і пішле між робітництво як аґентів. В той спосіб він зорґанізуэ осібне число про-ґерманьских соціял-демократів, які підуть до Петрограду і будуть працьовати побіч анархістів, толстовців, комуністів і червоно-соціялістів. При помочи такої пропаґанди між робітництвом ми зможемо устроювати страйки по фабриках амуніції і катастрофи. Нехай лиш они намовляють робітництво до страйків і повстаня і нехай накликують тим робітництво до утворення европейської соціялістичної републики. Сей плян подобаэсь робітничій клясї і така робота вже поплатилась нам в Ірляндії. Ваш одинокий противник, се Ґучков, але постарайтесь, щоб цариця перегородила эго діяльність.

"Приэднуйте на свою сторону як найбільше членів Думи. Подавайте час від часу свій рахунок, а фірма Бархмана буде піддержувати кредит Ліонне.

"Ми ожидаэмо добрих успіхів Ваших услуг, які високо цінить эго Величество і які будуть Вам щедро винагороджені коли дістанемо Росію в свої руки, що довго не забавить.

"Припорученя: Скажіть С. (Штірмерови, преміэрови і пахолкови цариці) щоби як найбільше стеріг ся князя Димитра. Він маэ в своїх руках лист Надії Литвинов в справі підкупу Брусілова. Ся женщина перебуваэ в готели Ребіна в Петроградї. Старайтесь за всяку ціну дістати той лист в свої руки, бо се страшно компромітуючий документ. Професора Мілюкова треба спрятати. За сю прислугу виплатить ся десять тисяч рублїв. Можете наняти І. або Б. Оба они потребують гроший.

"Скажіть Аннї (Анна Вирубова, перша дама цариці, вірна собака Распутїна) щоби переказала царици приняти женщину імя Байсмен, она буде просити авдіэнції в полудне, 30 августа. Она маэ устно переказати щось від кайзера. Вам треба познакомити ся з княжною Зіною Клоэвною з Воронього. Она маэ знакомство серед мілїтарних властий і эї услуга Вам придасть ся.

"2. — (шпіон, якого імя годї відшукати) поробив заходи, щоби на 29. августа о 11.30. год. устроїти експльозію в фабриці амуніцій в Крестовску. Елэктричний дріт пущений через ріку Неву і все готове.

"Поздоровленэ від всїх трох нас. — Н.

Такі письма діставав з Берліна "сьвятий отець" цариці, ватажко Распутїн. Відповідь Распутїна на повисше письмо говорить про чорну душу розбишаки:

"Письмо і гроші одержав. С. вже робить. Вже поінформував эї Величество. Все приготоване до жнива. Чим більше катастрофів і втрати житя людий, тим красше вражінэ для вас. С. (Штірмер, преміэр), вже вислав чотириста скрайних революціонерів до роботи з грішми і інформаціями. Завважав всї ваші точки. Мартос іде з сим до Гелсінґфор і там зажде на дальші ваші припорученя.

"Не дістав ніяких вістий за Англійця К. Прошу прислати. Найліпше арештувати буцїм за шпіонажу. Эсли так, то пришлїть підробіть які документа для оскарженя. — Гр." (Григорій Распутїн.)

Номер 70. з котрим Распутїн переписував ся, се "Гф. Есхенбурґ фон Штутбарт" якого дійсне імя э Штайнгавф, начальник головної цїсарскої шпіонської кватири в Берлїнї. Сей Штайнгавф чотири рази їздив до Петрограду до Распутїна ще перед августом 1914. року.

Згаданої повисше днини зголосилась до цариції дама Елена Байсман. Авдіэнцію призначено на другий день. Цар відїхав на боэвий фронт. Присутним був лиш Распутїн. Згадана дама подала цариці власноручний лист від кайзера, а другий лист Распутїнови. Лист той найдено між иньшими документами. Э се власноручне письмо кайзера в німецкій мові:

"Рішучо приватне і довірочне.

Головна кватира в Франції,
Монтмоди, августа 10. 1916.

"Про Ваші сьвітлі прислуги говорив менї "Гер" Штайнгавф. Гратулюю Вам, щасливий, що знаю, що цариця Александра маэ у Вас так доброго і розумного дорадника. Ви зробили богато, але ще э богато до дїла для Вас.

"Ваші прителї нехай старають ся, щоби все був брак амуніції, нехай все дають знати до Берліна про всякі замовленя амуніції і вибухових матеріялів з Англії так, щоби ми могли

завчасу наглядати за посилкою при фінляндських портах і ни щити. Припоручаэсь катастрофи желїзничі, та по фабриках амунїції. Штайнгавф посилаэ Вам шістьох агентів спосібних до таких підприемств. Ваші приятелї нехай дадуть їм урядові охоронні папері і нагоду до їх роботи.

"Я піддав деякі гадки Эї Величеству, які она обговорить з Вами. Найнебезпечнійшим Вашим ворогом э тепер князь Юрій Львов, який маэ богато сторонників. Колиб змогли покла сти конець эго діланю, то позбулиб ся небезпеки. Для Вас се можливо. Поговоріть з Эї Величеством. Э се моэю цїсарською волею, щоби уложену між нами для Вас плату подвоэно від сегоднїшної дати.

Поздоровленя.

"Вільгельм Р. і І.

В такий огидний спосіб зраджувала російська цариця і Распутїн цїлу Росію. Про кождий атак російської армії знали Нїмці наперед, а в наслїдок того гинули тисячі найкрасших жовнїрів Росії.

Через два місяці потім руйнували Росію всякі катістро фи. Чотири експльозії вибухли одна по другій: дві в Петрогра дї, одна в Москві, а одна в Костровна. А майже що другий день мусїла бути желїзна катастрофа і то звичайно потягів, котрими транспортовано війско на боэвий фронт.

Ті мимо всїх сих перепон, ґенерал Брусілов доконував великих подій над Припетом і в Румунії. Десь в половинї августа сей ґенерал забрав від Нїмців 7.757 офіцирів, 350.000 жо внїрів і 405 тяжких армат. Така робота розуміэсь не подобалась кайзерови. І тодї дістаэ Распутїн лист з Берлїна такого змісту:

"Ф. Ґ. 2.734 — 22.

"Меморандум від, ч. 70. Август 29. 1916.

"Рішучо жідаэ ся, щоби унеможливити офензиву над Припетом, а зробити так, щоб центральні держави мали там побіду, так як обіцялисьте в повідомленях з 1. липня. Ви не додержуэте слова! Що з вами? С. (Штірмер, преміэр) своїми

промовами підбадьорюэ Росіян. Зі своїми тріюмфуючими телэґрамами до Асквіта (анґлійського преміэра) він мусить дати собі спокій. Сим він лиш додаэ духа союзникам. Такий поступ вперед мусить бути стриманий. Дальше, фабрики амуніції в Волоґда і Болобоэ ще не знищені, а ми сего жадали. Ми знаэмо, що К. (годинникар Карцов, який висадив у воздух фабрику в Виборґ, причім згинуло 400 людий) і пані Р. (Раэвска, котрої батько був за часів Протопопова міністром внутрішних справ) обоэ арештовані і розстріляні. Поки що розуміэмо, що ви поінформували поліцію про сих двоэ людий тому, то они любились і булиб зрадили нас.

Тайні припорученя: Миколї Мазарови припоручіть зниценэ фібрики в Волоґда і Болоґоэ, а пані Фляйшер нехай поможе эму — обоэ дістануть по шість тисяч рублів за прислугу.

"Позаяк доси ви ще нічого не зробили щоби здержати офензиву над Припетом, то жадаэмо, щоби ґенерала Брусілова усунути в такий самий спосіб, якого уживалось в других ворожих державах. Пішліть довірочного післанця до доктора Клонэва в Казані, а він дасть "піґулку." Він буде знав. Те що в піґулці кинути до якогобудь напитку — оно ділаэ відразу. Клонэв Німець і эму можна зовсім звіритись. Брусілов маэ слугу — жовніра Івана Савича, а він маэ приятеля Бориса Колтчака, жовніра з 117 реґіменту інфантерії в Міньску. Колтчак був в нашій службі через пять років, эго треба взяти до сего діла і помочи эму, щоби відвідав Савича в головній кватирі. Там він може кинути "лїк" в страву, або напиток. Як виконаэ се припорученэ, то виплатіть эму секретно двайцять і пять тисяч рублів. Савич любить сестру Колтчака, а се Колтчакови поможе богато. Стеречись треба Марії Устраялов, бо она заздростить сестрі Колтчака.

"Ґенерала Корнілова можна спрятати ручним ґранатом, який ніби нехотячи упав з рук жовнірови. Так як зроблено ґенералови Жуковскому в Пултдску минувшого марта. Сю роботу добре би повірити Павлови Крижицкому, жовнірови з 17. полку ґранадирів. Він спритний їздець і доносить розкази до головної кватири. За сей вчинок можете виплатити тайно до

вісімнайцять тисяч рубрів.

"Дальше, присилуйте конечно царя, щоби сейчас казав увільнити Поленова, Левицкого і паню Эріх, яких арештовано в Витебску. Эсли найдено які папері коло них, то нехій ім звернуть. Документи сховані певно або в Очотнім Банку, Гевске, або в Лампе. Дістаньте їх, бо в них э річи, які оскаржилиб С. (Штірмера) і В. (Анну Вірубову.) Слідство зглядом сих осіб треба ,сейчас застановити, а тих, що її арештували усунути з урядів. За се дістіне осібну надгороду." — С. - 70."

Діставши сї припорученя, Распутїн взяв ся сейчас до дїла. Другої днини він був у царя і казав, що мав в ночи "відїнэ", що в Витебску нежичливий ґовернор фалшиво оскаржив і арештував троэ людий щирих патріотів Поленова, Левицкого і паню Эріх. Всї троэ увільнив цар телэґрафічно, а ґовернора нагнав з уряду.

В кілька днїв пізнїйше їхав ґенерал Брусілов до Петрограду на конференцію з мінїстром війни. В тім самім потягу їхав і жовнїр Калтчак. На нещастэ каву з отруэю випив не Брусілов, а майор Добровольский, який і помер загадочно смертію чотири днї пізнїйше.

В десять днів скоїлось нещастэ і Корнїлови. Жовнїр, який не мав нїякої причини бути близько ґенерала, буцїм припадково пустив з рук ґранат, який на місци убив коня, але Корнїлов остав живий, зранений лиш над лївим оком. Кождий вірив, що то припадок.

За сим дістав Распутїн замітне письмо з Берлїна:

"Меморандум 26874. 327.

"Ч. 70 посилаэ до вас сестру Молфету, норсу італїйского Червоного Хреста. Эї номер буде 168. З Берлїна виїжджаэ на 3. с. м. і поїде через Ґотенбурґ. Просимо поінформувати П. (Протопопова) і зажадати, щоби дав їй охоронні листи і потрібні пашпорта. Она буде перебувати в домі Б. (Буков, кожухар на Верейская, німецкий аґент)..

Эї задачою буде познакомитись з молодим адвокатом Александром Кереньским. Се собі ще звичайний чоловік, але ми віримо, що в будуччинї він може мати великий вплив і шкодити нам. Панї 168 буде підкуплювати эго, а відтак наробить

эму з того шкандалів і попсуэ эму каріэру в очах публики. Можливо, що треба буде эго зовсім усунути, та се лишаэмо вашому рішеню. Ном. 168. маэ з собою срецтва і буде робити що скажете.

"Тайні припорученя: Пробуйте переконати Эго Величество, що М. І. Терещенко (тодішний міністер заграничних справ) небезпечний і мусить бути арештований. Коли зроблять трус в эго хаті в Киэві, то найдуть компромітуючі документа, які підкинув С. (німецкий шпіон Шумахер). Терещенко хоче виявити вчинки С. (Штірмера) отже треба эму сейчас перешкодити арештом.

"Сей другий лист передайте царици і скажіть, що все, що она жадала в попереднім письмі, сповнить ся.

"Скажіть С. і П. (Штірмерови і Протопопови) що брак поживи в Росії треба завдячувати нездарности Бірілева. Нехай здеґрадують эго а настановлять другого, який поведе так, що би завести голод. Коли би поширити пошесну хоробу в Москві, Казані, Харкові, Одесї і других містах, рівночасно з голодом, то се помоглоб богато Німеччині. Ми вже думали над сим і рішили поширити холэру. Але подумайте як ви і давайте знати, а все решту полагодить ся. Петроград треба охоронити від слабости, бо там царська родина і ви всї.

"Післанець позістане в Петроградї через чотири дні і зажде на вашу відповідь. Гінденбурґ домагаэсь, щоби взяти частину армії зі всхідного фронту на західний. Ви мусите зарядити голод і помір в державі, защо дістанете спеціяльну нагороду так, як за погром під Варшавою."

В тиждень по сім, відбула ся тайна нарада в домі Распутіна. Присутними були: Штірмер, Протопов, епископ Стряпчев, Махуїлов деректор тайної поліції за часів Штірмера, і дама Малфета, що щойно прибула з Берліна. На нараді порішено, що Керенського, молодого адвоката треба убити, бо він знаэ богато за їх шпіонажу і може легко відкрити їх роботу. Припоручено дамі Малфета, щоби наняла до сего убійства Варшавського жидка Левіньского, який готов за гроші убити когоб то не було.

Саме в три тижні Кереньский мало не пожив смертію. Вертаючи пізно домів, переходив він коло шпиталю Александра. Тут вистрілив до него жидок Левинський три стріли, але

Кереньский, бувший преміэр Росії.

на щастэ всї три рази хибив.

Важнїйшою справою для зрадників були другі припоручення з Берлїна, головно голод і холэра. Бажали они сего нещастя тому, щоби тими нещастями присилувати Росію підписати

сепаратний мир з Німеччиною. Они відписали до Берліна і ді стали таку відповідь:

"Ч. 70. Предложив ваші поради і всї принято. Він посилаэ вам Карла Енке, котрого число буде 229, бактеріольоґа з Франкфурт. Він поїде кораблем через Малмо. Тим самим кораблем прийде посилка овочів для фірми Яковлэв і Ко. в Москві, сто двайцять і шість бочок канадийських яблок і девядесять кошів жовтих бананів. Сї овочі вишлесь до Казену, Харкова, Одеси і по других містах. Постарайтесь, щоби П. (Протопопов) зарядив скору доставу посилки.

"Ч. 229 маэ всї інструкції для Яковлева. Овочів не треба розпечатувати, або їсти, бо они страшно небезпечні.

"Холэра повинна вибухнути в три тижнї. Ми сподїэмось що П. (Протопопов) подбаэ, щоби доставлено овочі на час. Овочі роздати між запомогові товариства, а ті роздадуть бідному народови.

"Проти ґенерала Острофадского, ґенерального інспектора кінноти треба зладити оскарженэ“ не за зраду. Післанець дасть вам документа (підроблені) які доказують, що він перепродував державні тайні Австрії. Він небезпечний нам.

"Ч. 229 буде особисто доносити вам про переговори з Румунїэю, а також про нищенэ воэнних матеріялів які приходять з Анґлії до Росії.

"Ч. 70. доносить нам, що фабрику нітро-ґлїцерини в Виборґ вже знищено цїлковито причім погинули майже всї робітники тої фабрики. Прошу заплатити Е. (хеміст на імя Павло Ек) обіцяну суму гроший.

Такі самі овочі наповнені мікробами холэри найдено в нїмецкім конзулятї в Букарештї. Лист від Карла Енке до Распутїна каже, що овочі доручено до Яковлева і вже розсилаэсь до ріжних товарист і люди розбирають з подякую. Дещо післано до Богородичного монастира в Казан, а дещо також до Тов. Св. Георґія в Киэві.

Три тижнї минуло, але холэра не вибухла. Распутїн видно писав до Енкого яка причина, що овочі не дїлають, бо той відписуэ ось як:

"Овочі через спізнену доставу стали зовсїм невідповід-

ними для вжитку. Велика се шкода зваживши всї труди тих, що ті овочі подарували."

А мимо того санїтарні власти занотували кілька випадків холэри в декотрих містах. Але Провідїнэ Боже спасло Росію сим разом.

Рівночасно була ще одна для Нїмеччини важна справа. Румунїя не виступала до війни, бо ще не була приготована, а певне, що она стане по сторонї Росії. А в Румунїї э хлїб, э нафта, олива і другі дуже потрібні річи для Нїмеччини. Треба отже було підступу і Берлїн оплянував. Распутїн дістаэ ось таке письмо:

Меморандум 27546. 112.

"В Добруджу доходять справи до крізи. Натисніть на С. (Штірмера, преміэра) щоби переконав царя, а ви про те саме поговорите з царицею, що треба конче присилувати Румунїю, щоби станула до війни проти нас. Она не може бути довше невтральною. С. нехай так уложить депешу, щоби се виглядало як ультіматум від нас. Як не хоче станути по сторонї Росії, то нехай іде проти неї."

Распутїн допильнував справи. В три днї пізнїйше Румунїя, неприготована, виповіла Австро-Угорщинї війну. На се Нїмцї були приготовані, а Распутїн зі Штірмером, Протоповим і декотрими ґенералами армії помагали. Ґенерал Мекензен натиснув на всхідній лїнїї. Обіцяна поміч з Росії не приходила, Румуни лишились самі і то з нічим напроти нїмецкої сили і Румуни цофались а Нїмцї забрали величезні засоби збіжа, нафти, оливи, та здобули собі комору тих засобів на будуче.

Те все робила чорна російська рука на те, щоби упадком Румунїї, невдачами російської армії, нещастями внутр Росії щоби тим всім присилувати царя Миколу, аби підписав мир з Нїмеччиною. В тім они бачили спасенэ Романових і цїлої Росії. Нїмеччина знов мала щей друге на цїли, а іменно, ужити всего східного фронту проти заходу і бити Англїю. І коли почала Румунїя підупадати, шпіонська зграя зі Штірмером і Распутїном на чолї причипились царя, щоб підписав з Нїмеччиною сепаратний мир. І був би неоглядний Микола вже підписав, якби се оден чоловік, оден лиш сивоволосий старий козак

депутат Думи — Мілюков.

В місяцю жовтни 1916 року робота кліки шпіонів була вже на стільки явною всім, що патріоти Росії мусіли завязати тайні ґрупи для вислїджуваня шпіонажі. Між иньшими архикнязь Никола, Сербій і ґенерал Вернанде взяли ся слїдити зраду ґенерала Сухомлїнова. Назбиравши доволї доказів і документів повисші три російські патріоти подали цілу справу Сухомлїнова до преси, за чим розуміэсь мав слїдувати судовий процес. А було се в інтересї Распутїна не допустити до процесу, бо там викрились би і другі шкандали. Цариця перебувала тодї в Лївадії. Довідавшись про клопіт Сухомлїнова, цариця сейчас висилаэ до царя ось таку телэґраму:

"В інтересї нас всїх прошу застановити сейчас нікчемні закиди, які зроблено тепер проти Сухомлїнова. Эсли слїдство піде дальше, то Борис (Штірмер) обіцяэсь сейчас зрезиґнувати. Эсли не затреть ся справи сейчас, то наше становище в небезпецї."

На се відповів цар:

"Я зарядив все що потрібне, щоби оскаржень більше не повторялось."

Оскарженя однак повторено на судовій розправі 28 серпня 1917. р.

Распутїн і эго шайка продумала ще одно средство, а іменно ширили поміж пролэтаріятом всякі фалшиві вісти і тим підбурювали нарід до розрухів. А в Росії не треба богато до розруху. А се подало знова доказів і сьвідків хто ті вісти сїэ.

Нараз маэ збурати ся Дума і цариця довідуэсь, що Мілюков, член Думи маэ повну вязку документів і хоче опрокинути і виявити перед Думою цілу підлу роботу Распутїна. Зрозуміла цариця сю небезпеку, бо сейчас таки олївцем написала до Распутїна:

"Сьвятий Отче, — Анна (Вирубова) щойно сказала менї про замір Мілюкова в часї нарад Думи. Цар мусить відмовити засїданэ Думи. Я вже телэґрафувала до него. А коли нї, то э нагорода десять тисяч рублїв, які можна обіцяти І. або В. щоби эго згладили зі сьвіта. Я охочо дам сто тисяч рублїв, щоби замкнути эму уста на віки. Се мусить бути зроблене. Перека-

жіть се П. (Протокопови.) Не відкладайте анї на одну хвилину. Всьо залежить від Мілюкова. Коли він виявить те, що знаэ, то все наше пропало. Цілую руки. Я і Ольга просимо благословеня. — А.“

Дивним чудом цар Микола відмовив ся послухати шайки і відписав царици, що відложити засіданэ Думи він уважаэ неможливим.

Лишалось лиш одно -- замордувати Мілюкова. І певно, що працювали шпіони невпинно, коли самий мінїстер Протопопов пише до Распутїна:

"Дорогий Друже Григорію, — Що стало ся що ваші пляни не вдають ся і Мілюков ще доси робить дальше свою роботу? Нинї о 2 годинї збираэсь Дума. Чи не можете якось так зробити, щоби эго там не було? Не годні зробити якого чуда? Скоропадський (добре знаний німецкий шпіон) зрадив нас і передав Мілюкови в руки найгірше небезпечні для нас документа. Ми хотїли арештувати эго вчера, та він висмикнувсь нам. Робіть скоро, бо се в вашім інтересї. Як Мілюков прийде на засїданэ Думи, то все пропало. Вам щирий Д. А П.“

Заговір убити Мілюкова не вдав ся. Цариця знала про се. Она сидїла при телэфонї і що десять мінут діставала справозданэ що говорить ся в Думі.

О 2, годинї зібралась Дума. М. Родзянко, предсїдатель Думи отворив засїданэ. Амбасадори всїх союзних держав сидїли на своїх почестних місцях. Перший говорив репрезентант польского клюбу М. Ґарусявич. Звісно говорив про справу Польщі.

Вкінци встав старець Мілюков. Настала тишина. Він ро сказав про всї заходи, щоби убити эго, а відтак з натиском заявив що се заходи царського сьвятця Распутїна, який рядить Росіэю так, щоби завести эї до руїни. Відтак пятнуючи Бориса Штірмера як "зрадник Юда“ він підніс в руках вязку документів до гори і драматично заявив: "Я маю тут, Панове, документи Юди. Сьвідоцтво зимних цифрів — число шеклїв, срібняки, платня за зраду!“

Дума занїміла! Коли Мілюков скінчив свою мову настала хвилева мовчанка. Тодї встаэ приятель Мілюкова, М. Пури

шкевич і просить предсідателя, щоби позволив эму сказати пару слів в німецкій мові. Все що він сказав було: Гофмайстер Штірмер! Сей сарказм так припав кождому, що ціла Дума нагородила Мілюкова живими оплесками. Мову Мілюкова не не допущено до преси, але она зробила свою роботу.

ТРАҐЕДІЯ СМЕРТИ.

Грудня 15-го запрошено Распутіна на вечеру до чудової палати князя Юссупова. Сі, що запрошували, знали, що Распутін піде лиш там, де в товаристві будуть гарні женщини. Проте сказано эму, що якась молода женщина, котра бажаэ поки що затримати своэ імя в тайні, хоче бачитись з ним. Самий князь Юссупов привитаэ гостя, бо і на вечері не буде ніхто більше лиш він і та женщина.

В дійсности в горішній кімнаті палати зібрались: князь Юссупов, архикнязь Димитрій (котрого цариця уважала убійником Распутіна), депутат правиці Пуришкевич, Павло Степанов, славна російська танцерка С. і норса, котра відтак виїхала до Лондону. Ся власне подаэ се оповіданэ про смерть Распутіна, задержуючи поки що своэ імя в тайні тому, що бажаэ по війні вернути назад в Росію.

Вибила одинайцята година. Се був драматичний вечер. Всі ожидали Распутіна, а він не приходив.

Князь пішов до телэфону і зателэфонував до хати Распутіна.

Відповідь була, що "отець" пішов до когось на вечеру ще з вечера.

Чи він прийде? Чи дасть ся зловити в лапку таку рішучу і так осторожно прилагоджену?

Мінути ставали годинами для малого товариства. Почали навіть сумніватись, чи не остеріг хто старого розбишаку, бо шпіонів мав він скрізь.

Двайцять мінут по одинайцятій надїхав автомобіль. Князь Юссупов привитав гостя в дверах. Распутін скинув з себе дороге соблоове футро. На нїм шовкова попівска реверенда, на шиї перевішений золотий хрест прикрашений дорогими жемчугами. Скинувши кальоші з чобіт почав Распутін розглядатись по палаті.

"Не турбуйтесь, "отче" — сказав князь "ми самі, лиш мій приятель, господин Степанов э з нами. Але він наш — з усьмішкою додав князь.

Відтак впровадив він гостя до чудової їдальні, де Распутін стрінув ся, та познакомив ся з Павлом Степановим.

На столї стояли дві фляшки вина. Одна спрепарована з так сильною отруэю, що годину перед тим пес згинув в кілька хвилин.

Представивши Степанова Распутінови, казав князь:

"Наша дама ще не прийшла. Я буду ждати на неї при дверях, аби не турбувати моїх льокаїв.

Распутін лишив ся з Степановим, який весело проходжував ся по їдальни. Почали они розмову про спиритуалїзм. Степанов здавалось дуже інтересував ся тим. Коли Рнспутін завважав гарний образ на стінї і почав эму приглядатись, Степанов наляв дві чарки вина.

Оба они підойняли пугарики і випили. В срібній вазї були сухарі. Распутін закусив.

Але на здиванэ Степанова сильна отруя не ділала. Чи брудний монах справдї був під охороною якої висшої сили? Степанов був певний, що Распутін сейчас попаде в аґонію. А то противно, Распутін сидїв собі преспокійно, та почав допитувати ся про женщину з якою він мав стрітити ся.

Нараз Распутін трохи поблїд, та сказав: "Цікаво! Я чую ся щось недобре!"

Він встав знов, перейшов здовж кімнатою і здержав ся перед хрестом, гарно прикрашеним дорогими жемчугами.

Степанов встав також і підступаючи за Распутїном дивував ся, що той каналїя випив таку сильну трутину і ще годен заінтересуватись будь чим і говорити якби нічого не зайшло.

Князь Юссупов і прочі ожидали в горішній кімнатї, що ось-ось Степанов дасть знати, що Распутін вже не жиэ. Кожде здержувало в собі віддих. Перед нами лиш одно питанэ, що дїэсь на долинї? А надслухуючи они все ще чули, що оба мущини розмовляють.

"Ах! Той біль проминув!" — завважав Распутїн.

Проминув! Не вжеж трутина не чіпаэсь того дивного чоловіка? — питав ся кождий самого себе. В дійсности оно сталось інакше. Распутін пив доволї ще дома і лиш покушав затроэного вина, а решту виляв до порцеляни в якій стояв вазонок з цьвіткою.

Коли Распутін взяв в руки хрест, щоби эму близше приглянутись, Степанов поступив ся за ним, виймив свій револьвер, приклав до рамени Распутїна і нараз — вистрілив!

Всї, що ждали в горішній кімнатї, вибігли на балькон над сходами. Саме тодї вийшов Степанов з їдальної і ідучи сходами на гору, покликував:

"Святець мертвий нарештї! Росія свобідна від сего лайдака!"

Прочі почали й собі радісно окликувати свободу Росії, поділяючись надїэю на кращий лад в державі, коли на їх велике здивованэ отвирають ся двері з їдальної і з відти вилазить Распутін з обкровавленими руками, стогнучи і кленучи, та прямуэ до головних дверей, щоби втечи від заговорщиків на житэ.

Справа з отруэю не повелась і куля Бравнінґа лиш ранила эго. Распутін носив під шматэм сорочку зі сталевої ткани ни, яку цариця специяльно спровадила з Нїмеччини одну для царя Миколи, а другу для Распутїна.

За се однак не знав нїхто з заговорщиків. Тим і дивувались они, чи справдї той бішений монах надїлений якоюсь над природною силою?

"Ви пробували убити мене! — закричав Распутін простерши до гори свої стиснені закровавлені кулаки. "Але я ще жию — жию! — і Бог поможе менї пімститись!"

Приклавши відтак руки на рану звідки текла кров, Распутїн зареготав ся дивним діявольским сьміхом. А сей регот дорешти убив яку небудь сьміливість у заговорщиків — все занїміло і остовпіло, на балконї.

Лиш оден між ними мущина не стратив притомности. Той Степанов, як держав свій револьвер ще в руках, так і скочив сейчас долів сходами, заступив Распутїнови дорогу і всї кулї які були в револьверу вистріляв Распутїнови в голову.

На кінець шпіон і зрадник був мертвий!

В десять мінут пізнійше заїхав перед палату князя критий автомобіль, яким шоферував жовнір в мундурі Іван Ф. — В автомобіли сидів вже доктор Станислав Л. — До сих двох прилучив ся також Степанов. Тіло Распутіна вже було в автомобіли.

Попращавши князя Юссупова і тих, що разом з ним були сьвідками так страшної і дивної сцени, три мущини відїхали автомобилем в сторону Петровського мосту.

Було темно і падав густий сніг. На мості не було нікого. Доктор, жовнір і чоловік, що тої ночи відрубав вісім голов дивного осьмиголової потвори, яка годувалась кровію тисячів російських, французьких, і англійських жовнірів — три они взяли тіло Распутіна і віднесли на міст між другим, а третим філяром. В тім місци вирубано на ріці лід і заговорщики знали, що там э широка полонка.

На шиї Распутіна ще деландав ся золотий хрест. Піднесли тіло до гори, щоб вкинути в ріку, аж тут лихо! — мерлець хопив ся рукою за ремінь жовніра!

"Чи се проклін на мене?" — ледви прошептав Іван.

"Проклін, чи не проклін, але він маэ піти!" — закричав сердито Степанов і всї три перекинули трупа через поруче моста.

Голосно сплюснула вода на ріці. Але знов все втихло і трох мущин всїли до автомобіля і відїхали.

Шість днів кружляли по Петроградї всякі поголоски, що щось важного сталось. Штімер, Протопопов і цїла банда кайзерових шпіонів ходили як приголомшені не знаючи що дальше буде. Тайна поліція на приказ царя вганяла, та перешукувала, бо десь "святий отець" пропав!

Цар Микола був на боэвім фронтї. Грудня 31. телэґрафувала до него цариця:

"Розкажи Максимовичу арештувати Дмитра (архикнязя) в твоїм імени. Димитрій хотів говорити зі мною вчера, я відмовилась. Тїла ще не найдено. — Александра.

Микола відповів, що робить все що треба, та що вже присудив архикнязя Миколу (Николаэвича) на вигнанэ у эго добра.

Зараз другої днини посилаэ зажурена цариця знова коротеньку телэґраму до царя:

"Дякую за телэґраму. Тіло найдено в ріці."

Ніхто не знав, що сталось з Распутіном, але тайна полїція, якої за царату бувало доволї, знайшли далеко за містом покровавлений автомобиль, який як вірили належав до архикнязя. А в додатку найдено також оден кальош, також обкровавлений, який мав належати до Распутіна. По сих річах здогадувались, що Распутіна замордовано. А вже річ ясна, що тіло опинилось певно в ріці. Звідси почались пошукуваня в воді. Лїд на Неві був грубий. Але в Петроградї э по ріцї богато полонок, де перуть шматэ. Тими полонками спускались у воду нурцї і шукали, але не найшли. Труп сплив таки в тій полонцї де рубано лїд і звідтам видобули мертвого Распутіна.

Сама цариця ходила дивитись на него і через пів години клячіла перед ним, а відтак дала припорученэ, щоби тіло поховати в Царськім Селї. Сей похорон відбув ся зовсім приватно, тихо і то в ночи.

Цар вернув сейчас домів. Всї стерегли, щоби щонебудь не появилось в часописях. Всяка згадка була заказана. Говорилось про загадочний морд, але хто, де, кого, сего не вільно було говорити, а тим більше писати в часописи. Згодом проголошено, що Распутін помер, але якою смертію-ніхто не казав.

От так закінчив своэ житэ павук, що обмотав був Росію темною силою кайзерової шпіонажі в Росії і гнув ту державу до упадку, до заглади. Богато потерпіла Росія через него! Тисячі эї синів лягло передвчасно завдяки зрадї Распутіна.

Але причувала і цариця близкість правосуду. Коли дали їй знати, що Распутін убитий, она скричала:

"Убитий! Коли сьвятий отець мертвий, то о горе, дім Романових також загине!"

Сї слова скоро справдились, бо до трох місяців цар підписав зреченэ ся престола і цар і цариця і цїлий ряд арештованих німецьких шпіонів були вже в руках російського революцїйного народа, який бажав відродитись, освободитись і жити, як жиють другі свобідні народи.

ПОСЛІДНІ ХВИЛІ РОСІЙСЬКОГО ЦАРЯ І СМЕРТЬ.

Російський піп описуэ засуд і виконанэ вироку смерти на бувшім російськім царю Николаю II.

Понизший опис о. Йоана з Успенської Катедри в Москві який був наочним сьвідком послїдних хвиль Николи Романова, э до сего часу одиноким описом про сю незвичайну подію. Двайцять літ тому назад він брав участь в коронованю Николи на рос. цара. В липни 1918 р. він був одиноким попом з не большевицького табору, якому позволено уділити послїдних релїгійних потїх скиненому монархови. Сей привілэй завдячуэ особистій приязни з одним большевицьким проводиром. О. Йоан описуючи сю траґедію говорить таке:

"Дня 3-го липня, 1918 р. о 1. годинї по півночи товариш Василій Сидоров, головний шериф большевицької Червоної Гвардії ввійшов до темної кімнати екс-цара Николи в малім провінціональнім місточку Віятка і сказав в погірдливім тонї:

"Пане Николаю Александровичу Романов, ви э завізвані ставитись перед суд".

Потомок Петра Великого (рос. цара), який був паном житя і смерти більш 200 міліонів людий, був тепер гірше тракований ніж найбіднїйший мужик.

Ексцар, який від часу відділеня його від родини став незвичайно нервовим, зірвав ся на ноги, споглянув з перестрахом на шерифа і вибелкотів захриплим голосом:

"На ваші розкази і на Божу волю."

ПОСТАРІВ СЯ О 20 ЛІТ.

Бувший володітель всеї Росії виглядав дико і блідий Від часу абдикації постарів ся о 20 літ.

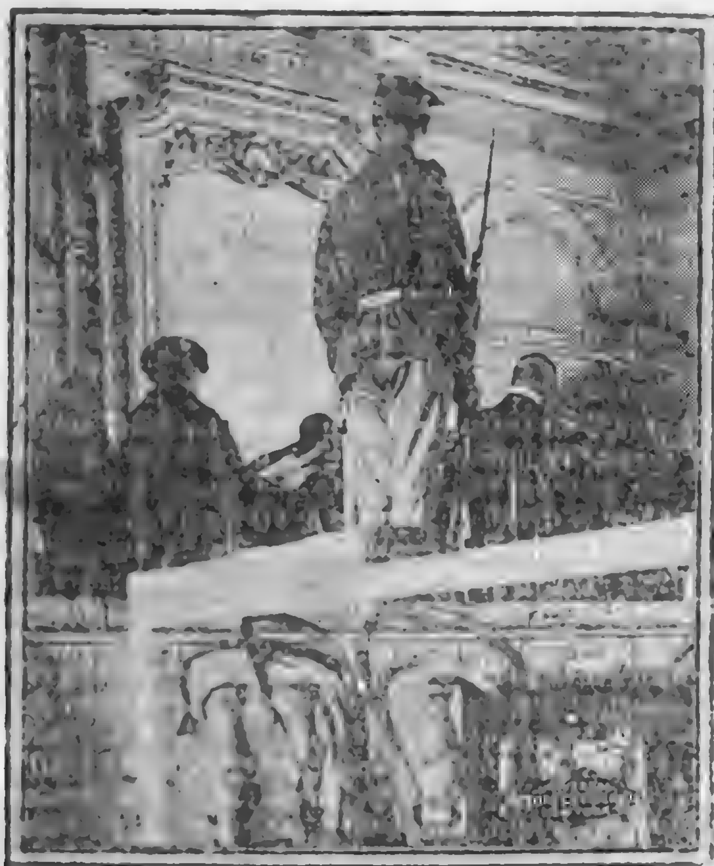

Суд над рос. царем.

Коли з великим трудом убрав ся, ослаб на хвилинку і сів на ліжко. По кількох мінутах підніс ся з ліжка, а шериф дав розказ сторожі закувати його і так закованого доставити його до суду.

Я був наочним сьвідком всего, що стало ся в послїдних страшних днях нашого нещасного монарха. Від часу його вї-їзду з Тобольська менї позволено стало доглядати його і дава ти духовну потїху, завдяки впливови одного з большевицьких мінїстрів, який задержав ще трохи пошани для релїгії.

Судова саля була уладжена в міськім ратуши. При входї цара зі сторожию саля вже була заповнена червоноґвардійця-ми і большевицькими провідниками. В місци де передше ви-сїв образ царя Николи тепер виднїв революційний прапор, на котрім були виписані слова: "Пролэтарі всїх країв эднайте ся"

Большевицький трибунал, який складав ся з 7-ох членів, сидів солэмно поза довгим столом, а перед ними стояло засві чених сїм сьвічок. Члени трибуналу були менше більше визна чні большевицькі провідники, сеї провінції. Один з них, тов-стий, се гандляр будівляним деревом, полїтик і публїцист сего міста; другий судія, се увільнений робітник з большевицької фабрики, третий знов шинкар і так дальше.

Предсїдателем трибуналу був Кирило, бувший стаэнний хлопець на царськім дворі, якого засуджено на Сибір поліці-эю царської палати, за се, що образив Распутїна, котрого він взяв за волоцюгу в царськім парку.

"Пане Николо Александровичу Романов, ви находитесь під закидом змови поваленя вільного правительства народу Росії, яке тепер э при власти і під закидом змаганя завести правлїнэ терору, як давнїйше" — зачав говорити предсїдатель поволи і з натиском.

"Що маэте на відповідь супроти такого серіозного о-скарженя?" запитав товстий гандляр деревом в ломанїй росій щинї, затираючи руки з вдоволеня.

Екс-цар поглянув на судіїв, а відтак на червоноґвардій-ців, які заповняли темну салю. Він виглядав ошоломлений; не-спосібний сказати нї слова. Через мінуту панувала смертельна тишина в судовій салї.

"Чому не говорите?" запитав шестий судія, бувший сто рож царського двірського маршалка.

"Оскарженэ э брехнею. Я нїколи не робив змови проти народу мого краю, нїколи. Я жив завсїгди, від часу моэї абди

кації, під вашою сторожию і-і" — сказав бувший цар, а слова завмерли йому в горлї. Зворушенэ взяло верх над ним.

Судії споглянули взаїмно на себе значучо. Никола був очевидно дуже затрівожений і заголомшений способом в який його трактували. Він обернув ся як би хотїв побачити чи э для нього де місце аби сїсти.

"Чи хоче хто небудь з вас, товариші, виступити як адвокат Николи Романова?" — запитав товстий гандляр деревом.

ТОВПА ВЕРЕЩИТЬ.

Червоноґвардійцї загомонїли, а відтак дались чути голоси:

"Бувший автократ знаэ закон і може сам боронитись без адвоката."

"Браво" — закричали другі.

"Пане Романов, коли не маэте більше нїчого до говореня, э непотрібним аби ми тратили час з вами. Ми маэмо тільки рішити справу і видати вирок" — сказав предсїдатель.

По короткім переговорюваню судіїв між собою вони встали і вийшли до другої салї, лишаючи вязня стоячого між чотирма червоноґвардійцями з витягненими шаблями. Публика ставала крикливою. Давались чути голоси "Повісити тирана!" "Долів з буржуазним автократом!"

По кількох мінутах всі судії вернули на свої місця, а предсїдатель гримнув в стіл пястуком, щоби люди втихомирились заговорив:

"Пане Николо Александровичу Романов, трибунал народу провінції Віятка розважав дуже уважно над оскарженэм проти вас і знайшов його цїлком доведеними фактами. На підставі сих фактів, він удовідняэ вам державну зраду проти народу і змаганя контр-революції. Сей суд засуджуэ вас на смерть через розстрїленэ."

Екс цар, який пробував задержати самоконтролю аж до сеї хвилї, заточив ся і міг стояти на ногах тільки за помочию сторожі. А коли публика в салї витала і оплескувала засуд, су-

дії повставали зі своїх місць і кланялись на всї сторони, так начеб вони були героями і патріотами. В між часї цар відзискав контролю над собою і заговорив слабим голосом:

"Се э Божа воля. Але майте милосердіэ над моэю жінкою і дїтьми. Я умру невинний злочину, о який мене оскаржують."

Він хотїв говорити ще більше, однак гамір присутних заглушив його дальші слова.

Майже мертвим винесла сторож бувшого автократа зі салї.

Його взяли на віз зі суду на місце екзекуції, а за возом слїдувало пять других возів, заповнених червоноґвардійцями і судіями.

Менї позволено всїсти на віз з Николою і я робив що міг аби підкріпити його відвагу, яка опускала його по так страшнім засуді.

Се було около 2 години з раня, коли вози пустились їхати, а по обох боках Николи сидїли червоноґвардійцї. Коло воза їхало на кони двох козаків. Лице царя було таке як утрупа.

Люди в містї спали і не мали понятя про послїдний акт траґедії, який відбував ся під їх вікнами. Тишина була дивна і застрашаюча. Віз минув катедру, а цар перехрестив ся і пробував усьміхнутись.

"Де везете мене?" — запитав він охриплим голосом сторожу.

Сторожі поглянули в бік й не відповіли нїчого.

З великим трудом зняв осаджений дорогими камінями хрест зі шиї і подав його сторожеви зі словами: "Дайте се мому синови". Поздоровіть мої дїти і скажіть їм, що я стріну ся з ними в позагробовім житю!"

Сторож удавав, що кашляэ і виглядав неспокійним, однак мовчав. Споглянув на хрест, а відтак на товариша і не рішав ся взяти хреста з рук вязня.

"Я бачу шлюбний перстень на вашім пальци. Ви певно жонаті. Ви певно маэте родину. Чи сповните мою послїдну просьбу?" — заговорив, вязень, добуваючи послїдних сил.

"Да, може зроблю", пробурмотів сторож і взяв хрест. Сила вязня опустила і він стратив знова притомність.

Коні ставали змучені, бо се була тепла літна ніч. Партія звернула з головної дороги і задержалась на горбку, окруженім соснами. Сторожа отворила двері від карити і винесла вязня з середини. Легко пасмо ранішного сьвітла продиралось на далекім сході.

Кілька сот фітів від возів було видко в сумерку постаті червоноґвардійців і судіїв з ліхтарнями в руках, а поза ними визирало риштованэ.

Гробова тишина володіла доокола. Очам вязня все представлялось страшним і він пробував порозуміти, що його тут ожидаэ.

"Що — мій Боже — що ви будете робити тут зі мною?" запитав екс цар, споглядаючи на руштованэ. Сторожа не відповіла нічого.

Оподалік була лавка, на котрій сїв обезсилений вязень. В тім місци виринула дискусія, чи менї, яко священикови повинно ся позволити сповідати вязня в послїдне. По 15 мінутах впертого опору позволено менї виконати сей мій обовязок Поблагословивши вязня хрестом, я відчитав молитви і запричащав його. Никола отворив очи і з тихим плачем промовив:

"Отче, нехай вас Бог благословить! Передайте моэ благословеньство моїй родинї, моїй жінції. Що вони зроблять зі мною? О Боже!" застогнав і упав назад на лавку.

Сторожа піддержала його і дала йому води. Я приложив шклянку причащального вина до уст колишньому голові нашої церкви. Він випив і почув ся сильнїйшим. Споглядаючи благально на мене говорив уриваними словами:

"Моя родина — мій син — чи їм що не станесь? Бідний, бідний Саша — бідні — бідні дїти! Який буде кінець?"

Слова завмерли йому в горлї.

Шериф дав знак сторожі брати вязня на риштованэ. Вязень ледви міг йти. Зі сторожами я помагав його піддержати.

Сьвята потїха релїґії додала йому сили станути і зібрати думки. Я просив шерифа, щоби вязневи позволено сказати

його послідні слова. На знак судіїв сю просьбу уділено. Випивши шклянку вина, змішаного з водою, цар промовив дрожачим але чутким голосом:

"Бог нехай буде моїм сьвідком, я пробував робити — що найліпше — для мого краю — ціле моэ житя — я був — вязнем — так як і тепер.

"Говори дальше мій сину!" — сказав я до нього додаючи йому відваги і тримаючи його через цілий час за руку.

"Мене — зраджували — дурили — ображували. — О, Господи! Чи я зазнав коли щастя — в моїм житю?"

Червоноґвардійці і судії засміялись. Тут і там піднялись голоси: "А що про твою тиранію?" "Що про твою поліцію?" "Що про твій гнет і переслідуванэ?" "Що про ті тисячі, вислані на Сибір?"

Екс цар не міг дальше продовжати своїх слів.

Я попросив шерифа, щоби мені позволено почути послідні слова вязня мені самому, без безнастанного перериваня. Судії позволили на се пів години. За сей час вязень шептав мені слова уриваними реченями, які міг був сказати голосно. Я обіцяв переповісти його слова людям при найблизшій нагоді.

"Я — боюсь за війну по війні. Страшне замішанэ грозить сьвітови. Борба звіра чоловіка проти ідеального чоловіка. Тільки релігія може спасти людство від знищеня. Росія э великим вульканом. Я бачу — поломінь знищеня і аґонії, але також свитаэ — нової цивілізації."

Вязень сказав про всі перепони, які не допустили, щоби він зробив яке велике добро своїм підданим. Висказав ся, що Росія може відродитись і стати могучою і сильною лише під мудрою монархістичною управою.

"Смерть Распутіна була великим ударом для мене. Його проста селянська натура була полекшою в фалшивім дволичнім окруженю двора. Він був добрий, простий чоловік, який розумів душу Росії" — сказав мені цар.

Шериф дав знак, що виконаня вироку треба доконати. Я держав хрест перед очима цара.

"Майте милосердіэ над моэю жінкою і дітьми! Боже поможи Росії!" — були послідні слова нещасливого Николи.

Червоноґвардійці заняли своэ становище, перед вязнем. Всї стояли з задержаним віддихом, так як би дивились на велику траґедію. Никола виглядав майже мертвим. Чотирох ґвардійців взяло його і привязало до стовпа. На знак рукою шерефа вистрілило 20 карабінів і — Никола Романов завис на стовпі."

ПЕРЕДРУК ЗАСТЕРЕЖЕНИЙ.

Date Due

JL 8 '7

JUL 2 RETURN 1 6 RETURN

APR 3 0 1988

'91

'78

'73

DEC

AUG

1995

MAY 1996

SEP 8 RECD

AUG RETURN

RETURN JUL 2 0 '99